

”Mangfold in the Making”

– Bruken av det tvetydige kultur- og mangfoldsbegrepet i operasjonaliseringen av Mangfoldsåret 2008

Linn Daatland Sagen

Mastergradsavhandling ved Sosialantropologisk institutt/Det
samfunnsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

23.11.2009

© Linn Daatland Sagen

2009

”Mangfold in the Making” – Bruken av det tvetydige kultur- og mangfoldsbegrepet i operasjonaliseringen av Mangfoldsåret 2008

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Allkopi

Sammendrag

Avhandlingen tar sikte på å redegjøre for bruken av det tvetydige kulturbegrepet i operasjonaliseringen av det norske Mangfoldsåret 2008. Med utgangspunkt i et feltarbeid fra to norske kulturinstitusjoner – et teater og et museum – viser den hvordan kultur- og kvalitetsbegrepet ble anvendt i utviklingen av målsetninger og prosjekter under våren og sommeren 2008. Dette, satt i sammenheng med en kultur- og sosialpolitisk kontekst er det som danner rammen for analysen. Jeg har vært ute etter å vise hvilke verdensoppfatninger informantene gir uttrykk for, både eksplisitt og implisitt, gjennom måten de snakker om kultur, kulturelt mangfold og kvalitet. Unescos definisjon av kulturelt mangfold dannet utgangspunktet for operasjonaliseringen av Mangfoldsåret 2008 hos noen av informantene, noe som skapte forvirring idet denne definisjonen kan kritiseres for å ha en tvetydig betydning. Kvalitetsbegrepet i forhold til ideen om hva som er god og dårlig kunst, og hvem som setter kriteriene for denne kvalitetsdefinisjonen blir også behandlet.

Forord

Takk til alle mine informanter. Takk til alle mine venner som har heiet og hatt troen på meg. Takk til familien som har trodd på meg. Takk til alle mine hjelpere som har lest, rynket på nesen eller gitt tommelen opp der det har passet seg. Takk til dere som har hjulpet meg med det praktiske og tekniske, språkvask og korrektur, som har kjørt byen rundt for å lete opp bøker fra bortgjemte magasiner, som har hjulpet meg med å dobbeltsjekke referanser når øynene har gått i kryss og som har gitt meg mer moralsk støtte enn det noen kan forvente. Takk til min veileder, Thomas Hylland Eriksen, for konstruktive og hyggelige tilbakemeldinger, og til Oscar Pripp for hyggelig korrespondanse og for den grundige tilbakemeldingen jeg fikk på min henvendelse. Takk til Kaffebaren Trygve for gode Cortados, og SV-kantinen som har holdt meg i live med Børek, Gullbrød og Smoothies. Takk til dere på Gyldendal som har gitt meg en morsom jobb å gå til, og som har vært fleksible i denne siste innspurten.

Arbeidslivet, her kommer jeg!

So it seems, that there are now quite a number of anthropologists who, when they hear the word 'culture,' will reach for their guns.

Ulf Hannerz.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Mangfoldsåret lanseres	1
1.1.1	Problemstilling og bakgrunn for temavalg	1
1.2	Tidligere forskning	3
1.2.1	Mangfoldsåret er	4
1.2.2	Bakgrunnen for Mangfoldsåret	5
1.2.3	Problemet med kultur	8
1.2.4	Unescos definisjon av kulturelt mangfold.....	13
1.2.5	Kritikk av Unescos definisjon av kulturelt mangfold	14
1.3	Hvordan gripe an analysen?	15
2	Metode	19
2.1.1	Valg av empirisk nedslagsfelt	19
2.2	Deltagende observasjon	20
2.3	Metodiske utfordringer	21
2.3.1	Om å gjøre feltarbeid i eget samfunn	21
2.3.2	Posisjonering	21
2.3.3	”Studying up”	22
2.3.4	Data	23
2.3.5	Analytisk distanse	23
2.3.6	Anonymisering	24
3	Teateret	25
3.1	Informantene ved teateret	25
3.2	Kontekstualisering	27
3.2.1	Prosjektgruppemøte på institusjonsteateret	28
3.2.2	Prosjektgruppemøte på <i>Det Lille Teater</i>	29
3.2.3	Det emiske og det etiske.....	30
3.3	Diskusjoner om begrepene	31
3.3.1	Goddag, mann, – Økseskaft!	31
3.3.2	”Hva er greia?”	32
3.3.3	”Hvem er festivalen for?”	35
3.3.4	Identitet.....	36

3.3.5	<i>"Vi trenger en kjerneverdi"</i>	37
3.3.6	<i>"Å være seg selv i verden som den er"</i>	42
3.3.7	Kulturprosjekt eller integreringspolitisk prosjekt?.....	44
3.3.8	Informantenes bruk av ulike kulturbegrep	45
3.3.9	Problematisering av kulturbegrepet	47
3.4	Kulturteori	48
3.4.1	Det antropologiske kulturbegrepet	49
3.4.2	Kulturelt mangfold som etnisk mangfold.....	50
3.4.3	Multikulturalisme	51
3.4.4	Transkultur	52
3.4.5	Hybriditet	54
3.4.6	Ideologien ikler seg den praktiske gensenen.	57
3.4.7	Forholdet mellom kulturbegrepene	61
3.4.8	"Oss og "Dem"	61
3.4.9	Integrasjon	63
3.4.10	Det flerkulturelle	63
3.5	Sosialpolitisk kontekst.....	65
3.5.1	Idéen om nasjonalstaten	65
3.5.2	Norsk innvandringspolitikk.....	67
3.5.3	Det "folkelige"	67
3.5.4	Fokus på etnisk mangfold	69
3.5.5	Kulturell velferd	69
3.5.6	Kultur som administrativ kategori.....	70
4	Museet	73
4.1	Informantene ved museet.....	73
4.2	Kvalitetsbegrepet	73
4.2.1	Bruken av kvalitet som maktbegrep.....	74
4.2.2	Elitismen i kunstmiljøet	75
4.2.3	Taksonomi	77
4.2.4	Pluralisme.....	77
4.2.5	"Det handler om å kunne kodene"	78
4.3	<i> Davids Story</i>	80
4.4	"Afrikaprojektet"	81

4.4.1	<i>"Det skal bli et 'naturlig' mangfoldsprosjekt"</i>	83
4.4.2	Kulturrelativisme.....	85
4.4.3	Sammenligning av kvalitetsdebatten.....	86
4.4.4	Programmet snekres	70
4.5	Tilleggsempiri.....	87
4.5.1	Medias rolle.....	90
4.6	Og hva så?	91
5	Konklusjon	93
	Litteraturliste	96

1 Innledning

1.1 Mangfoldsåret lanseres

Det tok ikke lang tid før diskusjonen var i gang i media. Tiltaket ble kritisert for å være korttenkt og et retorisk luftslott. Det ble kritisert for å fyre opp under forestillingen av at verden består av avgrensede kulturer.

Hva karakteriserer prosessene for hvordan mangfold operasjonaliseres i institusjonene, og hvilket syn på mangfold og kultur kommer til uttrykk i dette arbeidet?

1.1.1 Problemstilling og bakgrunn for temavalg

En av antropologiens styrker mener jeg er dens stadige evne og vilje til å ta opp i seg elementer og påvirkning fra andre fagfelt. Den blir til stadighet gjenoppfunnet, den følger samfunnsutviklingen og er med på å sette dagsorden i vårt stadig mer komplekse samfunn. På sitt beste opplever jeg faget som raust, inkluderende og nyskapende. På sitt svakeste opplever jeg det som vagt og utflytende. Når jeg nå velger å skrive en avhandling om Mangfoldsåret 2008 har det sitt opphav i den fascinasjonen jeg har for det tvetydige, og for den muligheten faget gir til å anvende empiri fra mange ulike hold. Jeg hadde et ønske om å skrive en avhandling som har elementer av disse tingene i seg. Jeg vil på et helt konkret nivå skrive om det tvetydige kulturbegrepet, sånn som jeg opplevde det under mitt feltarbeid våren 2008. Hvordan brukte informantene mine begreper som kultur og mangfold i operasjonaliseringen av Mangfoldsåret? Skilte deres bruk av kulturbegrepet seg fra det antropologiske kulturbegrepet, og i så fall på hvilken måte? Hvilken verdensoppfatning gav informantene uttrykk for å ha ved å bruke begrepene som de gjorde – og ved å tolke mangfoldsmandatet som de gjorde? Det viste seg etter hvert at informantene viste en tvetydighet i bruken av begrepene, som kommer til å være hovedfokuset for avhandlingen. Noe av bakgrunnen for denne tvetydigheten vil ha sitt opphav i en uklar politisk retorikk, kombinert med en mangel på ideologiske avklaringer fra politisk hold. Jeg kommer til å bruke empiri fra situasjoner og samtaler hvor informantene snakket hovedsakelig om kultur, mangfold og kvalitetsbegrepet. Jeg kommer også til å nyttiggjøre meg av noe tilleggsempiri – ulike rapporter, utdrag fra mediedebatten og ulike konferanser og seminarer jeg deltok på

før, under og etter mangfoldsåret. Jeg vil komme til å disponere avhandlingen på følgende måte: etter innledningsvis å ha redegjort for empirisk nedslagsfelt, metodevalg og metodiske utfordringer, vil jeg ved hjelp av empiriske eksempler vise hvordan informantene brukte og forholdt seg til disse begrepene. Videre vil jeg ved hjelp av relevant teori underbygge påstander om hvilke typer av kulturbegrep jeg mener de bruker, og hvor disse begrepene kan plasseres i et kulturteoretisk landskap. For å gjøre dette har jeg valgt å forholde meg til nyere kulturteori, bl.a Hannerz (1992, 1996), og Appadurai (1996), som betoner flyt, flertydighet, kompleksitet og endring snarere enn likhet og avgrensethet. Dette er teorier som inngår i en postmodernistiske tradisjon som omfavner mangfold og forskjellighet. I tillegg vil jeg bruke Friedman (1994, 1997) for å problematisere hybriditetsbegrepet til Hannerz. Disse valgene har jeg tatt på bakgrunn av hva informantene mine vektla når de snakket om og diskuterte kultur. Når jeg skriver om kulturbegreper som går utover de som informantene faktisk anvendte eller refererte til, så er det for å kunne plassere dem i forhold til hverandre.

Et viktig element er også hva informantene signaliserer når de *ikke* går inn på de ulike problematiske aspektene som oppstår når man diskuterer kultur. Dette resulterte i en konstant usikkerhet både omkring hva som var de konkrete målsetningene og hvilke premisser som lå til grunn for de avgjørelsene som ble tatt – noe som igjen gjorde at diskusjoner omkring begreper kunne dukke opp helt til det siste.

Jeg er ute etter å gripe fatt i ordene og begrepene som informantene bruker. Dette blir interessant når ordene og begrepene sees som uttrykk for ideer, verdier og verdensoppfatninger. Jeg har latt meg inspirere av Marianne Gullestad (2002) når jeg ser på tolkningsrammene som det interessante, ikke de isolerte begrepene i og for seg.¹ Utover dette har mitt valg av tema sitt opphav i den fascinasjonen jeg har for fagets vitalitet og tilpasningsevne.

Ved å ta utgangspunkt i møtene på teateret – i tillegg til andre data jeg fikk ved deltagende observasjon og samtaler med informantene ved både teateret og museet – ønsker jeg å si noe om hvilken kulturforståelse som ligger til grunn for diskursen og aktivitetene som ble arrangert gjennom den perioden jeg gjorde feltarbeid. Hvilke kriterier – både eksplisitte og

¹ Gullestad, Marianne, 2002: 18.

implisitte – brukte informantene for å ekskludere og inkludere ulike aktiviteter i mangfoldsåret? Jeg kommer også til å benytte meg av medieomtalen som Mangfoldsåret har fått som tilleggsempiri. Jeg videre å se på hvilke erfaringer man hadde med det svenske Mångkulturåret. Dette finnes det dokumentasjon på i en evalueringsrapport (SOU 2007:50), som Oscar Pripp, forsker i kulturanthropologi og etnologi ved Uppsala Universitet, har vært med på å utarbeide.

Stortingsmeldingen oppfordret til mer kulturelt mangfold i kulturinstitusjonene – i forhold til publikumsprofil, intern organisasjonsstruktur og styresammensetninger. I denne avhandlingen vil fokuset være rettet mot det aktive publikumsarbeidet og utvikling av nye programprofiler, og ikke mot institusjonenes rekruttering og omstrukturering innad i organisasjonene.

Videre er jeg interessert i antropologens rolle i skjæringspunktet mellom antropologi og samfunn. Dette ble jeg stadig mer opptatt av underveis i feltarbeidet, etter hvert som jeg så hvordan antropologisk kunnskapsproduksjon ble benyttet i praktiske prosesser og hvordan antropologiske begreper ble anvendt av informantene.

Å skulle analysere informantenes bruk av kultur- og mangfoldsbegrep er problematisk på flere måter. Å entre et felt som gjør forsøk på å endre eller skulle redefinere kultur som å trække inn i et minefelt. I tillegg finnes det andre, litt mer praktiske utfordringer ved det. Ett av hovedproblemene vil ligge i oversettingen fra engelsk til norsk, og også mellom svensk og norsk, ettersom jeg anvender en del svenske rapporter og andre kilder som tilleggsempiri. Der de i Sverige opererte med "Mångkulturåret", har man i Norge brukt "Mangfoldsåret". Det engelske *diversity* kan oversettes med "mangfold" i tillegg til "ulikhet, forskjell".

1.2 Tidligere forskning

Av tidligere arbeider som det har vært nyttige å støtte seg til, og som veiledet meg inn i feltet, er det verdt å nevne Helene Egelands doktorgradsavhandling fra Södra teatern i Stockholm, *Det ekte, det gode og det coole: Södra teatern og den dialogiske formasjonen av mangfoldsdiskursen* fra 2007, og Anne Ellingsens doktorgradsavhandling *Music and ethnic integration in Norwegian state policies* fra 2008. Disse avhandlingene gjorde meg begge

oppmerksomme på den rådende begrepsproblematikken innenfor kunst- og kulturfeltet, og de var begge inspirerende lesning når jeg selv skulle inn i et lignende felt.

1.2.1 Mangfoldsåret er ...

Den svenske regjeringen lanserte 2006 som et år for Mångkultur i Sverige. Dette gjorde de på bakgrunn av en omfattende undersøkelse de hadde bestilt, der målsetningen var å skulle kartlegge utbredelsen av institusjonell diskriminering innenfor det svenske kulturlivet. Norge så til Sverige, og regjeringen lanserte i 2006 "2008 som Markeringsår for Kulturelt Mangfold."

Målet med Mangfoldsåret 2008 var:

*"At aktiviteter og prosesser gjennom det året skal bidra til å øke innbyggernes muligheter til å delta i og oppleve det mangfold av kulturuttrykk som dagens norske samfunn faktisk kan frambringe. Videre skal året brukes til å utvikle arenaer og tiltak som stimulerer kulturaktørene med bakgrunn i henholdsvis majoritets- og minoritetskulturer til å utvikle samhandlings- og samarbeidsmønstre. Institusjoner og organisasjoner som mottar offentlig støtte til kulturaktiviteter, skal i større grad enn i dag avspeile det kulturelle mangfoldet som finnes i dagens Norge. Et mer langsiktig mål er å øke innbyggernes kunnskap om og respekt for kulturelt mangfold som en nødvendig og positiv dimensjon ved det norske samfunnet. Slik sett skal 2008 markere starten på en utvikling der stimulering av kulturelt mangfold blir et markant og gjennomgående trekk ved norsk kulturpolitikk."*²

Det var opp til hver enkelt institusjon hvordan de valgte å legge opp mangfoldsåret, og hvor mye de valgte å gjøre ut av det.

Ut i fra hva som ble sagt under ulike seminarer og konferanser jeg deltok på i regi av Mangfoldsåret 2008, framstod det ofte som uklart hvorvidt det var snakk om etnisk, sosialøkonomisk – eller andre typer av mangfold. Ifølge Bente Møller, nasjonal koordinator for Mangfoldsåret 2008, var Mangfoldsåret 2008: "et forsøk på å forme en kulturpolitikk som gir innbyggerne i dagens Norge størst mulig rom for likeverdig deltagelse og påvirkning av kulturlivet og i samfunnet for øvrig." Hun skriver også at i tillegg til å sørge for at kultur ikke forstås som en handelsvare, "har kulturelt mangfold i kulturpolitisk sammenheng også

² Hentet fra St.meld. nr. 32 *Bak kulissene*, 2007/2008 .

stått for ulike typer kulturelle uttrykk i det flerkulturelle samfunn.”³ Bente Møller tar her avstand fra ideen om at kultur ikke er en handelsvare, noe jeg oppfatter som en implisitt motstand mot å se kultur som kun å være noe som er knyttet til tradisjon og som å være noe instrumentelt. I denne uttalelsen gir Møller uttrykk for at kultur må sees å ha en egenverdi utover det instrumentelle og tradisjonelle. Med *tradisjonelt* mener jeg her den oppfatningen av kultur som sier at kultur er knyttet til skikker, verdier og væremåter som overleveres fra generasjon til generasjon.⁴

1.2.2 Bakgrunnen for Mangfoldsåret

At regjeringen satset på kulturelt mangfold var – i tillegg til å være inspirert av Sveriges Mångkulturår 2006 – også en følge av Norges forpliktelser internasjonalt. I 2007 ble Unescos konvensjoner om kulturelt mangfold, immateriell kulturarv og vern og fremme av et mangfold av kulturuttrykk ratifisert av Norge, og videre har Nordisk råd, Nordisk ministerråd og Europarådet satt mangfold på dagsorden. Dette har de gjort blant annet gjennom ulike samarbeidstiltak for det nordiske flerkulturelle samfunn.⁵

Samtidig med at Mangfoldsåret 2008 ble arrangert her i Norge, så var 2008 også *Det europeiske året for interkulturell dialog*. Det må også nevnes at Stavanger var *Europeisk kulturhovedstad* samme år. I tillegg til dette ble det i 2008 arrangert et prosjekt kalt *An Open Europe?* – som var et samarbeid mellom ulike teatre i Tyskland, Frankrike, Sveits, Norge og Portugal. Hensikten med prosjektet var å sette søkelys på den europeiske og internasjonale identiteten, henholdsvis fra et innflytter- og innfødtperspektiv. Dette prosjektet fikk til dels oppmerksomhet hos teateret hvor jeg gjorde feltarbeid, men jeg fikk følelsen av at det i stor grad var et isolert prosjekt under planleggingen av programmet. Prosjektet innebar imidlertid en ikke-bagatellmessig pengestøtte til de involverte samarbeidsteatrene. Prosjektet var utviklet med støtte fra blant annet EU og EUs kulturprogram.⁶ I tillegg til dette ble det initiert en rekke ulike samarbeidstiltak og

³ Møller, Bente, 2009:200.

⁴ Eriksen, Thomas Hylland, 1997.

⁵ Hentet fra St.meld. nr. 32 Bak kulissene, 2007/2008 .

⁶ <http://www.anopeneurope.org/pub/opensite/projects/?aid=60>

konferanser i de nordiske landene i løpet av 2008.⁷ Jeg vil ikke gå i detalj på hver enkelt satsning innenfor kulturfronten i Norge og Norden i 2008, men jeg har her gitt et omriss av den typen og ikke minst mengden av tiltak man så innenfor kulturfronten i løpet av året 2008. Likesom det er viktig å plassere Mangfoldsåret 2008 i en sosialpolitisk kontekst, er det hensiktsmessig å plassere det i en kulturpolitisk kontekst. Vi kan ut i fra opplysninger på *Norsk Kulturråd* sine hjemmesider⁸ og ved å gå inn på *Europeisk Kulturråd* sine hjemmesider,⁹ se at det vrimler av ulike tiltak innenfor kultursatsningen i de europeiske landene. Mangfoldsåret falt altså inn under denne satsningen. I tillegg, som jeg skal behandle mer detaljert litt senere, kom Mangfoldsåret 2008 i stand også som et resultat av Norges ratifisering av Unescos konvensjon om kulturelt mangfold, immateriell kulturarv og vern og fremme av et mangfold av kulturuttrykk.¹⁰

Denne redegjørelsen for nordiske og europeiske prosjekter og arrangementer innenfor kulturfeltet har sin bakgrunn i et behov for å kontekstualisere Mangfoldsåret 2008 inn i en større europeisk sammenheng. Det er med på å danne et nyttig bakteppe som kan være nødvendig når man skal forsøke å forstå hva dette året var ment å skulle være, og hvilket utgangspunkt informantene hadde når de satte seg ned for å iverksette prosjekter.

Når jeg sier at informantene viste utvedydighet i sin bruk av kultur- og mangfoldsbegrepet mener jeg at de vekslet mellom å bruke det som noe som er knyttet til tradisjon, altså; skal det arrangeres egne arrangementer for å tiltrekke den somaliske gruppen av innvandrere, eventuelt pakistanske, eller vil det bli feil? I så fall hvorfor? Er ikke noe av poenget å tiltrekke seg nye publikumsgrupper? Da tar man jo de grep man mener vil være mest hensiktsmessige? Dette handler jo også om økonomi, teatrene måtte jo få inn billettinntekter, eller i hvert fall gå i null. Eller er det viktigere å skape møteplasser for utveksling og kommunikasjon, altså et sted hvor folk kan komme og oppleve et allsidig teater? Og er mangfoldsåret i og for seg kun ment å skulle handle om å få etniske

⁷ Møller, Bente, 2009:201.

⁸ http://www.kulturrad.no/eus_kulturprogram/andre-europeiske-tilskuddsordn/

⁹ http://ec.europa.eu/culture/index_en.htm

¹⁰ St.prp. nr. 73 (2005-2006), St.prp. nr. 76 (2005-2006).

minoriteter inn i teaterets og kunstens verden? Er vi ikke alle mangfoldige i kraft av våre ulike erfaringsgrunnlag? Alt dette var temaer som til stadighet ble tatt opp av informantene.

Pressekonferanse om Mangfoldsåret 2008

Under en pressekonferanse jeg var på 3. desember 2007, kom Trond Giske blant annet med følgende uttalelse: "Det handler ikke om kulturer side om side, men kultur som i stadig utvikling. Vi må slutte å tenke i motsetninger, vi må tenke blanding." Man kunne nesten tro at Ulf Hannerz hadde hjulpet ham med talen. Poenget er at det opplagt vil medføre en forvirring og unødig polemikk når kulturministeren kommer med slike uttalelser, samtidig som at det blir henvist til Unescos definisjon av kulturelt mangfold når institusjonene skulle operasjonalisere mangfoldsåret.

Bente Møller, nasjonal koordinator for Mangfoldsåret 2008 hadde også et innlegg under denne pressekonferansen, og hun uttalte da blant annet følgende; "Vi har blitt mer kosmopolittiske de seneste 30–40 årene. (...) Vi har en dobbel strategi: vi vil se mennesker som individer og ikke låse dem fast til én identitet, men samtidig gjøre oppmerksom på at visse grupper diskrimineres. Målet vårt er at *ingen* skal ekskluderes fra kulturlivet. Vi må tenke *glokalt*, det globale i det lokale. Mange er engstelige for mangfoldsåret, for at det skal bli for mye fokus på det etnosentriske, og mange er også redde for sin egen manglende kompetanse på feltet. Mitt håp er at dette likevel ikke fører til passifisering. Jeg mener dette handler mye om makt og kulturelt demokrati. Vi vil nok ikke komme til å se resultater før i 2014, og det kommer til å stille sterke krav til refleksjon."

Nesten på dagen ett år senere uttalte Bente Møller seg i et intervju med magasinet *Utrop*. Hun sier at det er viktig at fylkene, kommunene og institusjonene tenker '*glokalt*', med andre ord at de må utnytte sitt lokale miljø, "hvordan viser det globale seg i ditt nærmiljø, hvilke ressurser finnes, hvordan kan institusjoner, organisasjoner og enkeltpersoner jobbe best med mangfoldsperspektiv i ditt spesielle nærmiljø, eller i din institusjon," sier Møller.¹¹ Møller anvender her begrepet *glokalt*, et begrep som hovedsakelig blir anvendt i samfunnsvitenskapen for å beskrive det "lokale i det globale." Dette er et tydelig eksempel på hvordan samfunnsvitenskapelige termer interneres inn i politikken, noe jeg også registrerte til stadighet under den tiden jeg gjorde feltarbeid.

¹¹ <http://utrop.no/15877>

1.2.3 Problemet med kultur

”Kultur, eller sivilisasjon, er den komplekse helhet som består av kunnskaper, trosformer, kunst, moral, jus og skikker, foruten alle de øvrige ferdigheter og vaner et menneske har tilegnet seg som medlem av et samfunn.”¹²

Denne definisjonen av kultur kom antropologen Edward Tylor med i 1871, men mye har skjedd siden den gang. I en stadig skiftende global verden, der kulturbegrepet blant annet benyttes for å legitimere og initiere politiske vedtak – her med fokus på den kulturpolitiske arena – vil det være interessant å gjøre et kvalitativt studie av aktørers bruk av et begrep som til tider er mildt sagt uhåndgripelig. Da jeg selv begynte på grunnfag i sosialantropologi i Bergen i 2001, opplevde jeg det antropologiske forholdet og fokuset på kultur som et uoversiktlig felt innenfor faget. Men det at det var litt sleipt å få fatt på, var også noe av det som fascinerte meg ved det. Det var dette uhåndgripelige som i utgangspunktet også fikk meg interessert i Mangfoldsåret 2008. Etter å ha lest Stortingsmeldingen og fulgt mediedebatten som blomstret opp i kjølvannet av kulturministerens lansering av 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold, tenkte jeg – ja vel, og hva innebærer det? Og hvordan vil man komme til å gripe dette an i institusjonene? Gjennom feltarbeidet har jeg fått innsikt i hva som skjer i skjæringspunktet mellom gode intensjoner, ideologi og virkelighet. Jeg har fått følge mennesker som har befunnet seg i en situasjon mellom å ha blitt pålagt å skulle jobbe med kulturelt mangfold i institusjonen, kombinert med at de har hatt et oppriktig ønske om å gjøre en best mulig jobb og har hatt et personlig engasjement for problematikken.

Når det gjelder de teoretiske ”idealtyper” innenfor kulturfeltet som finnes i litteraturen, mener jeg å kunne si noe om kulturbegrepet i en operasjonaliseringssituasjon – ”mangfold in the making”.

Begrepet *multikulturalisme* kunne for eksempel bli diskutert som et negativt ladet begrep i én situasjon. Ifølge informantene vil multikulturalisme-begrepet stille som forutsetning at kulturer er atskilte enheter, og at man ved å gjøre bruk av et slikt begrep også legger opp til at når man arrangerer ”multikulturelle arrangementer” vil risikere at de ulike kulturene ”kræsjer” i møte med hverandre. Dette var, ifølge informantene mine, ikke ønskelig. Jeg

¹² Tylor, Edward B.(1871), i Eriksen, Thomas Hylland, 1998.

kunne oppleve at informantene senere omtalte mulige bidrag til programmet som "et flott multikulturelt teaterstykke" som helt klart måtte få spilletid under festivalen. Man kan argumentere for at folks bruk av ord og begreper alltid vil komme til å være tvetydige, ingen forholder seg vel helt stringent til alt av uttalelser fra situasjon til situasjon. Dette er en helt vanlig, menneskelig feil, uten at det nødvendigvis blir interessant som tema for en samfunnsvitenskapelig avhandling av den grunn. Når jeg likevel mener at det kan være interessant som tema, er det på bakgrunn av at informantene selv gav uttrykk for at begrepene og bruken av dem var viktig for dem. Dette gav spesielt prosjektlederen for teaterfestivalen uttrykk for, både overfor meg, da hun fortalte meg at hun var opptatt av retorikk, og i et intervju hun gjorde hvor hun understreket at de hadde vært opptatt av begrepsbruk i arbeidet med Mangfoldsåret vet teateret.

For å underbygge antagelsen om tvetydigheten i begrepsbruken har jeg valgt å ta med et utdrag fra et møte i teaterfestivalens programkomité i juni 2008. Etter at man gjentatte ganger hadde argumentert for hvordan dette *ikke* var et multikulturelt prosjekt gjennom de månedene som prosjektgruppen hadde jobbet sammen, ble likevel multikultur brukt når målsetningene for teaterfestivalen nok en gang ble problematisert. Det hadde allerede blitt juni måned, og planleggingen hadde holdt på siden begynnelsen av januar. Dette viser hvor langt ut i planleggingen man fremdeles diskuterte begreper og målsetning for festivalen. Temaet for diskusjonen dreide seg opprinnelig om billettsalg, hvordan løsninger man skulle gå for, i tillegg til at de diskuterte kvaliteten på ulike aktuelle forestillinger. Litt ut av det blå grep plutselig sjefen for institusjonsteateret ordet;

“Men, dere, vi vil jo gjerne ha de multikulturelle publikummerne til å komme til teateret vårt! Det vil jo alle teatrene, men vi får det ikke til?! Et av målene med festivalen er jo å finne ut av om det er mennesker som er interessert i å gå i teater! Et delmål for vårt prosjekt er jo å få nye publikumsgrupper.”

Etter å ha repetert gjentatte ganger at dette ikke skulle være en multikulturell festival, ble likevel betegnelsen multikultur brukt av en av de informantene som vanligvis var en av de største pådriverne for at multikultur i denne sammenhengen var et uttrykk som gav negative konnotasjoner til hva kultur og kulturelt mangfold handlet om.

Thomas Hylland Eriksen gjør et forsøk på å problematisere begrepet multikulturalisme i boken *Kulturelle veikryss: Essays om kreolisering*. Selv om debatten kan sies å ha blitt oppdatert siden 1994, synes jeg likevel problematiseringen hans rundt begrepet multikulturalisme fungerer fint. Eriksen mener begrepet er problematisk av flere grunner. Han knytter det til integreringsproblematikk og det etniske og kulturelle mangfoldet knyttet til innvandring. Han kaller det en ideologi som offisielt går inn for å beskytte kulturelle særtrekk hos minoriteter, noe som kan få utilsiktede resultater. Ved å utvikle et slikt *vern* av minoritetenes kulturuttrykk, vil man samtidig påtvinge disse minoritetsgruppene å skulle "ha en kultur" som de skal være stolte av og bringe videre til påfølgende generasjoner. Hovedproblemet, sett i forhold til tematikken i denne avhandlingen, blir for meg Eriksens poengtering av hva som vil kunne skje hvis minoritetene velger å *ikke* gå denne veien, men i stedet velger å slutte seg til majoritetens verdier, eller skaper sin egen, personlige identitet gjennom å blande ulike "identitetsbiter" som de gjør til sitt eget. Da vil de, ut i fra et multikulturelt perspektiv havne i en gråsoner, et 'ingenmannsland'.¹³ Dette blir interessant sett i lys av det observasjonsmaterialet jeg fikk om informantenes bruk av begrepet *transkultur* og *multikultur*. Selv om begrepene ble brukt av to forskjellige informanter, gav disse informantene allikevel utad uttrykk for de hadde et overlappende ideologisk utgangspunkt i forhold til hva som var teaterfestivalens hensikt. Dette gav de uttrykk for både på møtene, men også offisielt gjennom pressemeldinger og infoskriv som de utformet i fellesskap gjennom det året de samarbeidet om dette felles prosjektet. Når de da brukte henholdsvis begreper som multikulturalisme og transcultur om noe som i utgangspunktet skal være det samme, så er det grunn til å rette et kritisk søkelys på hva som egentlig ble ment. Hvis man har som utgangspunkt at transculturbegrepet ligger tett opp til begrepet *kreolisering*, vil det da være naturlig å stille spørsmålsteget ved at disse to begrepene brukes om det samme fenomenet.

"Der multikulturalismen bygger på en forestilling om at kulturer er avgrensede rom som inneholder mennesker som er like, nærmer begrepet kreolisering seg den andre tenkemåten om kultur. Kreolisering – produksjonen av kulturelle kreoler – dreier seg nettopp om livet i

¹³ Eriksen, Thomas Hylland, 1994c: 33.

gråsonen, om det som skjer i et flytende spenningsfelt med mange store og små poler som sender ut et mylder av signaler.”¹⁴

Jeg vil fortsette å holde meg til Eriksen og hans problematisering av begrepet kreolisering. Kreolisering er et ord som opprinnelig kommer fra lingvistikken, og et kreolspråk er et pidginspråk som er blitt morsmål for minst to personer. Et pidginspråk defineres som et språk som har blitt utviklet av mennesker som ikke har noe felles språk. Russenorsk blir eksempelvis trukket fra som et klassisk pidginspråk. Russenorsk var et språk som ble brukt av mennesker på begge sider av grensen mellom Russland og Norge før revolusjonen i 1917.¹⁵ Disse detaljene omkring kreoliseringsbegrepet fungerer som indikatorer på hva som skiller et kreoliseringsperspektiv på kultur fra et multikulturalistisk perspektiv på kultur. Hvis vi bruker språkeksempelet som utgangspunkt, vil kreolisering kunne brukes som modell for hvordan to eller flere små språk møtes, der utveksling og turbulens oppstår, for til slutt å falle ned på et stabilt nivå igjen. Når det samme begrepet brukes for å si noe om kultur, mener Eriksen at det er grunn til å være skeptisk. Jeg er enig med ham. I språkeksempelet er turbulensen som skjer i utvekslingen, og påvirkningen mellom språkene et forbigående fenomen, men hovedtilstanden som man trakter etter og som er den mest ønskelige er stabilitet. Men, påpeker Eriksen, når vi snakker om kultur i dag vil jo *bevegelse* være et nøkkelord for å beskrive kulturelle prosesser.¹⁶

Eriksen mener det kan være mer fruktbart å bruke *synkretisme* – et begrep hentet fra religionsforskningen. I motsetning til kreolisering vil ikke dette begrepet stille som forutsetning at stabilitet er den mest ønskelige tilstanden. Den vil imidlertid kunne kritiseres for å ha den samme svakheten som kreoliseringsbegrepet. Synkretisme vil defineres som en blanding av to eller flere religiøse tradisjoner. Dette vil igjen forutsette at disse religionene i utgangspunktet blir betraktet som å være hele, integrerte og udelelige.¹⁷ Det vil være vanskelig å argumentere for at kultur må kunne ansees å bestå av 'rene' og 'opprinnelige'

¹⁴ Eriksen, Thomas Hylland, 1994 c: 33.

¹⁵ Eriksen, Thomas Hylland, 1994 c: 33.

¹⁶ Eriksen, Thomas Hylland, 1994 c: 35.

¹⁷ Eriksen, Thomas Hylland, 1994 c: 36.

elementer. Vi vil alle være utsatt for evige og kontinuerlig påvirkninger. Som Eriksen skriver; "Ingen av oss er hundre prosent rene."¹⁸

Berkaak påstår i rapporten "Fri for fremmede" fra Norsk Kulturråd i 2002 at kreoliseringsbegrepet er et typisk synkretistisk begrep.

I et felt der både bruken av begreper og begrepene i seg selv er tvetydig, sier det seg selv at det er viktig å holde tunga rett i munnen. Når kreoliseringsbegrepet likevel nyttiggjør seg som begrep i en kulturteoretisk analyse, på tross av at det kan kritiseres for å være både villedende og forenklet, er det nettopp fordi det er motsigelsesfylt. På denne måten kan det fungere som et bindeledd mellom den verdensoppfatningen som ser kultur som adskilte enheter, og den som ser verden mer som "ett eneste kulturelt spenningsfelt uten skarpe grenser."¹⁹ Når informantene bruker begreper som *transkultur*, *hybriditet* og *flow*, som er begreper som forutsetter en oppfatning av at kultur er blanding og kontinuerlig, står dette i et motsetningsforhold til multikulturalisme, som forutsetter at det finnes klare grenser og renhet.

Kritikken av Hannerz' kreoliseringsbegrep går ut på at kreolisering forutsetter at noe en gang har vært rent og ublandet. Når kultur og kulturelt mangfold har blitt knyttet til etnisitet under mangfoldsåret vil dette kunne sees som et uttrykk for at man ser kultur som noe diskontinuerlig, i og med at gruppeidentiteter kan sees om diskontinuerlige og avgrensede, med kriterier for hvem som havner innenfor og hvem som havner utenfor. Dette uttrykker også en av informantene på teateret bekymring over når hun påstår at en *eksotisering* av målgruppen vil fungere stigmatiserende mer enn det vil fungere inkluderende. Eksempelet hun bruker er om det vil tjene noen hensikt å skulle ha afrikanere som spiller trommer som en del av festivalens program. Selv om hun påpeker at dette vil kunne virke stigmatiserende, kritiserer hun likevel ikke det overordnede faktum at hele festivalen er bygget på en idé om at kulturelt mangfold tolkes som etnisk mangfold, etter anbefaling fra Mangfoldssekretariatet.

Som Ernest Gellner påpeker i *Nations and Nationalisms* vil man kunne skape ofre av å gjøre kulturell identitet til noe politisk, uavhengig av om man kaller dem 'bastarder',

¹⁸ Eriksen, Thomas Hylland, 1994 c: 36.

¹⁹ Eriksen, Thomas Hylland, 1994 c: 36.

kosmopolitter, minoriteter eller utlendinger. Dette vil kunne skje fordi noen vil falle utenfor, idet man kategoriserer kulturelle identiteter.²⁰

Kreolisering og globalisering av kultur er begreper som kan brukes for å beskrive de prosesser som kjennetegner vår moderne tid. De har gjerne blitt sett som erstattere for klassiske sosiologiske "normative" begreper som *kulturimperialisme*, *anomi (normløshet)* og *fremmedgjøring*. Marianne Gullestad har beskrevet denne utviklingen som et tegn på at en type fenomener som tidligere ble beskrevet med negative fortegn, nå omtales med positive fortegn fordi man har gått over til å vektlegge frihet og fleksibilitet som viktige aspekter ved det moderne samfunn.²¹

1.2.4 Unescos definisjon av kulturelt mangfold

Ettersom informantene ved teateret – etter oppfordring fra Mangfoldssekretariatet – valgte å ta i bruk Unescos definisjon av kulturelt mangfold, kommer jeg til å ta for meg Unescos definisjon av kulturelt mangfold, og kritikk av den. Dette, sammen med et historisk perspektiv på norsk kulturpolitikk kommer til sammen å danne grunnlaget for en del av analysen. Her vil det også være aktuelt å trekke inn *Stortingsmelding nr 17, om "2008 som markeringsår for kulturelt mangfold i kulturlivet"*, sett i sammenheng med hvilke diskusjoner som dukket opp i Sverige rundt de manglende retningslinjene som lå i mandatet. Dette vil være relevant sett i lys av empirien jeg har tilgjengelig.

Under et av mine første, innledende møter med Mona snakket vi om tiden som var i vente, målsetninger og forventninger. Vi kom inn på temaet begrepsbruk, og hun fortalte da at hun hadde vært i kontakt med mangfoldssekretariatet, som var det rådgivende forumet under gjennomføringen av Mangfoldsåret 2008. De hadde anbefalt henne å forholde seg til Unescos erklæring om kulturelt mangfold som et utgangspunkt for mangfoldsprosjektet ved teateret. Dette forholdt hun og resten av prosjektgruppen seg altså tilsynelatende til, men det oppstod allikevel stadig diskusjoner rundt temaet.

²⁰ Gellner, Ernst, 2006.

²¹ Eriksen, Thomas Hylland, 1994 c: 30.

”Kultur”, ifølge Unesco:

”Kultur er et samfunns – eller en gruppes sammensetning av åndelige, materielle, intellektuelle og emosjonelle særtrekk, bestående, foruten kunst og litteratur (’kulturelle uttrykk’), livsstil, vurderinger, tradisjoner og trosoppfatninger.”²²

”Kulturelt mangfold”, ifølge Unesco:

”’Kulturelt mangfold’ viser til de mange forskjellige måtene grupper og samfunns kulturer kommer til uttrykk på. Disse uttrykksformene overleveres internt i grupper og samfunn, og mellom disse. Kulturelt mangfold viser seg ikke bare i de forskjellige måtene menneskehetens kulturarv kommer til uttrykk på, berikes og overleveres i kraft av forskjellige kulturuttrykk, men også – uansett hvilke midler og teknologier som brukes – i forskjellige former for kunstnerisk skaperkraft, produksjon, formidling, utbredelse og bruk av kulturuttrykk.”²³

1.2.5 Kritikk av Unescos definisjon av kulturelt mangfold

I artikkelen ”Mangfold versus forskjellighet” i *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*, kritiserer Thomas Hylland Eriksen Unescos definisjon av kulturelt mangfold, slik den er definert i Unesco-rapporten *Our Creative Diversity* fra 1995. Eriksen mener at det mellom erklæringens vektlegging av både å ivareta lokale kulturer og ha et engasjement for universelle, globale verdier oppstår et logisk sprik. Disse to tilnærmingene til kultur må vel strengt tatt sies å være motsetningsfylte? ”Hvordan kan det være mulig å forsvare kulturell variasjon og samtidig insistere på et felles verdigrunnlag?”²⁴ Når Unesco ser kultur som både tradisjon og blanding, hybriditet og multikulturalisme, og det på samme tid, da snubler de i sine egne bein. I konvensjonen er det en del fokus på kulturvern, som i Norge blir sterkt knyttet til tradisjon og ”vern av det gamle.” Hvis man skal ivareta både vern av tradisjoner, samtidig som man hegner om kulturell variasjon vil man støte på problemer. Hvis man forstår kultur som *både* knyttet til tradisjon og kommunikasjon, slik Eriksen argumenterer for her, vil det føre til analytiske komplikasjoner.

²² Universal Declaration on Cultural Diversity, Unesco, 2001. Hentet fra *Mångfald er framtiden*, 2007: 56

²³ Hentet fra St.prp.nr.76: 11.

²⁴ Eriksen, 2007: 113.

”Culture is primarily seen as tradition by the WCCD, but a secondary meaning allows communication to be defined as cultural as well. The result is analytically unsatisfactory, but it does not necessarily entail an empirically wrong description. Culture can be understood simultaneously as tradition and communication; as roots, destiny, history, continuity and sharing on the one hand; and as impulses, choice, the future, change and variation on the other”²⁵.

Kritikk av Unescos definisjon av kulturelt mangfold går altså på at den legger opp til å verne om tradisjoner samtidig som den oppfordrer til ”blanding”, noe som er to motsetninger.

Tradisjon versus hybriditet, renhet versus urenheter.

Når informantene jobbet ut i fra et begrep om kulturelt mangfold som i utgangspunktet er så motsetningsfylt som det jeg har forsøkt å redegjøre for her, så er det ikke rart at det oppstod forvirring omkring målsetningene. Dette viser jeg gjennom mitt empiriske materiale, da hovedsakelig fra kapittel 3 og utover. Som jeg vil komme til å vise, blir kulturelt mangfold definert som både å være ”blanding”, ”transkulturelt”, ”multikulturelt”, til å handle om ”integrasjon” – altså at det dreier seg om et integreringspolitisk prosjekt, til at det *ikke* skal være et prosjekt som handler om ”oss” og ”dem”. Disse ulike måtene å tenke om kultur på er motsetningsfylte.

1.3 Hvordan gripe an analysen?

Jeg vil bruke Marianne Gullestad (2002) og hennes analyse av den norske elitens forvaltningsmakt som eksempel på hva jeg vil gjøre i denne avhandlingen. Som Gullestad er jeg interessert i ord og betegnelser, ikke i de institusjonelle prosessene som jeg observerte. Samtidig er hensikten med å gripe fatt i ordene å avdekke de tolkningsrammer i form av ”ideer, verdier og forestillinger som ligger til grunn.”²⁶ Det er, som Gullestad påpeker, tolkningsrammene som er interessante, ikke ordene som isolerte enheter.

I samfunnsdebatten vil det ofte være ledende samfunnsforskere som debatterer omkring moralske og politiske diskurser. Verdien av å gjøre et feltarbeid innenfor en gruppe som

²⁵ <http://folk.uio.no/geirthe/UNESCO.html>.

²⁶ Gullestad, 2002: 18

jobbet med mangfoldsåret 2008 på daglig basis, og som forholdt seg til utfordringer, både store og små, ligger i at man vil kunne se et alternativ til de etablerte perspektivene som eksisterer i samfunnsdebatten. Det vil videre gi et innblikk i en virkelighetsoppfatning omkring mangfoldsarbeid, og det vil være en mulighet til å kunne gi alternative versjoner til den rådende politiske diskursen på området. I tillegg vil det være en sjanse til å se påvirkning fra samfunnsvitenskapene anvendt i operasjonaliseringen av mangfoldsarbeid.

"Hvordan vi snakker om og definerer ting får konsekvenser for hvordan vi forholder oss til dem, og det krever meningsproduksjon med mange aktører; vitenskap, media, myndigheter, interessegrupper m.fl."²⁷ Denne betegnelsen av diskursanalyse fra Börjesson og Palmblad viser relevansen av å inkludere empiri fra myndigheter og media sammen med dem empirien jeg fikk tilgang til gjennom deltagende observasjon, og som jeg videre knytter til samfunnsvitenskapelig kulturteori.

'Diskurs' brukes på mange måter av samfunnsforskere. Gullestad (2002) mener diskursanalyse er blitt et moteord i kulturfagene, og hun vil at den analysen hun gjør av norske politikere, forskere, journalister og andre elitepersoner må sees som diskursanalyse i en vid meget vid forstand. Hun påpeker at man innenfor diskursanalytiske teorier forutsetter at representasjoner av verden er tolkninger og dermed konstruksjoner. Noen av disse tolkningene og konstruksjonene framstår som selvfølgelige og naturlige, og dermed som hegemoniske.²⁸ "Diskursbegrepet setter således fokus på språket og tolkningen som sosial praksis."²⁹ Jeg velger å forholde meg til Lila Abu-Lughods definisjon av diskurs; "a set of statements, verbal or nonverbal, bound by rules and characterized by regularities, that both constructs and is patterned by social and personal reality"³⁰ fordi jeg også er opptatt av det implisitte i informantenes uttalelser om kultur og mangfold.

Videre må definisjonen av "ideologi" klargjøres. Jeg har valgt å bruke Clifford Geertz' definisjon av ideologi, hentet fra artikkelen "Ideology as a cultural system" i *The Interpretation of Cultures*: "det er noe som kan oppfattes som en visjon eller kulturelle

²⁷ Börjesson, M. og Palmblad, E., 2007: 24.

²⁸ Gullestad, 2002: 46.

²⁹ Gullestad, 2002: 46–47.

³⁰ Abu- Lughod, 1986: 186.

trossystemer som er delt med andre, og som har som formål å skulle skape forandring eller legitimere en allerede etablert aktivitet.”³¹ I forlengelsen av dette er det som sagt viktig å være seg bevisst at det i en slik analyse må tas høyde for de implisitte elementene av ideologi som kommer til uttrykk hos informantene.

Marianne Gullestad har et viktig poeng (2002) når hun påstår at det innenfor politikken, da spesielt innenfor den integreringspolitiske arenaen, kan oppstå situasjoner der det blir viktigere å vise handlingskraft enn hva man faktisk får utrettet. ”I slike situasjoner er det gjerne viktigere *at* noe skjer enn *hva* som skjer, og hvilke langsiktige konsekvenser dette har.”³² Dette kan være med på å redusere kravet til refleksjon, og det kan føre til en konkurranse politikerne imellom om å være den som *gjør* mest.³³ Dette så jeg eksempler på fra institusjonene, da informantene av og til gav uttrykk for at det viktigste var ”å gjøre *noe*”, det viktigste var altså ikke alltid *hva* som faktisk ble gjort. Disse uttalelsene kan knyttes til Gullestads påstand, hvis man ser kulturinstitusjonene som representanter for statens kulturpolitikk, og det faktum at de i noen tilfeller tolket Mangfoldsåret som et integreringspolitisk prosjekt.

Jonathan Friedman påstår at den intellektuelle eliten som er posisjonert over sosial fragmentering likevel må forholde seg til den, og definere dens eksistens. Ifølge Friedman blir hybridisering en politisk korrekt løsning for denne gruppen. Den er antirasistisk, anti-etnisk, og er et postmoderne supplement til 80-tallets modernisme, som gikk i bresjen for universelle rettigheter knyttet til identitet og individuelle rettigheter.³⁴ Friedman hevder at det er en myte at verden tidligere bestod av kulturell mosaikk, der grensene mellom de ulike kulturer var faste og klare, mens den nå, som et resultat av globaliseringen, har sprunget lekk og dannet kaotiske tilstander. Han kaller det – ganske humoristisk og trivielt– for ”spaghettiprinsippet”. Alle kulturer har til alle tider vært resultat av import og blanding av ulike elementer. ”Hybridity is founded on the metaphor of purity. The notion of purity is a self-contradiction.”³⁵

³¹ Geertz, Clifford, 1993.

³² Gullestad, 2003: 32.

³³ Gullestad, 2002.

³⁴ Friedman, i Werbner, Pnina og Modood, Tariq (red.) 1997: 74-76.

³⁵ Friedman, Werbner, Pnina og Modood, Tariq (red.)1997: 83.

Friedman hevder at de intellektuelles hybriditetsperspektiv på verden først og fremst er en identitetsmarkør på dem selv. Perspektivet blir ikke problematisk før det brukes for å identifisere andre, mener han.³⁶

³⁶ Friedman, Werbner, Pnina og Modood, Tariq (red.) 1997: 85-86.

2 Metode

Empirien er hentet fra et seks måneder langt feltarbeid jeg gjorde våren og sommeren 2008. Jeg hadde i tillegg til dette kontakt med teateret gjennom høsten og vinteren som fulgte. Dataene ble først og fremst innhentet ved deltagende observasjon på møtene på teateret, mens dataene jeg fikk ved museet hovedsakelig ble innhentet gjennom mer eller mindre uformelle intervjuer og samtaler. I den innledende fasen av feltarbeidet deltok jeg også på en del seminarer, arrangementer og møter i regi av mangfoldssekretariatet, uten at jeg har lagt nevneverdig vekt på dette her. Verdien av dette lå mer i å få et overblikk over innholdet i det politiske mandatet, og over personer og institusjoner som var involverte.

2.1.1 Valg av empirisk nedslagsfelt

Jeg ville opprinnelig gjøre feltarbeid hos en organisasjon eller hos "frie aktører" innenfor det flerkulturelle feltet i kulturlivet. Jeg kontaktet opprinnelig blant annet *Horisont* og *Melafestivalen*, og tenkte at dette ville være perfekte steder for meg å få innsyn i hvordan organisasjoner jobber med kulturarbeid innenfor det flerkulturelle feltet.

Etter å ha rådført meg nærmere med veileder ble det klart at slike typer organisasjoner likevel ikke ville være det optimale stedet for meg å gjøre feltarbeid. Ettersom jeg var ute etter data som omhandlet begrepsdefinisjoner og operasjonalisering av mangfold, ble det etter hvert klart at jeg måtte få innpass i en annen type organisasjon enn først antatt. Jeg var nødt til å finne en setting hvor man jobbet med mangfold og hvor denne typen problematikk og utfordringer var et forholdsvis uoppdaget land for informantene. Med dette mener jeg ikke nødvendigvis at informantene aldri måtte ha jobbet innenfor det flerkulturelle feltet før, men at jeg kunne få muligheten til å følge informanter i en oppstartsfase, og dermed få tilgang til data om informantenes forhandlinger og diskusjoner rundt hva som ble lagt i begrepet kulturelt mangfold.

Jeg kontaktet derfor nasjonal koordinator for Mangfoldsåret 2008, Bente Møller. Hun anbefalte meg ulike institusjoner og teatergrupper jeg kunne kontakte, og var svært behjelpelig med å formidle kontakter.

2.2 Deltagende observasjon

”Mye tyder på at når valget av studiefelt og problemstillinger er påvirket av lokale og nasjonale samfunnsforhold, synes det sosiale eller samfunnspolitiske prosjektet å være en mer eller mindre uttalt motivasjon for for forskningsprosjektet.”³⁷ Teater- og kunstverdenen er ikke et miljø jeg kjente mye til før jeg skulle ut i feltarbeid. Mange ganger under feltarbeidperioden måtte jeg spørre meg selv hvorfor jeg ikke kunne ha valgt et felt der jeg hadde bedre forutsetninger for å kunne føle meg på trygg grunn, hvor jeg ikke opplevde det som om hver dag var første skoledag. Mange velger å gjøre feltarbeid innenfor ut i fra en eksisterende interesse eller en allerede kjent tematikk de interesserer seg for, noe som er naturlig. Jeg var interessert i å finne ut mer om det uklare og tvetydige begrepet mangfold brukt i kulturlivet, og oppsøkte et miljø der alt virket skremmende utilgjengelig for meg. Selv om jeg gjorde feltarbeid i geografisk nærhet av der jeg selv bodde, føltet det likevel fjernt og fremmed, sett ut i fra det faktum at jeg opplevde det som ”erfaringsfjernt”. Det positive med å havne i et totalt ukjent miljø var at det helt klart gav større muligheter til analytisk distanse. Men jeg var nok allikevel preget av hjemmeblindhet i perioder. Jeg brukte lang tid på å få oversikt over miljøet – hvem som var hvem, hvilke koder som gjaldt, og mekanismene for samarbeid og organisering innen institusjonen og mellom de ulike samarbeidspartnerne. Dette gjaldt i hovedsak Teateret, som innledet et prosjekt i samarbeid med to mindre og uavhengige teatre.

Parallelt med å være ved et av de store norske institusjonsteatrene fikk jeg innpass ved et institusjonsmuseum. Jeg hadde de formelle tillatelsene i orden, men det viste seg at det likevel ikke skulle bli enkelt å få gjennomført feltarbeid der. Jeg oppdaget tidlig at mange av de ansatte var opptatt av helt andre ting enn på det pågående mangfoldsåret. Dette havnet helt i bakgrunnen hos en organisasjon som var rammet av store konflikter innad.

Ifølge Sofie, en av kuratorene på museet, var jeg ikke den eneste som hadde opplevd utfordringer med å skulle gjennomføre undersøkelser på huset; *“Det var en forsker fra HiO som ville gjøre et forskningsprosjekt på huset opp mot formidlingsarbeidet vi gjør her. Hun opplevde det som noe av det vanskeligste hun hadde vært med på. Ingen ville slippe henne inn, folk er redde for å få kritikk.”* Hun fortsatte; *”Du er en rolig person, det skal du være*

³⁷ Rugkåsa og Thorsen, 2003: 21.

glad for. Det kommer du til å få bruk for her, det er så mange pressede mennesker på huset her. Dette illustrerer noe av utgangspunktet for de metodiske utfordringene jeg opplevde.

2.3 Metodiske utfordringer

2.3.1 Om å gjøre feltarbeid i eget samfunn

Kathinka Frøystads artikkel "Forestillingen om det 'ordentlige feltarbeid' og dets umulighet i Norge" fra 2003 tar opp flere viktige problemstillinger ved det å skulle gjennomføre feltarbeid i eget samfunn. Jeg opplevde selv å kjenne på denne tvilen omkring hvorvidt jeg holdt på med et "ordentlig" feltarbeid. Denne artikkelen inngår i artikkelsamlingen *Nære steder, nye rom* fra 2003, som tar opp noen av de konkrete generelle utfordringene man møter når man gjør feltarbeid i eget samfunn, og da i Norge spesielt. Noe av problematikken som taes opp er problemet med tilgjengelighet, da det ofte ikke vil være mulig å få innpass i aktørers privatsfære. Sett naturen av feltarbeidet mitt, var ikke dette heller et savn for meg.

2.3.2 Posisjonering

Jeg hadde store forventninger til gjennomføringen av eget feltarbeid. Alle disse årene med sosialantropologi hadde ledet fram til dette, endelig skulle all akkumulert kunnskap og teori tas i bruk i feltet. Men transformasjonen lot vente på seg. Det ble i stedet en glidende overgang, fra å føle meg som en bortkommen praktikant som satt stille i et hjørne, til et mer likeverdig medlem av prosjektgruppa gjennom å fungere som referent på møtene. Men jeg inntok likevel aldri en direkte pågående rolle i gruppa, ettersom jeg følte at det ville ødelegge dynamikken i diskusjonene. Jeg valgte heller å bruke møtene til å notere mest mulig av det som foregikk av diskusjoner og handling, for siden å samtale med informantene på tomannshånd, hvis det var noe jeg gjerne ville de skulle utdype eller klargjøre. Dataene bærer preg av at jeg ikke fikk nær personlig kontakt med noen av informantene mine. Relasjonene forble hva jeg vil kalle høflig distanserte, med unntak av noen episoder der informantene bød litt mer på seg selv. Jeg opplevde det som Halvard Vike i artikkelen "Formelt organiserte verdener" omtaler som 'tilgangsproblemet'.³⁸ Han mener at en mulig løsning på dette problemet kan være å veksle mellom ulike roller og identiteter. Det kan

³⁸ Vike, i Rugkåsa og Thorsen (red.), 2003: 222.

være nærliggende å tenke at jeg ville vært tjent med å ta i bruk mer organisasjonsteori i avhandlingen, det empiriske nedslagsfeltet tatt i betraktning, men det vil jeg ikke komme til å gjøre. Jeg vil ikke komme til å fokusere nevneverdig på organisasjonsstrukturene. Men en ting jeg likevel kort vil nevne er problematikken knyttet til det å skulle forholde seg til skrevne dokumenter. Når man velger et tema som mitt vil naturlig nok en del av empirien komme fra skrevne dokumenter – stortingsmeldinger, møtereferater, pressemeldinger, programerklæringer og annet. I denne sammenhengen er det interessant å se på det som Halvard Vike omtaler som 'organisasjoners ideologiproduerende rolle'. Organisasjoner vil gjerne forsøke å skape et ønsket bilde av seg selv, heller enn å gi en beskrivelse av faktiske forhold. Det kan finnes et motsetningsforhold her som er interessant. "Siden organisasjoners generelle utfordring er å eliminere tvetydighet og brudd, og på den måten skape språkformer som skal inngå i redskapsliknende forbindelser med det de betegner, er forholdet mellom skrevne dokumenter og andre sosiale aspekter ved organisasjonen som skal studeres, et svært viktig tema for antropologen."³⁹

2.3.3 "Studying up"

Cicilie Fagerlid skriver i en artikkel utgitt i *Norsk antropologisk tidsskrift*⁴⁰ om antropologisk kunnskapsproduksjon i et felt der antropologens og informantens emiske livsanskuelse overlapper. Dette, kombinert med informantens egne, akademiske refleksjoner rundt antropologens felt og studie er noe jeg selv opplevde i felten. Mitt utgangspunkt for avhandlingen var å skulle gjøre en analyse av informantens emiske bruk av ulike begrep innenfor kulturfeltet. Dette er i utgangspunktet noe som krever at man holder tungen rett i munnen – å skulle se den emiske begrepsbruken i lys av et antropologisk kulturbegrep krever en evne til å kunne distansere seg til feltet. Det er i seg selv utfordrende nok. Når informantene mine i tillegg innehar bred akademisk kompetanse på området, ja, endog anbefaler meg litteratur, og kommer med forslag til alternative problemstillinger, sier det

³⁹ Vike, 2003: 223.

⁴⁰ vol. 16 nr. 2–3, s. 153–162.

seg selv at feltarbeidssituasjonen ikke blir mindre forvirrende og uoversiktlig for meg som uerfaren masterstudent.

2.3.4 Data

“Den sterke troen til verbale data er en antropologisk barnesykdom (...)”⁴¹ Som Frøystad skriver her, er det ikke slik at det å bli konfrontert med kulturell annerledeshet automatisk setter i gang en ny observasjonsevne som igangsetter en prosess der rik etnografi og tykke beskrivelser enkelt lar seg produsere. Jeg la nok mer vekt på informantenes verbale utsagn, som jeg der og da opplevde som betydningsfulle. I tillegg til å notere under møter, seminarer og andre sammenkomster, hadde jeg hele tiden med meg en liten notisbok i lommeformat, som jeg brukte til å notere i under mindre formaliserte situasjoner. Disse punktene skrev jeg mer utfyllende om på kveldstid.

2.3.5 Analytisk distanse

“En økt vektlegging av antropologens posisjonering viser seg på ulike måter. På den ene siden må man posisjonere antropologisk kunnskap og teori i forhold til dem som studeres og til deres politiske prosjekter. Samtidig må man posisjonere antropologisk kunnskap og teori i forhold til pågående samfunnsdebatter.”⁴²

Jeg så det som en fordel at jeg ikke hadde kjennskap til verken teater- eller kuratorverdenen før jeg gikk i gang med feltarbeidet. For meg var det en helt ny opplevelse og et helt ukjent miljø. Dette var en fordel, da jeg skulle undersøke informantenes emiske bruk av mangfoldsbegrepet. Jeg måtte holde tunga rett i munnen når jeg skulle skille mellom antropologiens kulturdefinisjoner og informantenes bruk av mangfolds- og kulturbegrep i operasjonaliseringen av mangfoldsåret. Noe som imidlertid gjorde det vanskelig å opprettholde denne distansen var den konstante mediedekningen av mangfoldsåret. Stadige debatter, kronikker og omtaler om mangfoldsåret, i aviser og andre medier, preget disse månedene. Som en som gjorde feltarbeid på området var dette selvfølgelig interessant for

⁴¹ Frøystad, i Rugkåsa og Thorsen 2003:49.

⁴² Rugkåsa og Thorsen, 2003: 21.

meg, og det kunne komme til å utgjøre verdifull tilleggsempiri for avhandlingen min. På den annen side var det helt tydelig med på å påvirke meg og min distanse til feltet.

Et stadig tilbakevendende problem var å skulle veksle mellom å bevege seg inn og ut av et kunnskapsfelt. Jeg skulle forholde meg til en konstant informasjonsflom fra media og deltok på diverse konferanser og seminarer som ble arrangert før, under og etter Mangfoldsåret, samtidig som jeg forsøkte å holde en analytisk avstand til feltet.

2.3.6 Anonymisering

Jeg har opplevd anonymiseringen av informanter som en stor utfordring. Å skulle finne en tilfredsstillende løsning på denne utfordringen har krevd noen runder med indre diskusjoner. Jeg falt til slutt ned på en løsning hvor jeg velger å ikke navngi institusjonene eller byene hvor de befinner seg. Videre vil alle informantene anonymiseres ved at navn, alder – og i noen tilfeller også kjønn – er gjort om på. Jeg synes imidlertid at informantenes yrkes- og utdanningsbakgrunn var viktig når jeg skulle gjengi prosjektgruppens sammensetning ved teateret.

Ved museet var ikke anonymiseringen et like omfattende problem, ettersom jeg der hadde kontakt med langt færre personer enn ved teateret. Også her falt jeg ned på en løsning hvor jeg valgte å beholde stillingsbeskrivelsen og endre navn, alder og kjønn.

3 Teateret

Jeg velger å starte med å presentere det empiriske materialet fra institusjonsteateret. Jeg vil begynne med å presentere nøkkelinformanten min, Mona, i tillegg til å raskt gi et omriss av resten av prosjektgruppen, før jeg gir en beskrivelse av møtelokalene og formen på prosjektgruppemøtene. Videre vil jeg gjennom å bruke empiriske eksempler belyse informantenes bruk av ulike kulturbegrep, og se på hvilke føringer dette la for operasjonaliseringen av Mangfoldsåret 2008. Jeg skal bruke empiri fra møter, samtaler og andre situasjoner, og knytte dette til relevant litteratur som underbygger påstander om tvetydigheten i bruken av kulturbegrepet. Jeg vil argumentere for disse påstandene og redegjøre for og problematisere begrepene på en mest mulig oversiktlig og systematisk måte underveis i teksten.

Å skulle gjennomføre en analyse av det anvendte kulturbegrepet, her sett i forhold til termen "kulturelt mangfold", forutsetter i dette tilfellet et klart analytisk skille mellom hva informantene la i begrepet og en antropologisk betydning av kultur. Å skulle analysere kultur som tradisjon og kultur som kommunikasjon i samme åndedrag vil ifølge Hylland Eriksen vise seg å være problematisk. Samtidig — som han videre nevner — jeg har opplevd folk snakke om og gi uttrykk for at de tenker på kultur som alle disse tingene om hverandre. Det er selvmotsigende, men mitt empiriske observasjonsmateriale viser at aktører ikke alltid er like stringente i sine uttalelser.

3.1 Informantene ved teateret

Det var blitt ansatt en prosjektleder ved teateret, som under det kommende året skulle lede teaterets gjennomføring av mangfoldsmandatet. Styret ved teateret hadde vedtatt at mandatet skulle oppfylles ved å gjennomføre en teaterfestival i løpet av 2008. Det fantes begrenset med midler for å gjennomføre festivalen, og en stor del av prosjektlederens oppgave ble derfor å skulle søke om støtte og midler fra ulike hold. Prosjektlederen Mona var en kvinne på 34 år, og hennes bakgrunn som politisk rådgiver var en viktig ressurs i stillingen som prosjektleder. Hun stilte med et stort nettverk og hadde god kjennskap til hvor midler kunne søkes. Ifølge henne selv hadde dette vært utslagsgivende for at hun fikk stillingen som leder for prosjektet. Hun fortalte meg at hun var veldig opptatt av retorikk, og

at hun håpet at jeg kunne stille som "kulturkonsulent" hvis hun fikk problemer med alle de kompliserte begrepene hun kom til å måtte håndtere i løpet av prosjektet. Jeg forsøkte å finne en balansegang mellom det å ikke blande meg for mye i diskusjonene, men likevel forsøke å framstå som en ressurs for prosjektgruppen så de skulle ønske å ha meg med på mest mulig av det som skjedde. Jeg ønsket ikke å påvirke feltet i for stor grad, men ville at informantene skulle snakke fritt og uavbrutt.

"Jeg liker å gjøre praktiske ting, få gjennomført ideer. Da de ansatte meg tenkte de kanskje at det var lettere å lære en byråkrat om teater enn omvendt. De tenkte på å ansette en annen, tror han hadde en master i teaterhistorie eller noe sånn. Men til slutt så turte de ikke. Og så hadde jeg et stort nettverk som kan være veldig nyttig i denne jobben, åtte år som politisk rådgiver. Jeg har jo hovedfag i noe helt annet, og kan egentlig ingenting om teater. Men, som sagt, nettverket jeg har med meg tror jeg var avgjørende for at jeg fikk jobben."

"Når det gjelder dette teatersamarbeidet – vi skal jo lage denne festivalen sammen med to andre teatre – det må jo være et samarbeid, men det er vi som er størst, som sitter på pengene og som risikerer mest..."

Prosjektlederstillingen var den eneste stillingen som ble opprettet ved teateret i forbindelse med mangfoldsåret. Dette resulterte i at all innsats fra de øvrige ansatte kom i tillegg til de vanlige arbeidsoppgavene. Dette kom til å prege gruppesammensetningen. Det viste seg at kombinasjonen av de faste arbeidsoppgavene og mangfoldsarbeidet ble for mye for noen, noe som resulterte i at gruppemedlemmer forsvant ut i løpet av prosjektet. Nye medlemmer kom imidlertid til, og mangfoldsprosjektet ble således preget av dynamikk og endring så lenge prosjektet pågikk.

De andre gruppemedlemmene hadde svært ulike bakgrunner – prosjektgruppen bestod av presse- og informasjonsmedarbeidere, markeds konsulenter, en økonom, teaterprodusenter, teknikere og pedagoger. Denne sammensetningen av mennesker med ulike bakgrunner skapte en dynamikk som så ut til å fungere fint. Alle hadde sin spisskompetanse og sine interesseområder, noe som gjorde diskusjonene heftige og kompromissene mange.

Monas rolle som "mediator"

Under et internseminar ved institusjonsteateret i juni 2008, skulle Mona presentere festivalprosjektet for de andre ansatte. Prosjektet hadde hele tiden vært litt "utenfor" resten av den daglige driften, og jeg vil påstå at den ikke var integrert som et såkalt sektoroverskridende mangfoldsprosjekt i organisasjonen. Mona var en av få personer som jeg hadde jevnlig og tett kontakt med under tiden på teateret. Under dette internseminaret, hvor hun skulle presentere festivalen, kunne jeg derfor observere den rollen hun tok på seg som mediator, eller "mellommann". Etter å ha fulgt henne i utallige møter, der hun innehadde ulike roller i forhold til hvilke type møte det var, kunne jeg i denne settingen observere henne idet hun skulle kombinere alle disse ulike rollene. Hun hadde for eksempel en utfordrende oppgave i å skulle fungere som bindeledd mellom prosjektgruppen og programkomitégruppen. Jeg kunne for eksempel merke meg hvordan hun formidlet beskjeder mellom gruppene. Hun tilpasset alltid formen hun presenterte sakene på, avhengig av hvem hun snakket med. Hun underkommuniserte eller overkommuniserte ulike saker for å få gjennomslag for forslag eller for å formidle avgjørelser som programkomiteen hadde tatt. Dette trådte etter hvert fram som et klart mønster, etter hvert som jeg så hvordan hun forholdt seg til de andre i prosjektgruppen, til programkomitégruppen og andre samarbeidspartnere.

3.2 Kontekstualisering

Jeg har her tenkt å fokusere på to møtesituasjoner ved teateret som jeg mener ganske godt illustrerer konteksten rundt møtesituasjonene. Prosjektgruppen hadde møter en gang i uken eller hver andre uke, litt avhengig av hva som passet eller var nødvendig.

Programkomitégruppen, som bestod av teatersjefene og Mona, hadde møter litt mer sporadisk, ettersom de alle hadde en stram timeplan. I tillegg til dette hadde Mona møter med ulike samarbeidspartnere, i tillegg til at hun hadde møter med enkeltpersoner fra prosjektgruppen, når det var snakk om ting som måtte behandles mer på detaljnivå. Jeg fikk som regel følge henne overalt. Mona informerte alltid om at jeg gjorde feltarbeid ved teateret, og spurte alltid eksterne personer om det var greit at jeg ble med når hun avtalte møter. Dette var som regel aldri noe problem, men noen unntak var det jo, og et par ganger fikk jeg beskjed om at det ikke var greit at jeg ble med på møter.

Prosjektgruppen bestod altså av rundt ni personer. Disse personene var ansatte ved teateret og personer som var ansatt ved to andre, mindre teatre. Dette antallet varierte litt gjennom feltarbeidperioden, etter hvert som noen ble opptatt på annet hold, og andre kom til. Planen var at de tre teatrene skulle gå sammen om å arrangere en felles festival, som skulle gå over flere dager i løpet av Mangfoldsåret 2008.

To av de tre teatrene rullerte på å holde møtene, og disse fant sted i egne møtelokaler. Det tredje teateret disponerte ikke store nok møtelokaler. I og med at alle i prosjektgruppen innledningsvis var veldig opptatt av at dette var et likeverdig samarbeid mellom de tre teatrene, uavhengig av forskjellen de hadde både i størrelse og profil, var jeg først opptatt av å lete etter fysiske og implisitte uttrykk for hvordan dette eventuelt kom til uttrykk under møtene. Noe av det jeg var interessert i var å se om det ble uttrykt maktforhold implisitt gjennom hvordan folk plasserte seg rundt bordet. Jeg ble revet med, og tenkte at dette kom til å danne gode data om maktforholdene og hegemonier internt i gruppen. Disse dataene viste seg etterhvert å være mer interessante å bruke for å danne et bilde av de fysiske omgivelsene som møtene fant sted under. Antropologiens krav til kontekstualisering gjorde seg gjeldende, og jeg vil her gå inn i to møter som var ganske typiske i formen, og gi en beskrivelse av hvordan dette gikk for seg og hvordan omgivelsene var. I stedet for å gi en beskrivelse av omgivelsene og settingen for hvert empiriske utdrag, velger jeg å heller gi en beskrivelse helt innledningsvis av det jeg mener var to typiske møter.

3.2.1 Prosjektgruppemøte på institusjonsteateret

Ved det største av teatrene måtte man passere et sentralbord på vei inn i teaterets administrasjonslokaler. Der måtte man skrive seg inn i en besøksprotokoll, før man fikk beskjed av sentralborddamen om hvilket møterom som var booket denne dagen. Det stod en kaffeautomat i foajeen der man kom inn, og folk ble ofte stående der mens de forsynte seg med te og kaffe, og pratet litt før møtet startet.

Døren stod ofte på gløtt for å luften ut møterommet, og folk som gikk forbi ute i korridoren stoppet da gjerne opp og stakk hodet inn for å se hva vi drev med eller for å gi en eller annen beskjed, noe som ble veldig forstyrrende i lengden. Dette gjorde at møtene ofte ble avbrutt flere ganger underveis. Glassveggene var halvveis dekket til av vertikalt hengende, tykke plastpersienser, med store gliper mellom hver persienne. Dette gjorde at

man kunne se alle som passerte forbi ute i korridorene, og hvis døren var lukket kikket de da gjerne inn gjennom sprekke i persiennene i stedet, og hilste på vei forbi møterommet. Møtene varte som regel halvannen til to timer, litt avhengig av størrelsen på sakslisten, antall avbrytelser og lengden på diskusjonene.

3.2.2 Prosjektgruppemøte på *Det Lille Teater*

Hos det andre av teatrene befant møterommet seg oppe i annen etasje. De hadde kun dette ene møterommet. Man måtte gå forbi kjøkkenet på vei opp trappen, og vi fikk da som regel med oss en kaffekanne eller noen kopper som skulle opp til møterommet. Atmosfæren var litt mer avslappet her, og jeg fikk følelsen av at stemningen ofte var litt løsere i snippen når vi hadde møtene her. Lokalet var lyst og luftig, med vinduer som dekket hele den ene langsiden. Bordet var plassert ganske nært inntil denne vindusrekken. Teatersjefens kontor lå upraktisk nok innenfor møterommet, og det ble derfor en del trafikk fram og tilbake i rommet, i tillegg til at telefonen inne på kontoret ofte ble stående og ringe. Alle møtene, uavhengig av hvor vi var, bar preg av at folk var veldig travle. De både skrev og leste sms under møtene, og det hendte ofte at folk forlot møtene for å ta eller svare på en telefon. Det var i tillegg nesten påtagelig hvordan det i prosjektets startfase ble servert kaffe, te, frukt, kjeks og sjokolade, for så etter hvert å ende opp med at de som ønsket det, selv hentet seg en kopp kaffe inne på kjøkkenet før møtet begynte. Det ble holdt en ganske uformell tone under møtene, og mange av informantene kjente hverandre litt fra tidligere ettersom teatermiljøet i byen er forholdsvis lite.

Disse to eksemplene beskriver både de fysiske omgivelsene og gir et innsyn i formen disse møtene hadde og hvordan folk forholdt seg til det. Som beskrivelsene viser gav informantene ofte uttrykk for at dette prosjektet var underordnet andre arbeidsoppgaver ved å gå ut og inn av møtelokalene, ved å skrive tekstmeldinger og svare på telefoner. De uttrykte det ikke eksplisitt, men det kan sies å ligge implisitt i måten de oppførte seg på under møtene.

3.2.3 Det emiske og det etiske

For at det skal være interessant å si noe om informantenes bruk av begreper, er det viktig å si noe om definisjonen av *det emiske* i antropologien. Dette er viktig ettersom avhandlingen skal forsøke å belyse hvordan aktører innenfor mangfoldsarbeidet behandler bruken av begreper, og hvilken virkelighetsforståelse de gjennom dette gir uttrykk for. En forutsetning for å kunne gjennomføre en slik analyse stiller som krav å holde en analytisk avstand til feltet man studerer. Dette vil alltid være en utfordring innenfor antropologien idet man gjennomfører et feltarbeid og benytter seg av deltagende observasjon som metode, men jeg vil påstå at det i dette tilfellet er av avgjørende betydning for avhandlingens kvalitet. Når informantene tar i bruk begreper fra samfunnsvitenskapene i sitt arbeid med utvikling av programprofil vitner dette om forskningens påvirkning på storsamfunnet, i tillegg til at det kan vise seg å være en kilde til interessante data om anvendt begrepsbruk innenfor et praktisk felt. Det stilte krav til meg under analysen, ettersom jeg kunne oppleve at begrepene som ble brukt overlappet med mitt eget fagfelt, men at de da gjerne ble ilagt et annet innhold enn det jeg forholdt meg til ut i fra et samfunnsvitenskapelig ståsted. På den annen side er det interessant å se informantenes emiske bruk av mangfolds- og kulturbegrepet sett i forhold til Unescos definisjon av kulturelt mangfold og det antropologiske kulturbegrepet, alt dette mot et bakteppe av sosialpolitisk og kulturpolitisk kontekst. Erfaringer fra det svenske *Mångkulturåret 2006* fungerer også som et slikt bakteppe, ettersom det norske mangfoldsåret var inspirert av svenskens mångkulturår.

Begrepene *emisk* og *etisk* stammer fra lingvistikken, og ble først introdusert av lingvisten Kenneth Pike i boken *Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behavior* fra 1967. For Pike var det etiske – såkalte komparative begreper – et verktøy for å komme inn til det emiske, den *innfødtes* meningsunivers. Det emiske og etiske defineres som den *innfødtes* forståelse av kulturelle representasjoner i motsetning til en *outsiders* observasjon av kultur.⁴³ Den skiller samfunnsmedlemmene egne subjektive beskrivelse og forståelse fra de forklaringsmodellene og teoretiske analysene som anvendes og utvikles i academia (etisk perspektiv). For Harris (1979) derimot, var de emiske kategoriene et middel for å kunne utvikle etiske – altså komparative – begreper. Dette for å på best mulig måte å

⁴³ Barfield, Thomas (red.), 1997.

kunne utvikle best mulige vitenskapelige teorier omkring årsakene bak sosiokulturelle likheter og forskjeller.⁴⁴ Harris påpeker betydningen av å *operasjonalisere begrepene*. I mitt tilfelle brukes det emiske og etiske for å si noe om kultur- og mangfoldsbegrepet, både som informantene ser dem og slik som de defineres innenfor samfunnsvitenskapen.

3.3 Diskusjoner om begrepene

Her følger et utdrag fra det første prosjektgruppemøtet;

– Siri: For å være helt ærlig, så vet jeg faktisk ikke helt hva jeg gjør her? Jeg fikk bare beskjed av Johanne (teatersjefen på Det Lille Teateret) om å stille her i dag... Hun sa noe om en festival som skal orges?

– Mona: Dere er her fordi vi skal lage festival, og fordi teatersjefene på de tre teatrene hvor vi jobber har bestemt seg for å samarbeide om å lage denne teaterfestivalen. Derfor er dere her, og derfor jeg her. Jeg synes dette er kjempemoro, og jeg gleder meg til å lage denne festivalen sammen med dere, og til å bli bedre kjent med dere.

Dette satte startskuddet for prosjektgruppen og teatersamarbeidet som skulle ende opp i en ti dager lang teaterfestival under Mangfoldsåret 2008.

3.3.1 Goddag, mann, – Økseskaft!

Jeg vil påstå at det rådet en todelt forvirring under operasjonaliseringen av Mangfoldsåret 2008. Slik jeg oppfattet det rådet det forvirring omkring hva som lå i *mandatet* Mangfoldsåret 2008, og i *begrepene* kultur og kulturelt mangfold. Kombinasjonen av dette gav opphav til utallige diskusjoner og motsigende begrepsbruk blant informantene. For å illustrere den forvirringen som rådet om mandatet og følgelig hva som lå i betydningen kulturelt mangfold følger her et utvalg av hva som ble sagt å skulle være festivalens målsetning;

⁴⁴ Harris, Marvin, 1979: 32.

- *Den skal være for flerkulturell ungdom.*
- *Det skal hvertfall ikke være en etnisk festival.*
- *Den skal være for alle!*
- *Den skal gjøre teater 'folkelig'.*
- *Den skal inkludere de handicappede.*
- *'Å være sammen med andre og å være seg selv i verden som man er.'*
- *Det skal ikke være multikulturelt.*
- *Vi vil jo gjerne ha de multikulturelle publikummerne til å komme til teateret vårt!*
- *Vi skal lage transkulturelt teater!*
- *Det viktigste er å ha et program som interesserer aldersmessig.*

3.3.2 "Hva er greia?"

Under et av de innledende prosjektmøtene jeg deltok på ved teateret dreide diskusjonen inn på kulturbegrepet og hvilken definisjon man ønsket å gå ut ifra under arbeidet med mangfoldsåret.

Mona uttalte at hun var litt forvirret, og mente at regjeringsmandatet hadde en uklar agenda: *"Skal vi liksom koble alle til hverandre, og det er det? Jeg skulle ønske noen kunne si hvordan dette skal gjøre verden til et bedre sted."*

Noen foreslo at man skulle ha noen punkter som skulle si hva teaterarrangementet skulle handle om, og det ble foreslått å ha en parole for festivalen: *"Å være sammen med andre og å være seg selv i verden som man er."*

– Ja, ropte en i gruppa – dette skal ikke være et etnisk arrangement!

En av de andre informantene mine, Leif – som har lang erfaring fra friteatermiljøet og som har hatt mye kontakt med teatermiljøer blant annet i London – la fram et forslag om å bruke begrepet *transkulturell* om festivalen. Dette hadde de gode erfaringer med i de teatermiljøene han selv hadde kjennskap til fra London, og han mente at det ville være et

passende begrep å bruke for å si noe om hvordan de ville at dette arrangementet skulle framstå for publikum.

– Mona: Ja, det er for så vidt et godt begrep, men det er litt vrient, kanskje?

– Siri: Nei, det er kult, men det er kanskje litt, hva skal man si, 'oppfunnet'?

– Leif: Ja, det er jo fra London. Man reiser, tar med seg det man vil ha, og så kaster vi det vi ikke trenger.

– Mona: Ja, istedenfor begrepet multikulturell, som er kulturer ved siden av hverandre, så er dette mer blanding.

– Siri: Ja, jeg tror at nye begreper er velkomment i dette mangfoldsåret som sliter så jævlig med begrepene. Det er et kult begrep. Transkultur...

– Mona: Jeg tror vi får la dette ligge litt, og gå videre til programdelen.

Leifs beskrivelse av transkulturbegrepet gjør det nærliggende å tenke at han oppfatter kultur som noe man har, og noe som man setter sammen slik man selv vil.

Ifølge Knudsen og Berkaak (1998) vil *transkulturasjon* være et uttrykk for prosessen som blant annet skjer der ulike musikkformer møtes – en prosess av gjensidig utveksling og påvirkning.⁴⁵

Leif foreslår altså at teatret skal bruke transkultur som utgangspunkt for hvordan de skal tenke om mangfold. Han beskriver transkultur som en tilnærming til kultur der en "plukker" ulike elementer ut av kulturer. Denne tilnærmingen til kultur tar avstand fra multikulturbegrepet, som han senere uttaler som et 'uheldig' begrep. Et paradoks er at Leif, ved å forklare kultur på denne måten, likevel gir uttrykk for at kultur kan sees som isolerte størrelser, der man i dette tilfellet kan plukke ut deler av denne isolerte størrelsen som man så gjør til "sitt eget". Dette er i det minste en nærliggende tolkning. Hvis man ser transkultur og hybriditetsbegrepet som til dels overlappende i sin oppfatning av kultur, så er det naturlig å tenke på den kritikken Friedman retter mot hybriditetsbegrepet. Han mener at for at noe skal kunne blandes, så må det nødvendigvis også en gang sees å ha vært rent? Her vil transkultur – som Leif presenterte det – innebære at man kan plukke isolerte elementer fra ulike kulturer som "smågodt", for siden å "transformere" denne blandingen til noe som

⁴⁵ Knudsen & Berkaak, 1998.

utgjør ens egen identitet. Hvordan passer dette inn i bildet av "kultur som blanding"? Man kan altså stille seg bak Friedman og spørre seg: må noe nødvendigvis ha vært rent på forhånd for så å kunne blandes? Dette vil jeg komme tilbake til når jeg senere anvender henholdsvis Hannerz' (1996, 1992) og Friedmans (1994) teoretiske bidrag til kulturdebatten på mitt empiriske materiale.

I følge en *biologisk* definisjon av hybriditet vil hybriditet sees som en blanding av i utgangspunktet rene, autentiske og ekte størrelser. Men resultatet vil gjerne være at det hybride avkommet er sterilt. Sett på denne måten vil en hybrid altså være en blanding som ikke selv kan produsere noe nytt.⁴⁶

Med utgangspunkt i Hannerz' definisjon av en kosmopolitt vil man kunne plassere Leifs forståelse og bruk av transkulturbegrepet og Hannerz' definisjon av kosmopolitten i samme kategori. Ifølge Hannerz vil en kosmopolitt plukke de elementene fra andre kulturer som de selv velger. På lang sikt vil dette være med på å forme kosmopolittens perspektiver på verden, ved en særegen samling av erfaringer.⁴⁷ En genuin kosmopolitt vil ifølge Hannerz være en person som leter etter og oppsøker kontraster heller enn det konforme. Det vil ifølge Hannerz også stilles krav til intellektuell og estetisk åpenhet i forhold til avvikende kulturelle erfaringer. Å være kosmopolitt innebærer at man opparbeider seg en type kulturell kompetanse, som gjør at en lettere kan få tilgang til andre kulturer. Dette gjør at en kosmopolitt vil klare å manøvrere seg i nye og fremmede kulturer lettere enn noen som har en annen tilnærming til kultur. Men, som Hannerz understreker det, en kosmopolitt kan omfavne fremmede kulturer, men han trenger ikke å forplikte seg til den. Han kan på hvilket som helst tidspunkt trekke seg ut.⁴⁸

Ut i fra en slik definisjon er det nærliggende å kategorisere Leifs uttalelse om transkultur i forhold til Hannerz definisjon om hva det vil si å være kosmopolitt.

⁴⁶ Egeland, 2007: 229.

⁴⁷ Hannerz, Ulf, 1996: 103.

⁴⁸ Hannerz, Ulf, 1996: 104.

3.3.3 ”Hvem er festivalen for?”

Diskusjonen rundt begrepsbruk ble lagt litt død etter dette, men dukket opp igjen litt senere i feltarbeidet, under et møte som ble avholdt i mars 2008. Det var flere informanter til stede ved dette møtet enn det ved det forrige, og alle tre teatrene stilte med representanter. Kulturbegrepet ble igjen brakt på bane;

”Men dere, hvem skal dette arrangementet egentlig være for?”

– Siri: Det er et vidt begrep.

– Claes: Det jeg først og fremst er opptatt av er: hvem er hovedmarkedsgruppen? Det er viktig med én hovedmarkedsgruppe.

– Mona: Jeg mener det kan være en festival med vekt på flerkulturell ungdom.

– Siri: Nei, det skal være for alle! Mangfoldsåret er for alle, i hvert fall nå som vi lanserer et nytt begrep!

– Jonas: Tenk for eksempel på ‘Fargerikt fellesskap’ på 90-tallet – da ble det plutselig unaturlig å ”bokse” inn folk. Vi bruker alle mulige begreper, jeg synes ikke vi må låse oss til et begrep. Flerkultur er et stempel, mangfold er noe annet. Litt avhengig av utfallet av mangfoldsåret, selvfølgelig... Han og resten av gruppen humret av latter.

– Bente: Hva vi diskuterer her er en ting, det vi presenterer der ute er noe annet. Transkultur er et bra begrep – den transibirske jernbanen, reise, bevegelse. Jeg liker det mye bedre enn mangfold.

– Siri: Det vi trenger er en bra energi, at vi gleder oss til å presentere programmet, da blir begrepene sekundære. Jeg har brent for programmet på ulike festivaler jeg har jobbet på, og ingen har kommet allikevel. Det må jobbes. I hvor stor grad får vi informasjon om hva vi skal vise? Vi aner jo ikke hva mange av disse forestillingene handler om, eller hvor gode de er kvalitetsmessig? Det er kjedelig å markedsføre forestillinger vi ikke har sett selv?!

Neste post på programmet – *Festivalens hensikt:*

– Mona: Det er 'Å fornye teateret'. Så da utgår debatten om hva som er godt teater. Hensikten sier jo noe om at dette skal være en slags start. Det skal kunne være en festival som kan gjøres igjen. Ikke bare ett smell og så ferdig.

Jonas sier her at han ikke ser nødvendigheten av å låse seg til et begrep, og bruker betegnelsen "fargerikt fellesskap" som et eksempel på hvordan det ble unaturlig å 'bokse' inn mennesker i kategorier. Betegnelsen ble brukt på 1970- og 80-tallet, og ble brukt for å beskrive den ressursen som innvandring ble sagt å være for landet. Det var en naiv visjon, skriver Gullestad (2002) i den grad den ikke tok høyde for de problemene som mange har når det kommer til å akseptere det de ser som store forskjeller. På nittitallet skjedde det et skifte, Rune Gerhardsen lanserte en antisnillisme-kampanje, mot det han mente var et naivt syn på innvandringsproblematikken.⁴⁹ Jonas refererte til denne parolen, og brukte det som argument for at de ikke burde 'låse' seg til et begrep. Jeg oppfattet dette som at han mente at begrepene ikke var viktige i operasjonaliseringen. Ved å vise til det feilslåtte 'Fargerikt fellesskap', gav han uttrykk for at begreper alltid blir utdaterte og endrer konnotasjoner. For ham lå altså ikke fokuset på hvilket begrep som var riktig eller nyttig å bruke. Han mente de kunne forholde seg til flere begreper på en gang, uten at det nødvendigvis var problematisk.

3.3.4 Identitet

I forlengelsen av at Leif gir uttrykk for at man skaper sin egen identitet ved å plukke elementer fra ulike kulturer, kan det være interessant å problematisere identitetsbegrepet. Noen vil påstå at Mangfoldsåret 2008 – i stedet for å handle om kultur – handlet om identitet. Et argument for at det ble lagt vekt på *kulturelt mangfold*, og ikke *et mangfold av identiteter*, kan være at det å problematisere identitet vil være et langt vanskeligere prosjekt for kulturpolitikere enn å rette søkelyset mot nødvendigheten av kulturelt mangfold i kulturlivet. Berkaak uttalte under et seminar om mangfoldsåret i 2008 at "I mange år var kulturpolitikens oppgave å opprettholde og gjenskape identitet. Identitet må sees som en type forhold *mellom* noe, ikke en egenskap *hos* noen". Poenget hans er at identitet er noe som skifter situasjonelt.

⁴⁹ Gullestad, Marianne, 2002: 30.

Ifølge Eriksen vil identitet være diskontinuerlig, mens kultur kan sees som kontinuerlig. Her, i spriket mellom identitet og kultur kan problemer oppstå. Mangfoldsdebatten skiller gjerne ikke mellom identitet og kultur, og mangfoldsprosjektet kan derfor forveksles med identitetspolitikk.

3.3.5 ”Vi trenger en kjerneverd?”

Videre følger et utdrag fra et av de første møtene i prosjektgruppa, på nyåret 2008. Det var fremdeles uklarerheter omkring hva som var utgangspunktet for mangfoldsåret, og hvilke grunnprinsipper som skulle ligge i bunnen for prosjektet. Prosjektmedlemmene hadde ulike synspunkter på hva som burde være det noen kalte for *kjerneverdien* til prosjektet. Hva var det som var formålet med året og med hele festivalen, og var det behov for å samles om en ideologisk plattform før man satte i gang med programutviklingen?

– Mona: Nå, for å gå litt rett på sak, så har jeg tenkt litt rundt hva vi kan gjøre. Det britiske kulturrådet har initiert et prosjekt som de kaller Not for the likes of you. Dette er et prosjekt som skal være med på å fjerne barrierer for deltagelse og tilgang til kunsten. De setter søkelys på at de begrepene man gjerne bruker når man skal forklare det man driver med, gjerne er de begrepene som er mest fremmedgjørende for dem vi mener festivalen skal være for. Jeg tenkte at vi kanskje kan arrangere et møte med det britiske kulturrådet. Hva mener dere om det? ‘Institusjonell rasisme-debatten’ foregår jo for fullt i England nå. Det er jo litt det samme av det vi ser her i Norge etter historien med ambulansesjåførene. De blir jo anklaget for å ha opptrådt diskriminerende. Men dette er for så vidt en uinteressant problemstilling, det er den institusjonelle rasismen som er interessant. Skal vi invitere det britiske kulturrådet til festivalen, synes dere?

– Louise: Men, skal vi rekruttere nye skuespillere, eller få nye publikumsgrupper? Eller begge deler? Siden du mener at dette er relevant for oss og det vi driver med her?

– Mona: Vi er pålagt å skulle få nye inn i administrasjonen. Men også å vise at det finnes andre ting som er utenfor de store institusjonene. Er du ikke fra Teaterhøgskolen, så er du per definisjon ikke en bra skuespiller, ikke sant?

– Jonas: Ja, det er jo diskvalifiserende å reise ut og studere.

- Claes: Det er jo diskriminering i sin videste forstand.
- Kristin: Jeg har forstått at mangfoldsfestivalen skal få norske og ikke-norske til å jobbe sammen. Kanskje de små gruppene ikke er så gode, men for meg handler det ikke om god kvalitet, men om at alle er med. Kanskje mye av det er dårlig, men noe er kanskje bra. Det viktige er at de får samarbeide med en stor norsk institusjon.

Det ble stille rundt bordet, og ingen av de andre så ut til å ville ta denne diskusjonen videre. Mange av dem signaliserte tydelig ved bruk av kroppsspråket at de følte seg ukomfortable. Pausen virket påtrengende lang og ubehagelig, noen harket og flyttet seg på stolsetet. Et eller annet sted ved bordet satt noen og klikket heftig på en kulepenn. Det var tydelig at de andre ikke var enige i dette synet på hva som var viktig å prioritere. At det kvalitetsmessige var sekundært fikk tydeligvis ikke gjennomslag.

Mona – prosjektlederen – brøt så tausheten og skiftet tema:

- Hvis vi får inn én stor forestilling, så kan det kanskje være litt av det samme med resten av programmet?

De andre virket lettet, og praten begynte å gå igjen.

- Claes: Men jeg tenker, vi skal lage mangfoldsfestival. Men se rundt bordet. Hvis du ser deg rundt. Hvor mange nye landsmenn har vi? Av ni personer i denne gruppa er vi to med en annen bakgrunn enn norsk (i prosjektgruppa var det én person fra Nord-Irak og én fra Storbritannia).

- Mona: Kjenner vi noen vi kan kontakte? Er det for sent?

- Jonas: Det er viktig at festivalen er interessant for dem som er mangfoldige. Det er viktig å ikke bli 'terapeutiske'. Dette må være et program som trekker i seg selv. F. eks blir det Palestinske og Sørafrikanske prosjektet litt 'tilfeldig'. Vi må hele tiden se på hva vi vil signalisere med denne festivalen. Da er i så fall Palestinastykket mer interessant...

- Siri: Hva med å arrangere en workshop der vi spør innvandrere om hva de tenker om fremtiden og hvordan de opplever Norge?
- Kristin: Ja, det politiske aspektet er viktig for meg...
- Claes: Ja, vi forutsetter at vi vet hva de vil ha og er interessert i; vi må ha dem inn i gruppa her!
- Bente: Hvem er de...?
- Martin: Det blir tosidig. Det viktigste er å ha et program som interesserer aldersmessig. Mange har en annen bakgrunn, men er vokst opp i Norge. De er interessert i det som er populært i kulturen der de lever. Vi trenger ikke å bruke ressurser på et eget seminar, det finnes seminar hos KIM, f. eks. Vi mister de unge hvis vi markedsfører oss som en politisk festival.
- Bente: Vi sitter alle med vår politiske ballast, selv om vi er hvite. Det må være en bredde i tilbudet. Vi her er åpne. Jeg synes ikke at selv om det er 'mangfoldsår', så må vi putte inn en kineser og en afrikaner. Det blir for dumt for meg, rett og slett.
- Claes: Men Martin; du snakker om 'de nye.' Men er det ikke en festival for alle?
- Mona: Dette må vi tenke mer på. Vi må tenke ut en måte å inkludere på, å involvere folk på. Involvere publikum og 'Programmets deler'.
- Bente: Kjerneområdet her er programmeringen. Vi kommer ikke over alle, det går ikke. Vi må legge på plass noen prinsipper i grunnen.
- Jonas: Ja, vi må tenke; Hva er mangfoldet i de ulike tingene i festivalen? Hva er mangfoldet i Sør-Afrika-prosjektet? Jeg tror ikke den er der. Dette er ikke et 'mangfoldsprosjekt', det er et samarbeid mellom disse tre teatrene.
- Mona: Føringerne for programmet legges litt underveis etter hvert som vi får penger eller ikke penger, når ting faller på plass eller ikke. Vi kan ha forskjellige 'underprogram' gjennom festivalen, som gjør at vi kan eksperimentere litt, få til mye forskjellig, både publikumsinkludering, pitche-workshops osv.
- Bente: Men uansett hva som faller på plass eller ikke, så synes jeg vi må få på plass noen verdier i bunn som vi jobber ut i fra. F. eks Palestina-prosjektet; jeg kan allerede se hvem som kommer: intellektuelle damer fra Holmlia. Vi må ha noe i bunn som vi kan sile ideene gjennom.
- Martin: Men hvordan kommer vi frem til disse verdiene?

- Mona: Som vi sa forrige gang; vi vil fornye teateret og lage transkulturelt teater.
- Bente: Hallo, transkulturelt teater er ikke en kjerneverdi...
- Mona: Nei... Men jeg er på et konkret nivå, jeg er opptatt av fordeling av oppgaver og slikt, jeg. Men stopp meg gjerne underveis. Jeg har noen prosjekter som jeg helst vil ha, og andre som jeg mindre vil ha. Hvis noen er uenige, så må de skrike ut. Dette er jo som kjent et samarbeidsprosjekt, dere.
- Siri: Men hvordan kan vi få til å lage en markedsplan uten å ha et ferdig program? Det lurer jeg litt på, da. Jeg mener, hvordan kan vi presentere noe uten å helt vite hva vi skal? Jeg mener vi må ut og sondere terrenget, hva kan komme inn på programmet?
- Jonas: Ja, men noe vet vi.

Han ramset opp navnene på mange av de forestillingene som de har bestemt seg for å ha med på programmet, og som hadde sagt ja til å være med.

- Therese: En annen ting jeg har tenkt på; det skal være mangfold. Oss. Ikke Dem og Oss.
- Bente: Unnskyld meg. Men jeg henger meg opp i kjernebegreper, altså. I oppgaven min som jeg skrev om flerkulturelt kulturarbeid, jobbet jeg etter noen ufravikelige prinsipper: Inkludering: Flat linje, ikke hierarki. Dialog. Aktivitet. I alle forslagene vi har til programinnhold, så synes jeg vi burde tenke etter om alle kjerneverdiene er tilstede. For vi er der i hodene våre, men vi må klare å vise det i programmet.
- Therese: Men, hallo? Er inkludering det samme som integrering?
- Mona: Nei, det er involvering. Integrering er noe annet.
- Therese: Hva med å ha fokus på fargeblind casting? Og bruke Wipek, en skuespiller som er døvstum. Da er vi kanskje inne på det som mangfoldsåret faktisk skal handle om...?

I dette empiriske eksemplet gir Bente uttrykk for at hun savner en kjerneverdi, et fast ideologisk grunnlag som utgangspunkt for operasjonaliseringen av prosjektet. Dette var de andre i gruppen – som vi ser av utdraget – ikke helt lydhøre for. Resten av gruppen uttrykte ikke eksplisitt at de var uenig med henne, men det virket på dem som om det ikke var en prioritering. Man vil kunne skille mellom å ha en *produktorientert* eller *proessorientert*

tilnærming til prosjektet.⁵⁰ En produktorientert tilnærming vil konsentrere seg om de konkrete oppsetningene og programmet, mens en prosessorientert tilnærming vil fokusere mer på prosessene som en viktig del av det å komme fram til et meningsfullt produkt. Bente gir uttrykk for å være tilhenger av den siste typen tilnærming til prosjektet – hun mente det var viktig å ha begrepene på plass for at festivalprogrammet skulle få en meningsbærende dimensjon. Mona, derimot, fokuserer her på det praktiske og konkrete, et uttrykk for at det var programsammensetningen som var det overordnede fokuset.

Berkaak (2002) bruker denne oppdelingen for å forklare motsetningsforholdet mellom informanter som var opptatt av henholdsvis oppsetninger eller det å bruke tid på kartlegging av scenekunstmiljøet i prosjektet *Open Scene* ved Det Norske Teater. Jeg anvender forklaringsmodellen på en litt annen problematikk enn det Berkaak gjør fordi jeg mener den kan fungere som er en fruktbar modell for å forklare henholdsvis Bente og Monas prioriteringer.

Et annet interessant aspekt ved dette empiriske eksempelet, er at det også ble satt spørsmålsteget ved "hva er mangfold?". Det ble foreslått å bruke såkalt fargeblind casting i rollebesetningen av prosjektets egenproduserte oppsetninger. Dette er i tråd med det etniske perspektivet på mangfold som prosjektgruppen hadde fått beskjed om å forholde seg til. Men i tillegg foreslo Therese at de skulle bruke en døvstum skuespiller, og at det var dette som ville være mangfold i sin ytterste konsekvens. Det etniske aspektet, som Mona innledningsvis hadde presentert som utgangspunkt for prosjektet, ble altså utfordret. Forslaget om fargeblind casting ble imidlertid aldri fulgt opp, mens de derimot fulgte opp ideen om å caste en døvstum skuespiller i en av de egenproduserte forestillingene de satte opp under festivalen.

I tillegg ser man at informantene var opptatt av å plassere begrepene *inkludering* og *involvering* i forhold til om det var integrering som skulle være prosjektets målsetning. Ut i fra hva som ble sagt mellom Therese og Mona, var det ifølge Mona – prosjektlederen – altså *ikke* snakk om et integreringsprosjekt. Integreringsdimensjonen ved prosjektet kom imidlertid opp igjen senere, noe jeg vil komme tilbake til.

⁵⁰ Berkaak, Odd Are, 2002: 22.

3.3.6 ”Å være seg selv i verden som den er”

Under et annet møte senere på året: dette empiriske eksempelet viser en etter hvert ganske typisk møtesituasjon. Det snakkes om alt mulig på en gang, om hverandre og i munnen på hverandre – det assosieres fritt. Her går det tydelig fram at gruppen er i ferd med å bli bedre kjent gjennom måten de tiltaler hverandre på. De avbryter hverandre, kommer med impulsive utrop og holder en uformell tone seg imellom. Hovedtemaet for dette møtet var i utgangspunktet navnevalg for festivalen, men de sporet etter hvert helt av det som i utgangspunktet var saklisten, og debatten gikk friskt – de hoppet mellom ulike temaer, fra navnevalg, grunnprinsipper, ”True Stories” og problemet med eksotisering. Dette var like før en markering av høstjævndøgn, og det skulle i den anledning arrangeres en ”Fakkelfest” i regi av kommunen. Denne markeringen ble sett på som en god anledning for å markedsføre festivalen.

– Mona: Festivalen er jo rett etter at *Fakkelfesten* har vært, så vi må jo gjøre noe annet enn dem. Men vi kan reklamere for oss selv litt på *Fakkelfesten*.

– Siri: Ja! Vi sender det transkulturelle dyret utfor fossen i en tønne ved mølla!

– Mona: Litt seriøst. Når det gjelder navn så er Teaterringen foreslått.

– Siri: Det høres jo bare ut som T-baneringen. Ikke sexy.

– Bente: Og så er det jo faktisk noen som allerede heter det. Hallo i luken.

– David: Jeg tenkte på navnet *Stage*? Én scene, liksom? Og jeg tror det appellerer til de unge hvis det er noe som er lett forståelig på engelsk. Og så er det det å ha teater i navnet; da vil vi miste de som ikke vanligvis går i teater, de som mener at teater er for noen andre. Vi kan miste ganske mange unge allerede ved navnevalget...

– Bente: I Norge er teateret noe institusjonalisert, noe som foregår inne...

– Siri: Ja, da synes jeg at scenebegrepet blir bedre, det er et åpnere begrep. Flere uttrykksformer møtes, ikke sant? Flere kulturer.

– Claes: Ja, og så åpner vi opp for flere.

– Siri: Ja, rap er jo for eksempel mer interessant for de unge enn det teater er.

– Bente: Vi må da kunne klare å sette sammen to begreper, noe kulere enn T-baneringen? Jeg har noen navneforslag: hva med *Transit*, *Mind the gap*, *Neste stopp*?

- Mona: *Mångkulturåret* i Sverige fikk kritikk for å bruke for mange internasjonale artister, at det ikke var nok svenske med.
- Bente: Men seriøst, dere. Vi må faktisk legge opp til noen prinsipper vi jobber etter; for eksempel aktivitet og dialog.
- Mona: 'Å være seg selv i verden som den er'. Dette leder til 'True stories'.
- Siri: Utfordringen er jo å klare å være seg selv i verden som den er!
- Jonas: Når det gjelder den moderne versjonen av *Romeo & Julie*; jeg tror det er viktigere at den bare blir vist én gang, at den er med i festivalen er viktigere enn at den blir vist mange ganger. Det er jo mye bedre at heller andre får vise seg fram, som f. eks nyproduksjoner og de som kommer langveisfra for å opptre.
- Siri: Men nå må vi ikke bli for grådige, vi må innse kapasiteten vår. Samtidig med alt dette skal vi jo også drive de respektive teatrene våre. Og blir det for mye på programmet så forsvinner jo mye i mengden.
- Bente: Og i tillegg er det viktig at programmet blir 'lavterskel'.
- Siri: Ja, det å skulle 'overtale' nye publikumsgrupper krever så mye i seg selv.
- Bente: Relevans er også viktig. At vi har noen trekkplastre, noen store navn som gir drypp til andre arrangementer.
- Siri: Jeg bodde jo i N.Y, og jeg kjenner en del folk der. Og jeg vet at minoritetene der er drittlei av å skulle gå og se på 'True stories' om seg selv som setter dem i et dårlig lys. Vi må heller gjøre noe som 'løfter dem opp'.
- Bente: Hvorfor må en afrikaner alltid spille tromme, for eksempel? En slik eksotifisering vil jo skille og stigmatisere mer enn det samler folk? Vi vil bruke denne festivalen til å samle, ikke skille. (Bente brukte her begrepet eksotifisering, men jeg går ut i fra at ordet hun mente å bruke var *eksotisering*).⁵¹
- Bente: Jeg mener at vi må bort fra det instrumentelle, bare vise det som er bra, liksom! Det er viktig å få til en formidling som får folk med, gi en felles opplevelse som *gir* folk noe. Sånn som det er nå er hele greia bare instrumentelt...
- Mona: Men det at disse tre teatrene samarbeider er jo en nyhet i seg selv? Selv var jeg var først ironisk rundt mangfoldsåret, jeg. Men man kan mene hva man vil, jeg tror det fungerer.

⁵¹ Said, Edward W., 2004. Begrepet eksotisering ble brukt av Edward Said for å forklare Vestens oppfatning av den eksotiske "Andre". Oksidentens forhold til Orienten.

Se på feminismen; kvotering! Det var mislikt og omdiskutert, men det hadde jo likevel sin virkning. Noe av det samme tror jeg man kan si om Mangfoldsåret. Det er muligens ikke den beste løsningen, men det er i hvert fall *noe*.

Ulf Hannerz argumenterer for at kulturelt mangfold må kunne sies å være verdifullt i seg selv, som et slags monument på menneskelig kreativitet.⁵² Dette kan jeg knytte til Monas uttalelse om at det viktigste var "å gjøre noe", og at utfallet ikke var det viktigste, men at det å kunne være med på å skape debatt i seg selv hadde stor egenverdi. Det kunne til tider virke som om viktigste var å "røre om" i det allerede eksisterende.

3.3.7 Kulturprosjekt eller integreringspolitisk prosjekt?

I det empiriske utdraget overfor rørte Bente så vidt ved et tema som er ganske interessant – nemlig idéen om at kunst kan brukes instrumentelt. I et nummer av magasinet *Billedkunst* kan man lese et intervju med Majoran Vivekananthan, daværende rådgiver i Mangfoldssekretariatet. På spørsmål om Mangfoldsåret først og fremst er et integreringsprosjekt eller et kulturprosjekt, svarer han at det først og fremst er et kulturprosjekt. "Det handler om å skape møteplasser, toleranse for ulike uttrykk og forståelser, og om å synliggjøre aktiviteter". Han mener at det er viktig at kunst og kultur ikke blir instrumentelt, men at det må ha sin egen berettigelse.⁵³

Dette var tydeligvis også viktig å understreke for Bente, som mente at man så langt i prosessen hadde behandlet hele prosjektet på en slik måte at det hele virket instrumentelt på henne.

Det er også interessant å se hvordan Bente har internalisert begrepet *eksotisering*, og hvordan hun bruker det når hun snakker om festivalen. Hun gav også uttrykk for – både før og etter dette møtet – at de fort kunne komme til å gjøre den samme feilen som mange slike arrangementer hadde gjort før dem, nemlig å sette sammen et program som heller understreker forskjeller og forsterker opplevelsen av stigmatisering, heller enn å bryte dem

⁵² Hannerz, 1996: 57.

⁵³ *Billedkunst* nr. 6/08.

ned. I tillegg gir hun på nytt inntrykk av å ville fokusere på den prosessorienterte siden av prosjektet, mer enn den produktorienterte.

Som Bauman presiserer er det fort gjort å overdrive den betydningen som det estetiske rommet har på bekostning av det sosiale roms dimensjon. Cathrine Dammen (2002) bruker dette som et uttrykk for eksotisering.⁵⁴ Mona gir uttrykk for at vil være eksotifiserende (sic) å ha afrikanere som spiller trommer under mangfoldsfestivalen. Samtidig vil det, som Cathrine Dammen poengterer i sin hovedoppgave om et flerkulturelt musikkprosjekt, kunne oppfattes som en eksotisering per se idet man organiserer en festival som har som mål å tydeliggjøre innvandrere på scenen. Da kan den fremmede "nytes", når man kan beundre ham på avstand. Fremmedheten er da utskilt og allerede definert, for eksempel da i et teaterstykke, som det her er snakk om.⁵⁵

Igjen dukket spørsmålet om hvorvidt dette var et integreringspolitisk prosjekt opp. Jeg viser her hvordan det kulturpolitiske aspektet ved mangfold blir satt i et motsetningsforhold til et instrumentelt og integreringspolitisk aspekt. Det integreringspolitiske aspektet blir behandlet litt senere i avhandlingen, da i sammenheng med at Siri, en av informantene, tydeliggjør problematikken omkring dikotomien "oss" og "dem" i en diskusjon.

3.3.8 Informantenes bruk av ulike kulturbegrep

Begrepet transkultur viste seg altså tidlig å bli sentralt ved teateret. De var opptatt av at det skulle signalisere en blanding, noe nytt, og sa tidlig at de ikke ville bruke begrepet *flerkulturell*. Likevel ble altså begrepet flerkulturelt brukt flere ganger for å omtale festivalens formål, og hvem den skulle være for.

Odd Are Berkaak og Jan Sverre Knudsen bruker begrepet *transkulturasjon* om musikk i rapporten "Følg tonen verden rundt! Prosjekt forsøk med flerkulturelle musikkforsøk i Akershus", fra 1998. Begrepet transkulturasjon, sett opp mot begrepet *akkulturasjon*, ligger nærere opp til integreringsbegrepet og kan brukes når man skal beskrive det som skjer idet ulike musikkformer, i møte med hverandre, påvirker hverandre gjensidig.⁵⁶ Her brukes

⁵⁴ Dammen, Cathrine, 2002: 126.

⁵⁵ Bauman 1993: 168.

⁵⁶ Knudsen & Berkaak, 1998.

integreringsbegrepet med positivt fortegn, sett i forhold til et alternativ som innebærer akkulturasjon.

I et intervju med Oscar Pripp i Klassekampen 21.11.2007, uttaler han blant annet dette om det svenske Mångkulturåret:

– Det har vært mye kritikk mot det svenske Mångkulturåret. Det gikk ikke så bra med den brede forståelsen av mangfold dere ville ha fram?

– Nei. Det ble en maktkamp om ulike definisjoner av kultur. Folk oppfatter fremdeles mangfold som integrasjonspolitik hvor innvandrerne skal hjelpes; de er ofre, de klarer seg ikke på grunn av språket, og så videre. Det er vanskelig å bryte den trenden.

Mangfoldsbegrepet ble altså ofte diskutert, og det ble tidlig fastsatt av prosjektlederen at man skulle forholde seg til Unescos begrep om kulturelt mangfold. På tross av dette rådet det som det framgår av mitt empiriske observasjonsmateriale, ikke enighet om verken mandatet eller begrepene.

I et intervju som Mona gav i anledning mangfoldsfestivalen, fortalte hun blant annet at prosjektet hadde jobbet en del med hvordan man skal omtale det flerkulturelle og mangfoldige. Dette viser at informantene selv var opptatt av denne bruken. Det viser også at ordet flerkulturelt fremdeles ble brukt...

Under et lunsjmøte på teateret i midten av mars ble begrepsbruk igjen tema for debatt. I sammenheng med festivalen skulle det også arrangeres seminarer og foredrag. I den anledning ville teateret gjerne hente inn innspill fra noen som hadde erfaring fra å jobbe med det Mona kalte "det flerkulturelle feltet" og de inviterte derfor inn noen som hadde jobbet med *Oslo World Music Festival (OWMF)* til et lunsjmøte. Einar, som hadde en del erfaring fra å arrangere kurs og seminarer om ulike tematikker innenfor kulturarbeid – da med musikk som utgangspunkt – tok ordet;

"Man må være opptatt av å lage et begreps- og kvalitetsfundament", med tanke på hvilke foredragsholdere man skal hyre inn. Hvem sitter på sannhetsgestalten, hvilke kvalitetskrav skal man utgå fra? Dette er det viktig at dere setter dere ned og diskuterer."

Siri brøt inn;

”Men jeg er opptatt av – og synes alle burde tenke litt på dette: hvem skal det være for – lærere, kulturarbeidere? Hadde det vært bedre om konferansen hadde vært spesifikk på dette, slik at programmet faktisk treffer ’publikum’? Det er jo alltid bare den ’indre kjernen’ som møtes på disse typene seminarer og konferanser, og som mener de har sannhetshegemoni. Jeg mener mangfoldssekretariatet til tider er ’helt der oppe’ når de forsøker å formidle hva dette året dreier seg om, jeg mener det er nødvendig å få ting ’ned på jorda’.”

3.3.9 Problematisering av kulturbegrepet

Kultur er et begrep som de fleste har et forhold til. Begrepet har utallige betydninger, hvorav mange er motstridende. Bruken av begrepet kan raskt resultere i generalisering og essensialisering. Annick Prieur påpeker at det mest naturlige ville vært om vi gav opp begrepet, ettersom det er så problematisk. Hun mener at når vi likevel ikke har gjort det, er et fordi det er et begrep som forklarer elementer ved fellesskap og sosialisering som andre begreper ikke favner på samme måte.⁵⁷

Ifølge Prieur kan antropologien sies å anvende et ikke-normativt kulturbegrep. I dette ligger det at alle folkegrupper har kultur i samme forstand, og at begrepet skal omfatte alle livsformer og symbolsystemer.⁵⁸ Andre, blant dem Hannerz, mener at det ikke råder enighet om hva som kan sies å være det antropologiske kulturbegrepet. Ifølge ham ser han en tendens til at kultur deles opp i tre elementer, og at disse tre delene gjerne blir oppfattet som harmoniske og samtidige; at kultur er tillært, integrert og at det er ”pakker av mening” som er forskjellige avhengig av det Hannerz kaller ”human collectivities”. Jeg velger å oversette dette med samfunn. Disse samfunnene, mener Hannerz, er igjen er knyttet opp til territorier. Ifølge Hannerz må disse oppfatningene av kultur problematiseres. Kultur kan ikke sees som en ”helhet”, det er bare å se på all den tvetydigheten, alle misforståelser og konflikter som finnes i verden for å forstå det. Kulturer kan heller ikke sees som pakker av mening, vi lever i en verden av økende mobilitet, hvor både mennesker og ideer forflytter seg på tvers av nasjonale grenser. Territorier kan derfor ikke lenger sies å inneholde kultur – kultur er ikke knyttet til nasjonalstater og territorier. Når det gjelder den første påstanden – at kultur er sosialt tilegnet og organisert, vil man likevel ikke kunne påstå at kultur er

⁵⁷ Prieur, Annick, i Fuglerud og Eriksen (red.), 2007:27.

⁵⁸ Prieur, Annick, i Fuglerud og Eriksen (red.), 2007. 34.

homogent distribuert innenfor et samfunn. Det er bare til å se på menneskers ulike erfaringer og biografier, så vil en slik oppfatning av kultur falle til jorden.⁵⁹

Mange mennesker (inkludert forskerne) veksler ureflektert mellom ulike kulturbegreper – i hovedsak enten et essensialiserende og tingliggjørende begrep eller et prosessuelt og elastisk begrep. Men i debattene om innvandring er det ofte det tingliggjørende som rår. Deltakerne ser i disse situasjonene det kulturelle som noe man har, som en indre egenskap ved klart avgrensede og gjensidig utelukkende sosiale grupper, i stedet for som et medierende rom mellom handlende mennesker.”⁶⁰ Dette illustrerer den problematikken jeg er ute etter å belyse i denne avhandlingen

3.4 Kulturteori

Helene Egeland skrev i 2007 en doktorgradsavhandling basert på analyser av mangfoldsdiskursen i den svenske statlige kulturpolitikken og mangfoldssatsningen ved Södra teatern i Stockholm. Hun viser ved hjelp av tre delanalyser, analyser av aspektene det *ekte*, det *gode*, og det *coole* mangfoldet – hvordan kulturelt mangfold kan fungere som hva hun kaller et *hyperkomplekst begrep* innenfor kulturpolitikken, da tilsynelatende ulike og motsigelsesfulle tolkninger kan eksistere side ved side.⁶¹

Egeland tar for seg hvordan kulturpolitiske ambisjoner om å skape kulturelt mangfold passer sammen med en kulturinstitusjons virksomhetspraksis, og om hvordan forestillinger om kulturelt mangfold iscenesettes i Södra teaterns virksomhet.

”I og med at kulturelt mangfold i første rekke har blitt forstått som et samfunnsoppdrag som omhandler integrasjons- og sosialpolitiske spørsmål, er det derfor interessant å se hvordan ideer om kulturelt mangfold utformes i en setting hvor smak, stil og trender står mer i forgrunnen.”⁶² Hun peker her på noe av det jeg selv har forsøkt å belyse, nemlig hvorvidt Mangfoldsåret ble tolket som et integreringspolitisk eller kulturpolitisk prosjekt, og hvilken rolle kvalitetsbegrepet spilte for informantene i denne prosessen. Dette har vært interessant

⁵⁹ Hannerz, Ulf, 1996: 8.

⁶⁰ Gullestad, Marianne, 2002: 58.

⁶¹ Egeland, Helene, 2007.

⁶² Egeland, 2007: 158.

fordi det påvirker bruken av begrepene som brukes. Jeg har altså sett på om begrepene og uttalelsene om kultur og kulturelt mangfold kan si noe om informantenes syn på om hvilken kategori mangfoldsprosjektet inngikk i. Dette har inngått som en del av en større kontekst i mitt tilfelle, ettersom jeg har brukt dette som et bakteppe når jeg analyserer informantenes kulturforståelse.

3.4.1 Det antropologiske kulturbegrepet

Igjen vil jeg vise til Hannerz når han gjør rede for det antropologiske kulturbegrepet. Når Hannerz skal gjøre rede for begrepet kultur, viser han til svenske politikeres bruk av begrepet, og hvordan de stort sett har skilt mellom 'det antropologiske kulturbegrepet' og det kulturbegrepet som refererer til kunst, hvorav det sistnevnte er det de stort sett har trengt å forholde seg til.⁶³

En utbredt oppfatning i arbeidet med det flerkulturelle og det mangfoldige feltet (i mangelen av et bedre ord, ironisk nok) – er at "minoriteten har kultur, ikke vi, majoriteten". Det er her antropologien har mye av sin styrke, ved at den holder på det ikke-normative kulturbegrepet.

"Begrepet skal omfatte alle livsformer og symbolsystemer" – dette vil per definisjon ikke være det samme som det kulturelle mangfoldet som befattes av Unescos definisjon av kultur, som var den definisjonen som teateret valgte å bruke etter anbefaling fra mangfoldssekretariatet.

Hvis man sier at "Et ikke-normativt kulturbegrep innebærer å avskrive muligheten for kvalitetsvurdering, følgelig leder det til relativisme", slik Prieur framlegger det i sin artikkel⁶⁴, vil det av og til resultere i en kulturel relativisme som 'bejubler mangfoldet' ukritisk.⁶⁵ Løsningen på dette kan være å gjøre som Eriksen foreslår i sin artikkel, nemlig å skille mellom dype og grunne kulturkonflikter. Ved å gjøre det vil vi kunne unngå en ekstrem relativisme som sier at "alt er ok, det er deres kultur." Ved å skille mellom dype (kvinnesyn) og grunne (musikk) aspekter ved kultur, vil vi likevel kunne si at det er galt å

⁶³ Hannerz, Ulf, 1996: 30.

⁶⁴ Prieur, Annick, i Fuglerud og Eriksen (red.), 2007:35.

⁶⁵ Eriksen, Thomas Hylland, i Fuglerud og Eriksen (red.), 2007:113.

omskjære små jenter. De universelle menneskerettighetene (som også er gjenstand for diskusjon) må gjelde over hensynet til kulturell utfoldelse.

Hva om den transkulturelle prosessen som Leif snakker om også kan forstås som Levi-Strauss' bricolage? Når Leif snakker om at man plukker litt her og litt der, gir han ikke også uttrykk for et syn på kultur som er tilnærmet Levi-Strauss' bricolage? En brikolør jo vil plukke allerede eksisterende elementer for å konstruere noe nytt? Jeg mener det er nærliggende å tenke det.

3.4.2 Kulturelt mangfold som etnisk mangfold

Ifølge rapporten "Mångfald ä framtiden" kan man i diskusjoner om kulturelt mangfold se definisjoner av kultur som delt opp i det estetiske og det antropologiske. Det estetiske kulturbegrepet vil vektlegge kunsterisk virksomhet, og ulike kunstuttrykk som teater, dans og film. Rapporten påstår at Unescos definisjon av kultur et antropologisk kulturbegrep, fordi den vektlegger aspekter ved kultur som går utover det estetiske perspektivet.

Definisjonen av kulturelt mangfold vil derimot forsøke å favne både det estetiske (kultur som tradisjon) og kultur som kommunikasjon.⁶⁶ Informantene mine tolket i utgangspunktet kulturelt mangfold som etnisk mangfold.

Heri ligger opprinnelsen til noe av forvirringen som oppstad.

Ved å bruke et mangfoldsbegrep som tar utgangspunkt i etnisitet, vil dette medføre noen implikasjoner jeg her skal forsøke å redegjøre for. Etnisitet har å gjøre med en myte om et felles opphav, mens kultur kan sees som de betingelsene som stilles for kommunikasjon. Man kan argumentere for at det for eksempel finnes store kulturelle variasjoner innenfor etnisk like grupper, og at det finnes mange kulturelle likhetstrekk på tvers av etniske grupperinger. Hvis kulturelt mangfold knyttes til etnisitet, vil dette implisitt være et uttrykk for at man ser kultur som uløselig knyttet til etnisitet, og at man ikke er åpen for det faktum at individer kan møtes og forstå hverandre, og at kulturforskjeller ikke nødvendigvis må være knyttet til etniske grenser. Når Mangfoldsåret blir tolket som et prosjekt som skal gjøre kultur tilgjengelig for etniske minoriteter, vil det i dette ligge en oppfatning av at kultur er

⁶⁶ SOU 2007:50:56.

knyttet til etnisitet, og at etniske grupper deler en felles kultur som er en annen enn "den norske kulturen." I forlengelsen av dette kan vi også påstå at et slikt syn på kultur forutsetter at "innvandrere" er en homogen gruppe. Dette er opplagt ikke slik virkeligheten ser ut. At man ikke er født i Norge gjør ikke at man automatisk har alt til felles med alle de andre som heller ikke er født i Norge.

3.4.3 Multikulturalisme

Ettersom informantene blant annet brukte begreper som multikulturelt og transkulturelt, de snakket om kultur både som tradisjon og som noe instrumentelt – i tillegg til at de omtalte mangfold både som etnisk og sosialt – må disse typene av begreper plasseres inn i et større bilde. På denne måten vil man kunne få en forståelse for hvilke verdensoppfatninger som ligger til grunn for de ulike måtene det ble snakket om kultur og mangfold på.

Det er interessant å se på om prosjektene primært kunne sies å være *hybride*, altså en blanding av ulike strømninger, eller multikulturalistiske – der hvert "kulturelle univers" holdes separat. Artikkelsamlingen *Debating Cultural Hybridity – Multi-Cultural Identities and the Politics of Anti-Racism* tar for seg multikulturalisme- og hybriditetsbegrepet.

Multikulturalismebegrepet forutsetter kultur som isolerte, satte "sfærer", mens hybriditetsbegrepet ikke ser kultur som isolerte enheter, men noe som er i stadig endring (fusion).⁶⁷

Hall (2000) mener det finnes ulike typer av multikulturalisme – konservativ, liberal og pluralistisk multikulturalisme. Konservativ multikulturalisme hegner om assimilasjon som politisk ideal, minoriteten skal tilpasse seg majoritetens normer og tradisjoner. Den liberale varianten vil fokusere på integrering av kulturelle grupper i et felles politisk rammeverk. Den pluralistiske multikulturalismen vil bejuble ulikhetene, og kategorisere grupper basert på kulturelle forskjeller. Kommersiell multikulturalisme baserer seg på markedskreftene: så lenge innbyggerne konsumerer i overensstemmelse med sin kultur, så vil det ikke være behov for noen øvrig regulering eller refordeling fra statens side. Den kritiske

⁶⁷ Werbner, Pnina og Modood, Tariq (red.)1997.

multikulturalismen vil være flerstemt, og vil bestrebe å kjempe mot urettferdig maktfordeling, hegemoni og hierarkier.⁶⁸

Fellesbetegnelsen for dem er at de alle baserer seg på en forestilling om kulturelle og religiøse forskjeller innenfor en nasjonalstat. Disse forskjellene er noe som er iboende i individene, og det brukes for å forklare blant annet sosiale forskjeller i et samfunn. Hovedpoenget er at multikulturalisme forutsetter at kulturer kan sees som isolerte enheter.

Skiller informantene mellom kultur og etnisk identitet? Hvordan skal man tolke det når informanter snakker om kultur både som transkultur og multikultur på samme tid, i tillegg til å snakke om mangfold både som noe som er etnisk og sosialt?

Fra midten av 1970-tallet utviklet det seg en vestlig kulturpolitikk som la større vekt på kulturell identitet enn før. Det være seg i forhold til kjønn eller etnisitet. Dette gav opphav til utviklingen av "nye" identiteter, nye sosiale kategorier, i tillegg til nye politiske grupper. Som Friedman uttrykker det "The nation has fragmented into its component or entirely new ethnicities and even the nation state itself has become ethnified."⁶⁹ Statens politikk overfor minoriteter beveget seg altså, ifølge Friedman, fra fra assimilasjon til multikulturalisme.⁷⁰

3.4.4 Transkultur

Transkulturbegrepet blir tradisjonelt sett brukt innenfor psykologi og helsefag, men litteraturviter Mikhail Epstein har forsøkt å skape et bilde av begrepet transkultur;

Unlike 'multiculturalism', which establishes value equality among different cultures and their self-sufficiency, the concept of transculture implies their openness and mutual involvement.

The principle that applies here is not that of difference, but that of 'interference,' of 'dispersio' of symbolic values of one culture in the field of other cultures. (...) 'Transculture' implies diffusion of initial cultural identities as individuals cross the borders of different cultures and assimilate them.⁷¹

⁶⁸ Hall, Stuart, 2000: 210.

⁶⁹ Friedman, Jonathan, 1994: 234.

⁷⁰ Friedman, Jonathan, 1994: 234.

⁷¹ <http://glossary.isud.org./2007/11/transculture.html>.

Transkultur blir her – på samme måte som begrepet hybriditet blir det av Egeland – sett som en motsetning til begrepet multikulturalisme.

Skal man skrive en oppgave innenfor et kulturteoretisk område kommer man ikke utenom verkene til Ulf Hannerz. De to mest betydningsfulle bøkene (1992, 1996) innenfor temaene kulturell kreolisering, kreativitet og det man kan kalle prosesser av kulturell rekontekstualisering er bøker jeg har bygget mye av avhandlingen på. Hannerz er en betydningsfull teoretiker innenfor kultur- og urbanisering. Boken *Cultural Complexity* fra 1992 omhandler temaer som Hannerz lenge har vært opptatt av og skrevet om – blant annet omhandler den dynamikken ved endring, og de sosiale og kulturelle transformeringene som finner sted i globale prosesser. Som jeg nevner et annet sted i avhandlingen blir litteratur innenfor dette feltet fort ”yesterdays news”. Men selv om disse verkene er 15 og 17 år gamle i 2009, så er de likevel aktuelle for mitt bruk. Den omhandler temaer som treffer rett i hjertet av hva jeg ønsker å si noe om i denne oppgaven. Hannerz er blant annet opptatt av å vise hvordan kultur produseres og hvordan dette skjer i forhold til økonomiske og politiske prosesser og i sammenheng med økonomisk og politisk makt i samfunnet. Noe av årsaken til at Hannerz er aktuell for mitt bruk, er fordi han er en representant for et annet syn på kultur enn det deterministiske og multikulturalistiske. Han mener at kultur ikke kan sees som resultater av politiske og økonomiske krefter, men at kultur skapes og gjenskapes til dels uavhengig av disse kreftene. Han understreker at han bygger på idéer og diskurser som går tilbake som til femtitallet, som er der han henter mange av begrepene sine fra. *Flow* er en av rotmetaforene han bruker for å beskrive sosial organisering og kulturell kompleksitet, hovedsakelig i moderne samfunn.⁷²

Når det er sagt, så er det viktig å understreke at jeg bruker teorien til Hannerz og senere Friedman for å skissere ulike retninger innenfor det kulturteoretiske feltet, for på den måten å kunne plassere mine informanternes uttalelser i forhold til disse ulike teoriene.

Transkultur har blitt beskrevet som ”retten til å være fri fra sin egen kultur”, diffusjon av kulturelle identiteter, aktøren som innehar flere kulturer på én og samme tid.

Ulf Hannerz skriver om dette flere steder, blant annet i artikkelen ”Flows, Boundaries and Hybrids: Keywords in Transnational Anthropology”. Han mener man ikke må se flow som

⁷² Eriksen Thomas Hylland om Ulf Hannerz i ”Creolization and creativity”, i *Global Networks – a journal of transnational affairs*, Vol. 3 No. 3 July 2003.

transportasjon av konkrete fysiske former som er fylt med iboende mening. Dette vil være villedende og vil framstille kulturelle prosesser som enkle og ukompliserte. Derimot må man se flow som noe evig skiftende i tid og sted, et skifte mellom konkrete, tolkninger, igjen tilbake til konkrete. Et evig skifte som er åpent for usikkerhet, mistolkning, men også innovasjon: "What the flow metaphor presents us with is the task of problematizing culture in processual terms, not the licence to deproblematize it, by abstracting away the complications."⁷³

Appadurai kritiserer blant annet Hannerz (1996), i boken *Modernity at Large*. Appadurai mener at selv om teoretikere som Hannerz har bidratt til å gi oss et alternativ til den fastlåste, lokaliserte kulturoppfatningen, så er likevel ikke alternativet han kommer med helt tilfredsstillende. Ifølge Appadurai er *flow*-metaforen er den mest tilfredsstillende for å tenke på kultur.⁷⁴ Man må ser på kultur som "fundamentally fractal", altså fraktale størrelser.⁷⁵ En tilpasning av kulturbegrepet må til, i en verden der alt flyter, på tvers av territorielle grenser og områder. Vi lever i en verden av *imaginary landscapes* det globale flyter mellom det Appadurai kaller *ethnoscapes, technoscapes, financescapes, mediascapes* og *ideoscapes*.⁷⁶

3.4.5 Hybriditet

At jeg behandler hybriditetsbegrepet i en avhandling om mangfoldsåret kan forsvares ved at det står i forhold til et spekter av ulike begrep brukt av informantene. Jeg kunne ha begrenset meg til kun å gjøre rede for de begrepene som gikk igjen i mine møter med informantene, men jeg opplever det som langt mer fruktbart å inkludere begreper som ikke ble brukt aktivt, men som likevel må sees i forhold til de anvendte begrepene i et kulturteoretisk perspektiv. Hvis jeg hadde valgt kun å begrepsavklare de begrepene som ble vektlagt av informantene, ville det ha gjort analysen langt fattigere.

⁷³ Hannerz, 1997: 6.

⁷⁴ Appadurai, Arjun, 1996: 46

⁷⁵ Ifølge *Store Norske Leksikon* er fraktal et ord som opprinnelig blir brukt om matematiske former, og brukes om uregelmessige størrelser som kan sies å ha uendelige detaljer.

⁷⁶ Appadurai, Arjun. 1996: 31.

Egeland problematiserer begrepene hybriditet og multikulturalisme og setter dem opp mot hverandre. Mens multikulturalisme vil tendere mot å være essensialistisk fordi den fokuserer på renhet, vil hybriditetsbegrepet kunne inneha en grenseoverskridende funksjon fordi den forutsetter blanding i motsetning til renhet.⁷⁷

Ifølge Egeland er hybriditet noe som gir en positiv klang, et 'honnørord' når det kommer til kulturpolitikk og kulturuttrykk. Dette baserer hun på et stort antall intervjuer hun gjorde av de ansatte ved Södra teatern i Stockholm mens de var i gang med å gjennomføre det svenske Mångkulturåret 2006.⁷⁸

Egeland bruker her sosiologen Floya Anthias artikkel (2001) "New Hybridities, Old Concepts: The Limits of 'Culture'", i *Ethnic and Racial Studies*, vol 24. Anthias mener å ha funnet en forklaring på hvorfor hybriditetsbegrepet har blitt så populært innenfor kulturforskningen. Årsaken er at begrepet har blitt brukt som en løsning på en tilnærming til identitet, kultur og etnisitet som kan sies å være essensialistisk. Dette sammenfaller med Gullestad oppfatning av hybriditetsbegrepet. Men, som poengtert av Anthias, vil begrepet i stedet kunne forsterke essensialistiske oppfatninger av kultur, ved at det kan markere en 'opprinnelse' og kulturell arv?" Slik sett kan bruken av hybriditetsbegrepet bli fanget i det samme problemet som de forskerne som bruker det forsøker å løse."⁷⁹ Egeland mener at hybriditetsbegrepet likevel kan fungere i relasjon til mangfold ved at det gjør det mulig å snakke om etnisitet uten at man sier det direkte. I denne tvetydighet ligger altså også begrepets styrke."⁸⁰

Det kan se ut som om Egeland har det samme forholdet til hybriditetsbegrepet som det Eriksen har til kreoliseringsbegrepet. De ser begge henholdsvis kreolisering og hybriditet som brobyggende begreper.

Friedman mener at kultur er, og har alltid vært, gjenstand for kontinuerlig blanding og endring. Friedman mener Hannerz tar feil, og at kulturelle prosesser er ikke knyttet til modernitet. Friedman (1997) foreslår å se desentraliseringen av politiske- og økonomiske

⁷⁷ Egeland, 2007.

⁷⁸ Egeland, 2007.

⁷⁹ Egeland, 2007:229.

⁸⁰ Egeland, 2007:229.

systemer som noe som fører til en svekkelse av nasjonalstaten. Denne kombinasjonen av interne og eksterne trusler mot delte erfaringer og forestillinger av hva som utgjør en nasjon, kan ifølge Friedman føre til økt rasisme og etnifisering innenfor nasjonalstater. Videre påstår han at den intellektuelle eliten som er posisjonert over denne typen av sosial fragmentering likevel må forholde seg til den, og definere dens eksistens. Ifølge Friedman blir hybridisering en politisk korrekt løsning for denne gruppen. Den er antirasistisk, anti-etnisk, og er et postmoderne supplement til 80-tallets modernisme, som gikk i bresjen for universale rettigheter knyttet til identitet og individuelle rettigheter.⁸¹ Friedman hevder at det er en myte at verden tidligere bestod av kulturell mosaikk, der grensene mellom de ulike kulturer var faste og klare, mens den nå, som et resultat av globaliseringen, har sprunget lekk og dannet kaotiske tilstander. Han kaller det – ganske humoristisk og trivielt– for ‘spaghettiprinsippet’. Alle kulturer har til alle tider vært resultat av import og blanding av ulike elementer.”Hybridity is founded on the metaphor of purity. The notion of purity is a self contradiction.”⁸²

Friedman hevder at de intellektuelles hybriditetsperspektiv på verden først og fremst sier noe om deres egen verdensoppfatning. Perspektivet blir ikke problematisk før det brukes for å identifisere andre, mener man.⁸³ Han kritiserer kreoliseringsbegrepet for å være et produkt av kolonialiseringen, et essensialistisk begrep som fungerer for å forklare blanding – blanding av to eller flere *rene* kulturer. ”Pure black + pure white + pure Indian.”⁸⁴ Dette underbygger igjen påstanden hans om at kreolisering har blitt brukt som en markør for å identifisere *andre*. Her tydeliggjøres Friedmans kritikk av Hannerz. Essensen av denne uenigheten kan sies å gå ut på hvorvidt kultur kan sees som ‘rene’ og ‘delte’. Mens Hannerz argumenterer for at hybriditetsbegrepet er beskrivende fordi det illustrerer at kultur er evig foranderlige, mener Friedman at begrepet ikke er tilstrekkelig for å forklare kultur. Denne måten å forklare kultur på forutsetter akkurat det det vil bort ifra, nettopp fordi blanding forutsetter at noe en gang har vært ”ublandet”, altså rent.

⁸¹ Friedman, Jonathan, i Werbner, Pnina og Modood, Tariq (red.)1997: 74-76.

⁸² Friedman, Jonathan, i Werbner, Pnina og Modood, Tariq (red.)1997: 83.

⁸³ Friedman, Jonathan, i Werbner, Pnina og Modood, Tariq (red.)1997: 85-86.

⁸⁴ Friedman, Jonathan, 1994: 209.

– et normativt anvendt begrep? er det kun gode egenskaper og ting som blandes?

Jeg sendte en e-post til Oscar Pripp, førsteamanuensis i etnologi ved Universitetet i Uppsala, for å høre hvilke erfaringer han hadde med emisk bruk av ulike kulturbegrep under det svenske *Mångkulturåret 2006*. Pripp var en av de hovedansvarlige for kartleggingen av mangfoldet i det svenske kulturlivet, som dannet grunnlaget for gjennomføringen av forgjengeren til det norske Mangfoldsåret, i tillegg til at han var medredaktør for *Mångfald är framtiden*, sluttrapporten for de svenske Mångkulturåret. Han gav uttrykk for at han kjente seg igjen i mine betraktninger om det emisk anvendte kulturbegrepet, da jeg gav uttrykk for at jeg fant bruken av begrepet under det norske Mangfoldsåret tvetydig og uklart. Han hadde erfart at blant annet begrepet hybridisering ofte ble brukt ukritisk. Med dette mente han at man ofte antok at kulturblanding utelukkende stod for noe som var godt og dynamisk, og at man overså hvordan det også kan handle om mindre dynamiske blandinger, og at det til og med kan være med på å motarbeide demokratiske prosesser.

3.4.6 Ideologien ikler seg den praktiske gensenen.

Det handler ikke alltid om moral, ideologi og gode intensjoner, av og til er man nødt til å forholde seg til praktiske utfordringer. I dette tilfellet handlet det ofte om økonomiske midler og praktiske utfordringer i forhold til gjestespillenes turnéprogram, scenestørrelser i forhold til hvor stykker skulle settes opp, skuespillernes kapasitet osv.

Under noen av møtene på teateret kunne det også til tider slå meg hvordan tilfeldighetene i stor grad så ut til å råde når det gjaldt å skulle sette sammen et program for festivalen. Hvilke forestillinger som skulle settes opp så ofte ut til å være et resultat av hva som var praktisk mulig å få til, enn hva som passet inn i prosjektets overordnede målsetninger.

Hannerz (1996) deler opp produksjon og sirkulasjon av kultur inn i fire ulike "rammeverk." Disse rammeverkene er *form of life, state, market og movement*.⁸⁵ Jeg skal først og fremst dvele ved det andre av disse fire rammeverkene – som er *state*. Dette

⁸⁵ Hannerz, Ulf, 1996: 69–70.

rammeverket for kulturell organisering, som her refererer til flyten⁸⁶ av mening som skjer mellom statsapparat og innbyggerne av staten. Noe av det som karakteriserer denne typen av kulturell organisering er at den ofte er preget av assymetri mellom de to – stat og innbyggere. Den består av institusjoner som medier, skoler, museer og offentlige instanser.⁸⁷ Med dette mener Hannerz at det i denne typen av kulturell organisering vil være et asymmetrisk forhold i den forstand at det vil være noen få ”agenter” som er involvert i det å skape og formidle meningsinnhold som så skal formidles til mange. Dette meningsinnholdet produseres og formidles gjerne på bakgrunn av ulike motiver, og med ulike grader av tilsiktethet eller overveielse.⁸⁸ Jeg velger å plassere de to institusjonene hvor jeg selv gjorde feltarbeid inn i dette rammeverket som Hannerz kaller *state*. Jeg vil påstå at de kjennetegnene som Hannerz tilegner denne typen av kulturell organisering passer med de institusjonene hvor jeg gjorde feltarbeid, i tillegg til at den norske regjeringen og dens mandat om kulturelt mangfold i kulturlivet vil havne innunder samme kategori. Dette gir et bilde av de prosessene og forutsetningene som Mangfoldsåret 2008 sprang ut av. Prosjektgruppen og programkomitéen ved teateret, kuratorene ved museet og regjeringen fungerer altså her som eksempler på instanser som faller inn under Hannerz kategori *state*. Når Hannerz skriver at denne kulturelle organiseringen ofte preges av meningsdannelser og formidling som kan bære preg av å være litt tilfeldig, mener jeg museet og teateret hvor jeg gjorde feltarbeid er en god illustrasjon på dette. Dette viser jeg eksempler på ved å vise til blant annet møtesituasjoner på teateret, der avgjørelser ofte kunne virke litt ”tilfeldige”. I tillegg vil Afrika-prosjektet ved museet også illustrere en type prosjekt som havnet under Mangfoldsåret på en mer eller mindre ”tilfeldig” måte.

”The state-frame”– eller *statsrammeverket*, som Hannerz behandler her, vil ikke involvere seg i systematisk transnasjonal kulturutbredelse i særlig stor skala. Den vil tradisjonelt sett være konsentrert rundt kulturell administrasjon som har å gjøre med forsterking av nasjonsbyggingen. Hannerz påpeker at staten de siste tiårene har begynt å assimilere ideer av kulturell velferd inn i de mer generelle forestillingene om velferdsstaten. Men, mener Hannerz, til syvende og sist vil alle disse grepene handle om å bevare og

⁸⁶ Her har jeg valgt å oversette Hannerz’ *flow* med det norske ordet flyt.

⁸⁷ Her har jeg valgt å oversette *civic ritual* med *offentlige instanser*.

⁸⁸ Hannerz, Ulf, 1996: 69–70.

promotere nasjonen som størrelse.⁸⁹ Alle disse tingene ser jeg som et eksempel på hva som skjedde da regjeringen bestemte seg for at det skulle arrangeres et mangfoldsår i 2008. Selv om dette ikke er en avhandling som skal befatte seg med hvorvidt dette initiativet var en god idé eller hvorvidt det var et vellykket prosjekt, er det likevel interessant å kunne se den politiske prosessen i lys av Hannerz' teori om staten som rammeverk for kulturell organisering. I likhet med den sosialpolitiske og historiske konteksten som også er interessant for å forstå hva mangfoldsåret sprang ut av, danner også Hannerz' teori et nødvendig bakteppe for å bedre kunne forstå de prosessene som resulterte i formingen av Mangfoldsåret 2008. Hannerz viser liten tiltro til statens evner til å behandle denne typen problematikk: "When the state is confronted with concepts of multiculturalism, there often seems to be acute intellectual and organizational embarrassment."⁹⁰

Etter hvert som programmet begynte å falle mer og mer på plass, ble det til slutt så mange forestillinger og tidspunkter å holde styr på at alt ble lagt inn i excel-ark. De ulike scenene fikk egne fargekoder, og forestillinger ble flyttet, endret, slettet og lagt til som variabler i et debet/kredit-regnskap. Ved hjelp av denne oversikten var det lettere å holde kontroll og oversikt over mengden av forestillinger som ble spilt på de ulike teatrene og scenene. Det ble til tider diskusjoner rundt dette. Hvis det kom fram av oversikten at det største av teatrene hadde flere såkalte prestisjeforestillinger på sine scener, kunne det hende at de to andre teatrene protesterte på dette. I tillegg var det stor forskjell i størrelsen på produksjonene, noen av forestillingene krevde større *ridere* enn andre, det vil si mengde av utstyr, lys, rekvisitter og lignende. Dette var også utgangspunkt for protester og forhandling. Ingen var interessert i å ha alle de mest kostbare produksjonene hos seg, samtidig som dette hele tiden ble veiet opp mot graden av prestisje som lå i de ulike forestillingene.

Åpningsfesten ble også gjenstand for diskusjon. Det var viktig for alle de tre teatrene å signalisere at det var snakk om et likeverdig samarbeid. Parallelt med dette hadde de en avtale om av hvert enkelt teater fikk beholde det overskuddet som forestillingene eventuelt innbrakte. Alle var derfor interessert i å skape mest mulig oppmerksomhet rundt sine egne

⁸⁹ Hannerz, Ulf, 1996: 77.

⁹⁰ Hannerz, Ulf, 1996: 77.

forestillinger, og det ble derfor diskusjon om hvilke forestillinger som skulle ha premierevisning på åpningsdagen.

Et utdrag fra et møtereferat datert 6. juni 2008 viser dette:

”Programstatus: Det ble litt diskusjon rundt plasseringen av de ulike premierene, og det ble besluttet å omrokkere litt på programmet, slik at man får spredd premierene utover.

”Hvor skal åpningsfesten være? Skal vi arrangere klubb på Det Lille Teater, slik at alle teatrene har et program på åpningsdagen?”

Prosjektgruppen kom etter hvert fram til at de skulle spre åpningsfesten mellom de tre teatrene. Dette var et kompromiss som alle sa seg fornøyd med. På denne måten fikk de alle oppmerksomhet rundt sitt eget teater på åpningsdagen.

Under det samme møtet gikk man gjennom programmet, som nå begynte å bli mer eller mindre ferdigspikret.

Plutselig utbrøt Jonas; *”Men, du, Mona? Hva med denne forestillingen?”*

Han pekte på et navn på programmet. *“Har den liksom bare seilt inn i programmet?”*

– Mona: Ja, den har jo egentlig det. Jeg forstod på ham at dere hadde en avtale?

– Jonas: Det stemmer jo egentlig ikke. I forhold til at vi ikke har full kontroll over opplegget. Programkomitéen må jo også forholde seg til dette.

– Siri: Ja, det har vel ikke akkurat vært noen kvalitetssikring? Jeg synes det blir helt feil at den skal ta oppmerksomheten fra vår forestilling.

– Mona: Jeg har latt den gå gjennom fordi den er del av nettverket rundt IKM (Interkulturelt Museum). Jeg tok en politisk korrekt avgjørelse på det, kan du si, he he! Stykket er skrevet av en norsk og en innvandrer. Det er litt sånn, liksom.

I dette empiriske eksempelet ser vi hvordan en forestilling har kommet med i programmet uten at det hadde blitt diskutert i prosjektgruppen. Prosjektlederen hadde tatt en sjefsavgjørelse på det, og begrunnet dette med at forestillingen var en del av et viktig nettverk, nemlig IKM, Interkulturelt Museum. På bakgrunn av dette hadde ikke prosjektlederen tenkt at det var nødvendig å kvalitetssikre innholdet i forestillingen. I tillegg gir det et eksempel på den interne maktkampen som foregikk i forhold til åpningskvelden.

Silje mener det blir feil at denne forestillingen skal ta oppmerksomheten fra en av de forestillingene som de selv hadde produsert og regissert.

3.4.7 Forholdet mellom kulturbegrepene

Hannerz gjør et forsøk på å forklare forholdet mellom det antropologiske kulturbegrepet og kulturbegrepet som refererer til kunst. Det siste, mener han, viser til kultur som noe som er knyttet til individer. Kunst er kulturelle produkter. Når to så ulike oppfatninger av kultur likevel deler den samme merkelappen er det grunn til forvirring. Hannerz mener en løsning kan være at man i stedet for å se på de to som to forskjellige konsepter, kan se på dem som til dels overlappende. Da vil vi kunne se dem både som kombinasjonen av den kulturelle påvirkningen som finner sted på individer på den ene siden, og estetisk og intellektuell resonans av individualitet i kollektive kulturer på den annen side.⁹¹

3.4.8 “Oss og “Dem”

Under et prosjektgruppemøte ble “oss” og “dem” problematisert:

- Mona: Men dere, jeg er redd for at programmet ikke støtter nok opp om nytt, norsk mangfold. X-ray, African Youth, folk som ikke har fått sjanse til å vise seg fram tidligere.
- Martin: Hva med slik de har gjort det i Decibel-prosjektet i England, *pitching*, der nye skuespillere kan få sjansen til å treffe profesjonelle? Networking liksom?
- Bente: Men det må være reelt, det er innmari viktig å ikke skape masse falske forhåpninger, at vi lover dem noe som ikke blir noe av ! Jeg føler ikke alltid helt at vi tar dem på alvor?
- Claes: Hei hei. Dere – dette blir for ambisiøst, vi har mer enn nok med å få denne festivalen på beina.
- Siri: Men hva med dette: vi bare arrangerer møter der de nye, flerkulturelle kan få tilbakemeldinger på det de gjør?
- Martin: Ja, det er jo akkurat det jeg sier? Det blir jo akkurat som Decibel i England, som var tre dager med networking, seminar om hvordan ting fungerer rent praktisk og administrativt.

⁹¹ Hannerz, Ulf, 1996: 39.

- Bente: Jeg er bare redd for at vi lover noe som vi ikke klarer å gjennomføre. Det vi kan gjøre er å plukke ut én gruppe som får spille på neste års festival.
- Siri: Hva med faglige stasjoner, forklare hva de ulike institusjonene er og hva de gjør? Haha, som en slags 'innvandreres guide til norsk kulturliv?'
- Claes: Men i tillegg må vi eventuelt markedsføre dette også, vi får ingenting igjen for det. Skal vi liksom bruke masse tid og ressurser på noe som vi ikke får verken billettinntekter eller sponsormidler for? Nå må vi faktisk være litt realistiske her.
- Mona: Men det som *kan* skje er at de vi gjør dette for blir publikum på festivalen?
- Tuva: Men hvis vi tenker på mangfold, så blir jo dette langsiktig tenkning, vi skaper arenaer for de flerkulturelle. Er ikke det en investering? Claes?
- Siri: Ja, ved å vise dem at vi er interessert i at de blir med, vi lærer dem kodene, viser dem hvordan ting foregår?
- Claes: Men hva om det ikke blir festival til neste år, hva da..? Da har vi jo driti på draget...

Informantene kommer her med flere interessante uttalelser, hvorav en av dem er hvorvidt festivalen skal 'vise dem at vi er interessert i at de blir med, lærer dem kodene, vise dem hvordan ting foregår?' Denne uttalelsen er interessant – den viser at Siri har en oppfatning av "oss" og "dem." Teaterfestivalen vil i så måte være et prosjekt som har som utgangspunkt at "de andre" får være med, men da på "våre" premisser, og etter "våre" spilleregler. Denne antagelsen underbygges når Siri videre uttaler at 'vi lærer dem kodene, viser dem hvordan ting foregår?' Selv om det på et tidligere møte hadde blitt understreket at denne festivalen *ikke* måtte operere med en "oss" og "dem"-dikotomi, snakkes det flere måneder senere om prosjektet på denne måten.⁹² Dette skaper ikke grunnlag for det en kan kalle likeverdig dialog mellom likestilte subjekter. "De" må lære se "våre" koder, underforstått at "vi" gjør "dem" en tjeneste ved å gi innsyn i dette kunnskapshegemoniet.

Bente, som var en av de som vanligvis gikk i bresjen for at festivalen ikke måtte fungere 'stigmatiserende' men 'inkluderende', uttalte i eksempelet overfor at; "jeg føler ikke at vi alltid tar dem helt på alvor?". Samtidig argumenterte hun både før og senere for at man måtte tenke "transkulturelt", "blanding", og unngå at festivalen ble "eksotiserende".

⁹² I del 3.2.3, om identitet. Når Therese sier: "En annen ting jeg har tenkt på. Det skal være mangfold. "Oss". Ikke "dem" og "oss".

Hvem "de" var, rådet det heller ingen tydelig enighet om i gruppen.

3.4.9 Integrasjon

Begrepet *integrasjon* blir ikke nevnt overfor, men det vil være nærliggende å tenke at Siri oppfatter dette prosjektet som et integrasjonspolitisk prosjekt. I integrasjon, slik Durkheim definerte begrepet, er det graden av *tilhørighet* til den sosiale gruppen som definerer integrasjon. I et samfunn tenker man seg at den "fremmede" skal tilpasse seg lokale verdier og spilleregler (koder er avgjørende for et slikt innpass), for på denne måten å kunne bli tatt opp som et likeverdig samfunnsmedlem.⁹³ Dette kan være problematisk i operasjonaliseringen av et prosjekt som mangfoldsåret, og det så jeg også eksempler på under feltarbeidet, når personer nektet å være med de ulike prosjektene fordi de nektet å bli "brukt" under mangfoldsåret, de ville få oppdrag som kunstnere og skuespillere, ikke som "flerkulturell kunster" eller "mangfoldig skuespiller".

Når Siri implisitt gir uttrykk for en slik tilnærming til Mangfoldsåret, så går det på tvers av hva som ble sagt på et tidligere møte. Da det ble stilt spørsmål om hvorvidt inkludering var det samme som integrering, svarte Mona at "nei, det er involvering. Integrering er noe annet." Igjen ser vi altså en uklar bruk av hvilke ideologiske grunnprinsipper man skal forholde seg til.

3.4.10 Det flerkulturelle

Dette bringer meg videre til en problematisering av begrepet *flerkulturell*, ettersom begrepet brukes av informantene mine til stadighet i observasjonsmaterialet jeg presenterer i avhandlingen.

Begrepet kan brukes både om forhold *mellom* kulturer, og for å beskrive mennesker. Når det brukes om forhold *mellom* kulturer vil det ikke være problematisk utover det at det ligger tett inntil hva som er en multikulturalistisk oppfatning av kultur. Berkaak (2002) sier om flerkulturalitet at "(...) i det øyeblikk man vil bruke det til å peke på konkrete mennesker, begår man en logisk nivåfeilslutning. Et sosialt system kan være flerkulturelt, men ikke en person." Slik jeg oppfattet informantene mine, gav de uttrykk for å snakke om det

⁹³ Durkheim, Émile, 2006.

flerkulturelle for å forklare mennesker. En person kan ha et erfaringsgrunnlag som inneholder mange forskjellige aspekter, men alle disse erfaringene er til sammen med på å danne *en* bakgrunn. En person kan således ikke ha *flere* bakgrunner.⁹⁴ Berkaak påpeker også hvordan man ofte forsøker å omgå begrepet ved å si "de såkalte flerkulturelle." Man vet at det ikke er et dekkende ord, men mangler et mer dekkende ord som kan erstatte det.⁹⁵ Jeg gjør det også selv flere ganger i denne oppgaven.

Berkaak mener man kan dele den flerkulturelle bevegelsen inn i tre ganske like ideologiske forutsetninger. Når jeg velger å redegjøre for disse ideologiske forutsetningene er det for å vise til den type ideologi som er med på å legitimere og forsvare at et mangfoldsår er nødvendig med. Jeg mener å se at disse typene av ideologi står i forhold til Hannerz' påstand om at staten mer og mer ser det som sin oppgave å tilby innbyggerne kulturell velferd, i dette inngår tilgang til kunst og kultur.

Den første av de tre ideologiske forutsetningene Berkaak mener den flerkulturelle bevegelsen består av, er forestillingen om at ved å gi mennesker tilgang til verdens kulturuttrykk, vil de ha mye bedre forutsetninger for å selv kunne uttrykke seg. Han kaller det "menneskets kulturelle livsbetingelser". Den andre av dem går ut på at når alle mennesker kan delta i alle kulturformer, uten at det kommer krav fra grupper om forrang med tanke på etnisitet eller historisk opphav, vil dette kunne være med på å skape grobunn for at relasjoner kan etableres utover tradisjonelle former for gruppedannelser. Man vil oppnå en følelse av å tilhøre et fellesskap, heller enn et lukket nasjonalt eller etnisk rom. Den tredje antakelsen sier at all frykt og alle fordommer som springer ut av kulturforskjeller vil forsvinne hvis alle er deltagere i én, grenseløs kultur. "Flerkulturalismen søker med andre ord mot et punkt hvor annerledeshet blir gjenstand for individuelt valg istedenfor kollektiv arv og avstamning."⁹⁶ Man kan trekke en parallell fra denne oppfatningen av hva det flerkulturelle er til hva Leif, en av informantene mine ved teateret, mente var innholdet i et transkulturelt perspektiv på kultur, og det Hannerz ilegger den kulturelle kosmopolitten.

⁹⁴ Berkaak, Odd Are, 2002: 31.

⁹⁵ Berkaak, Odd Are, 2002: 31.

⁹⁶ <http://folk.uio.no/janskn/rappport98.htm>

3.5 Sosialpolitisk kontekst

Jeg velger å ha med den sosialpolitiske konteksten, både for å plassere ideen om "det mangfoldige", og tanken om at et mangfoldsår er nødvendig, inn i en videre kontekst. I tillegg kan det bidra til å problematisere begrepene vi bruker til å tenke med.

3.5.1 Idéen om nasjonalstaten

Jeg mener det er nødvendig å si noe om framveksten av den norske nasjonalstaten for bedre å kunne plassere ideen om mangfoldsåret i en større historisk sammenheng. I tillegg er det fruktbart å sette lys begrepet *nasjonalstat* når man skal problematisere ulike kulturbegrep og bruken av dem.

"Najonalisme er et politisk prinsipp som fremholder at kulturell likhet er det grunnleggende sosiale bånd."⁹⁷

Charles Taylor (1994) deler typer av stater inn i to kategorier. Den første kategorien kaller han for *substantial democracy* og den andre for *procedural republic*.⁹⁸ Stater av typen *substantial democracy* har forpliktet seg til å gjøre "det felles gode" tilgjengelig for alle sine borgere. Dette gjennomføres ved en demokratisk fordelt utdanning og formidling. Stater av typen *procedural republic* har forpliktet seg til å bruke samme sett av regler og prosedyrer for hver enkelts bestrebelse på å realisere det gode liv. Utover dette anser staten det som en privatsak hvordan man definerer selve godet. Dette bringer meg til poenget. Et eksempel på en stat av typen *substantial democracy* er nasjonalstaten. Den har offentlige institusjoner som skal ivareta nasjonalstatens "tradisjon" (arv), felles historie og språk. I den grad nasjonalstaten i det hele tatt anerkjenner kulturforskjeller, vil den definere dem hierarkisk. Det gjør den gjennom å anerkjenne én tradisjon, ett språk og én type estetikk til å være av nasjonal verdi. Alle andre utgaver vil da være mer eller mindre relaterte og sekundære variasjoner av disse.

Kulturinstitusjonene vil således være organisasjoner som har til oppgave å forvalte et slikt felles gode som denne typen stat har forpliktet seg til å gjøre. Kulturinstitusjonene er

⁹⁷ Gellner, Ernst, 1998:17.

⁹⁸ Taylor 1994:56-57.

historisk sett nært forbundet med det nasjonale prosjektet og mener seg å representere det kollektivt gode. Mangfoldsåret inngår med andre ord i ideen om tilgjengelighet, eller *access*.

Ifølge trebindsverket *Norsk innvandringshistorie* er det en myte at man i Norge ikke hadde hatt kontakt med innvandrere før den første arbeidsinnvandringen startet i 1970-årene. Det var først da ideen om nasjonalstaten oppstod for omkring hundre år siden at man begynte å tenke på kulturer som avgrensede enheter. Fram rundt 1800-tallet hadde man i Norge ikke noen begrep om en *norsk identitet*, og følgelig heller ikke om norsk kultur.

Videre er det ifølge samme verk to vilkår som må oppfylles for at det skal være meningsfylt å snakke om innvandring. Det må være en allerede eksisterende befolkning som andre vandrer inn i, i tillegg til at det må finnes et maktapparat eller territoriell statsform som gjør krav på land som grenser til et annet definert landområde.⁹⁹

Ifølge det *territorielle* nasjonsbegrepet blir man formelt medlem av en nasjon om man er født der, mens man ifølge det *etniske* nasjonsbegrepet kun kan bli medlem av en nasjon dersom ens forfedre var medlem av den.

Moderne nasjonalisme har en dobbel opprinnelse i opplysningstenkning (ofte assosiert med Frankrike) og romantisk kulturbejaelse (ofte assosiert med Tyskland). De to ideene vektla ulike ting som avgjørende for hvorvidt noen kunne sies å være medlem av en nasjonalstat. Mens den franske ideen vektla det territorielle – innebar den tyske nasjonsideen at man ved å dele kultur og historie, også var del av den samme nasjonen.¹⁰⁰ Dette bringer oss videre til et viktig poeng, påpekt av Eriksen og Sørheim (2007): hvis vi tar utgangspunkt i den franske universalistiske nasjonsideen, som sa at den skulle gjelde likt for alle, så tilsa det at minoritetene (i dette tilfellet baskere og bretonere) måtte tilpasse seg majoriteten. De måtte blant annet gi avkall på språkene sine, det ble forbudt å snakke dem i offentlighet. Eriksen og Sørheim trekker her en parallell til dagens minoriteter i Norge; "(...) da kan det være verdt å merke seg at det ikke var et problem for franskmenn før den franske revolusjon at de snakket et utall forskjellige dialekter; da, altså, før den moderne nasjonalstatens epoke."¹⁰¹

⁹⁹ Niemi, Myhre & Kieldstadlie, 2003.

¹⁰⁰ Gellner, Ernst, 1983.

¹⁰¹ Eriksen & Sørheim, 2007: 68.

For at dette skal være interessant i denne sammenheng, må man spørre seg følgende: i hvilken kategori kan man si at Norge befinner seg? Selv om de er innvandrere, vil de likevel kunne ha vanskeligheter med å bli inkludert i det "forestilte kulturelle fellesskapet som er den norske nasjon."¹⁰² Eriksen og Sørheim mener med dette å si at Norge kan sies å tilhøre begge kategorier, altså både etnisk og territoriell nasjonalstat. Samtidig vil man kunne se på nasjonal identitet som en *politisk* identitet. En innbygger vil kunne markere politisk lojalitet til landet Norge, samtidig som hun vil kunne markere sin kulturelle identitet som for eksempel inder.¹⁰³ Jeg har valgt å vektlegge dette på bakgrunn av at kulturelt mangfold ble tolket som etnisk mangfold av informantene.

3.5.2 Norsk innvandringspolitikk

I 2006 bestod 8.3 prosent av Norges befolkning av mennesker med innvandrerbakgrunn. Slik SSB per i dag avgrensner og definerer innvandrerbefolkningen, består den av personer med to utenlandsfødte foreldre. Ved inngangen til 2006 var det 387 000 personer som inngikk i innvandrerbefolkningen. Dette fordelte seg på 319 000 førstegenerasjonsinnvandrere og 68 000 etterkommere. Til sammen utgjorde innvandrerbefolkningen 8,3 prosent av hele befolkningen ved inngangen til 2006, derav hadde nær tre av fire bakgrunn fra ikke-vestlige land.¹⁰⁴

3.5.3 Det "folkelige"

Det økonomiske systemet implementert av norsk regjeringsmakt etter andre verdenskrig omtales gjerne som det skandinaviske velferdssystemet. Denne modellen karakteriseres av tanken om 'det felles beste', der markedskreftene skal kontrolleres, samtidig som innbyggernes universelle velferd skal sikres. Videre finnes det en idé om at samfunnet skal være basert på inkludering og likhet.¹⁰⁵ Sett i lys av den norske likhetstanken er tanken på at man nå skal omfavne mangfoldet interessant. Halvard Vike (1997) skriver at man i Norge har

¹⁰² Eriksen & Sørheim, 2007: 73.

¹⁰³ Eriksen & Sørheim, 2007: 73

¹⁰⁴ http://www.ssb.no/emner/02/sa_innvand/arkiv/sa83/kap1.pdf.

¹⁰⁵ Ellingsen, 2008.

en sterk tradisjon for å 'marsjere i flokk', og at man kan se utslag av dette blant annet i situasjoner der "for eksempel politiske eliter ikke legitimerer seg gjennom å være representanter for folket ved å oppføre seg 'folkelig'".¹⁰⁶ Det å framstå som "folkelig" var også viktig for teatersjefen ved institusjonsteatret. Han gav uttrykk for at han ønsket et norsk navn på festivalen, og at han til tider syntes festivalen ble helt "far out" under planleggingen. Da argumenterte han gjerne med at festivalen skulle gjøre teater mer "folkelig" og tilgjengelig, og viste til at man måtte bryte ned barrierer. Dette ser vi også uttrykk for hos Sofie, en kurator ved museet, som sier at hun ser mangfoldsåret som en mulighet til å gjøre kunst mer "folkelig."

Samtidig som man i Norge legger vekt på likhet, det være seg likhet i betydningen like muligheter, likhet for loven, men også likhetstankegang som beskrevet av Marianne Gullestad (2002). Hun mener man kan bruke likhetstankegangen om sosiale kategorier, grupper og vennsforhold mellom to mennesker, hvorav hun mener at de sistnevnte kan omtales som dyadiske relasjoner; "når dyadiske relasjoner omtales, kan personen ønske likhet for å individualisere både forholdet, og indirekte, seg selv. Gjennom etablering av likhet i sosial samhandling får partene på denne måten paradoksalt nok også bekreftelse på sitt unike menneskeverd, det vil si at de er ulike."¹⁰⁷

Gullestad fortsetter med å si at den som skal 'finne seg selv' ved å 'skape seg selv' trenger tilgang til et 'råmateriale' ut i fra hvor man så kan skape seg selv og sin egen identitet. Dette råmaterialet vil ofte være kunnskap og minner om familie, slektskap og oppvekst. I en forlengelse av dette vil også de ulike kulturinstitusjonene, deres mangfold, og tilgang til dem, være viktige kilder for identitetsskapning.¹⁰⁸

'Likhet' som positiv verdi betyr altså at det som oppfattes som forskjeller raskt kan bli til et problem som må håndteres.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Vike, i Hylland Eriksen (red.), 1997: 128.

¹⁰⁷ Gullestad, 2002: 71.

¹⁰⁸ Gullestad, 2002: 72.

¹⁰⁹ Gullestad, 2002: 73.

3.5.4 Fokus på etnisk mangfold

De aspektene ved kultur, nasjonalstaten og innvandring jeg her har nevnt er interessante når jeg problematiserer kulturbegrepet og bruken av det i forhold til markeringen av mangfoldsåret 2008. Dette gjør jeg på bakgrunn av at institusjonene og informantene jeg hadde i institusjonene i hovedsak valgte å tolke mandatet om kulturelt mangfold dit hen at det var etnisk mangfold det var snakk om. *Stortingsmelding 17* vektla til dels urbefolkningen, nasjonale- og nyere minoriteter og ulike grupper i majoritetsbefolkningen over hvem som omfattes av kulturelt mangfold. Men det er likevel uklart hva de egentlig mener. For eksempel er "ulike grupper i majoritetsbefolkningen" en uklar måte å uttrykke seg på. Jeg synes derfor det er både nødvendig og viktig å gjøre rede for litt av bakgrunnen om tanken om staten og nasjonen, og rollen som kulturbegrepet har spilt i framveksten av disse. Når jeg videre forsøker å trekke paralleller til dagens moderne Norge, er det for at man skal kunne få en idé om hvor mangfoldsåret plasserer seg i en større sammenheng. Det vil også være med på å bevisstgjøre hvilken rolle kulturbegrepet har hatt i forhold til ideen om nasjonalstaten, og det vil på en annen side også kunne få oss til å reflektere over hvordan og når begrepet kultur gjøres relevant, og ikke minst på hvilken måte det brukes.

3.5.5 Kulturell velferd

Jeg vil her behandle statens rolle som organisatorisk rammeverk for kulturell flyt, ifølge Hannerz. Han anvender Sverige som empirisk eksempel på hvordan velferdsstaten mer og mer går over fra å tilby innbyggerne materiell og sosial velferd, til også å skulle inkludere kulturell velferd overfor sine innbyggere. Med andre ord ser staten det mer og mer som sin oppgave å skulle tilby alle tilgang til meningsbærende former av høy kvalitet.¹¹⁰ Med den svenske velferdsmodellen som utgangspunkt, vil vi kunne overføre Hannerz' teorier til den norske velferdsstaten, og det er ikke vanskelig å se at Mangfoldsåret 2008 vil representere et eksempel på en slik utvikling.

¹¹⁰ Hannerz, Ulf, 1996: 157.

3.5.6 Kultur som administrativ kategori

Hannerz uttrykker grunn til bekymring når staten vektlegger kultur som en administrativ kategori, uansett hvor gode intensjonene er. Når politikere bruker kultur for å identifisere og sette fokus på minoriteter, og å ut i fra dette igangsette spesielle tiltak, mener Hannerz det er grunn til bekymring.¹¹¹ Er dette fordi vi reagerer negativt på at man ved å omdanne ”kultur” til en administrativ kategori vil omdanne erfaring og interaksjon til ord og regler?¹¹² Slik jeg ser det vil Mangfoldsåret helt klart være et eksempel på den typen uheldige tiltak Hannerz her snakker om. Uten at han spesifiserer helt konkret hvilke typer tiltak han tar utgangspunkt i, velger jeg å tolke ham dit hen at et statlig initiert tiltak som tar sikte på å løse samfunnsmessige utfordringer med utgangspunkt i minoriteters kultur, for på den måten å redusere kultur til en administrativ kategori, vil være uheldig. Mangfoldsåret vil være et prosjekt som kan sies å havne inn under denne kategorien.

3.5.7 Programmet snekres

Tidlig på våren 2008 skulle jeg delta på et møte sammen med programkomitéen, en gruppe bestående av prosjektlederen og de tre teatersjefene. Det var denne gruppen som hadde det overordnede kunstneriske ansvaret for festivalen, og alle oppsetningene måtte godkjennes her før de kunne få plass i programmet. Det var også programkomitéen som kom med forslag om hvilke forestillinger som kunne være aktuelle å ha med i festivalen. To av teatersjefene var forsinket til møtet denne dagen, så jeg ble sittende sammen med prosjektlederen, Mona, og Leif, den ene av de tre teatersjefene:

- Mona: vi må finne noen som kunne ha vært kunstnerisk leder for ulike prosjekter, scenografer, regissører, koreografer, osv.
- Leif: Hva med en sørafrikansk, indisk dame som lagde Nora?
- Mona: Det er ikke så viktig om det har blitt vist før. Det blir vel billig hvis det allerede har blitt vist tidligere. Under Mångkulturåret i Sverige mistet folk interessen fordi de ikke brukte svenske artister.

¹¹¹ Hannerz, Ulf, 1996: 31.

¹¹² Hannerz, Ulf, 1996: 42.

- Leif: Ja, kanskje det er sånn det må gjøres, å få artistene i Norge til å sikte høyt. Så får vi kanskje heller få inn noen store, litt internasjonale som store navn.
- Leif: Hva med forestillingen *Til Noreg for kjærleik*? Personlig synes jeg ikke det var så bra, men direktøren har bestemt seg for å sette det opp igjen. De krysser ulike musikkjangre: fele og ulike instrumenter fra Gambia. Det er for så vidt en helt grei forestilling. Og så er det to jenter som har fått støtte fra Norsk Kulturråd. De lager en performance-forestilling.
- Mona: Ja, jeg har fått liste fra Norsk Kulturråd om hvem som har fått støtte.
- Leif: Og *One Unity*, de guttene fra Pakistan.
- Mona: Ja, jeg vil ha gutter fra Pakistan!!
- Leif: Ja, når de spiller vet du at får hele Tøyen og Grønland med deg. Jeg skal prøve å hjelpe dem med å komme seg til England. Det er jo okei å få litt pakistansk kunst også.
- Mona: Jeg har tenkt på om vi skal gjøre noe rundt poesi, de er jo de store folkeheltene i Pakistan, poetene. Det er et kulturuttrykk som de kjenner seg igjen i. En annen ting, jeg har tatt kontakt med en ungdomsklubb og spurt om de vil lage navn til festivalen vår. For den skal hvertfall ikke hete Mangfoldsfestivalen! Ha ha!
- Leif: Bra, bra, alt heter jo noe med mangfold. Det er bra hvis vi gjør det folkelig, noe som kan være for alle.
- Mona: Synes du ikke at det burde det være et engelsk navn, litt mer internasjonalt på en måte?
- Leif: Men da blir det litt satt hva det er...
- Mona: Arild (teatersjefen ved institusjonsteateret) har gitt uttrykk for at han ville ha det mer enkelt, folkelig. Et enkelt og ujålete navn. Ikke helt 'der oppe', sier hun og peker oppover.
- Leif: Hva med hun skuespillerinnen fra Vietnam? Som har jobbet en del med Trøndelag Teater? Hun har en veldig minimalistisk uttrykksform, og gjør alt selv.
- Mona: Jeg tror hun spiller med Brageteateret?
- Leif: Ja, hun er veldig god. Veldig eksplosiv.
- Mona: Hva med *Black Orange*?
- Leif: Ja, det er et jævlig bra stykke, helt fenomenalt psykologisk, altså.
- Mona: Okei, vi har tenkt å gjøre det med tre kvinner, ikke tre menn.
- Leif: Fenomenalt. Man kan også gjøre det med to stykker, trenger ikke tre.

- Mona: Da kan vi eventuelt betale for én skuespiller hver?
- Leif: Ja, helt klart. Det handler om en mann som ikke vet hvem han er, eller hvor han kommer ifra. Så finner han ut at han er høvdingsønn fra Vest-Afrika. Det hele blir psykologisk. Forresten, IMDI sitter på jævlig mye penger.
- Mona: Hvem er 'pengemannen' man må snakke med der?
- Leif: Jeg vet ikke, men det finnes i hvert fall jævlig mye penger der. Og forresten, på Chat Noir viser de et stykke som heter *Ali og Ola*. Det er et teaterstykket om kvinneproblemer, integrasjon og solidaritet. Men i forbindelse med det jeg sa om IMDI: de sitter med mye midler, altså. De har begynt å gi penger til kunst nå. Men man må være flink til å snakke for penger.
- Mona: Det er viktig at alt arbeidet blir effektivt. Selv om man må gjennom en komité. Jeg må først og fremst lage et budsjett! Vi kan ikke bruke så mye, vi er helt avhengig av støtte for å få gjennomført denne festivalen.

De tre teatrene visste å utnytte institusjonsteaterets innflytelse og kontakter når de anså det som nødvendig. Under et møte var det snakk om utformingen av en søknad om midler fra Kulturrådet. De tre teatersjefene ble enige om at de alle skulle ta noen telefoner til diverse kontakter de hadde, for å finne ut av hva som burde stå i søknaden. Teatersjefen ved det minste teateret foreslo at de skulle invitere strategiske personer til et uformelt møte, for å spørre om hva som var strategisk smart å ha med i en søknad som for eksempel den til Norsk Kulturråd.

Som disse empiriske utdragene viser kan prosjektet sies å være instrumentelt også i den forstand at mangfoldsaspektet ble brukt for å søke om midler fra for eksempel Kulturrådet, som vi ser et eksempel på her.

4 Museet

4.1 Informantene ved museet

Jeg knyttet til meg to hovedinformanter under den tiden jeg var ved museet – Sofie og Merete. Dette var to voksne damer som begge hadde bred erfaring innenfor kunstformidlingsfeltet. De var begge opptatt av det de kalte det "flerkulturelle feltet" som et ideologisk prosjekt, samtidig som de begge gav uttrykk for et visst ubehag ved å jobbe med dette under "tvang" fra regjeringen. De påpekte begge opptil flere ganger at det å skulle tilgjengeliggjøre kunsten for alle både krevde tid og tålmodighet. Det var langt fra mulig å skulle gjennomføre på et år, men de så også verdien av at det ble satt søkelys på problematikken.

4.2 Kvalitetsbegrepet

"Både i Norge og det øvrige Europa har det vist seg vanskelig å få til reell inkorporasjon av innvandrerkunstnere i vår type kunstinstitusjoner. Det har flere årsaker. Den viktigste er kanskje forståelsen av profesjonalitet. Til tross for kunstfeltets prinsipielle omfavning av minoritetsuttrykk er det ingen tvil om hvor premissene for samhandlingen settes. Logikken er – litt enkelt sagt – at hvis de gjør det på vår måte, vil vi se og høre hva de har på hjertet. Problemet er at mange av kunstnerne med innvandrerbakgrunn gjerne ikke oppfyller denne fordringen – enten fordi de ikke vil, eller fordi de ikke kan. Vi vil, viser det seg, at de skal integreres på den vestlige kunstinstitusjons premisser. Kunstnerne med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn vil selv oftest bli inkorporert på likestilte, men ulike premisser."¹¹³ Minoritetskunstneren vil komme til å representere nye estetiske impulser som ikke alltid nødvendigvis sammensvarer med vestlige kunstinstitusjoners estetikk. Det vil derfor være behov for aktører som innehar autoritet til å stille spørsmålsteget ved og rokke ved det etablerte, vestlige paradigmet om hva som er kvalitet.¹¹⁴

¹¹³ Berkaak, Odd Are 2002.

¹¹⁴ Bjørkås, 2004.

Når jeg velger å ikke legge større vekt på *globalisering* er det fordi det ikke ble vektlagt av informantene mine. De begrepene jeg likevel har valgt å behandle, som informantene ikke anvendte, har jeg brukt for å plassere de anvendte begrepene i en større kulturteoretisk og sosialpolitisk sammenheng. Globalisering gjør seg gjeldende i den forstand at begrepene om mangfold forsøker å beskrive kulturelle aspekter ved globaliseringen. Begreper som hybridisering, transkultur og flow inngår som en del av en slik beskrivelse.

4.2.1 Bruken av kvalitet som maktbegrep

Under en lunsj på museet i februar traff jeg en barne-tv-programleder som var på besøk hos en av de ansatte ved museet. Hun skulle være med på å utvikle en barne-tv-serie om mangfold, og var innom museet for å finne inspirasjon til en episode om kunst. Hun fortalte meg om hvor vanskelig hun syntes det var å få anerkjennelse for det arbeidet hun gjorde. Hun hadde blitt fortalt at hun ikke var en *ordentlig* journalist, men at hun måtte få med seg en annen journalist på prosjektet. Jeg kjente ikke til bakgrunnen hennes, men disse uttalelsene gav tydelig uttrykk for en frustrasjon over å ikke bli tatt seriøst som journalist i kanalen hun jobbet for. Hun følte seg brukt av ledelsen, og mente hun framstod som deres "mangfoldsalibi." Kuratoren vi satt sammen med nikket anerkjennende: hun hadde blitt intervjuet av et fjernsynsprogram med såkalt flerkulturell profil, og hun hadde uttalt seg om hvor vanskelig det er for utenlandske, internasjonalt anerkjente kunstnere å komme seg inn og få stilt ut i Norge.

"Det er en trang port man må gjennom, som voktes av noen få. Nøkkelordet som går igjen, og som er gjennomgående, er bruken av "kvalitet" som et slags maktbegrep. Men som vi hørte David Elliot snakke om på konferansen,¹¹⁵ det handler bare om 'viljen til å se'. Det handler bare om vilje..."

Når det er sagt er det i tillegg verdt å nevne at arrangøren for konferansen påpekte at hun synes det var trist å se at de som faktisk burde ha vært tilstede på konferansen, faktisk ikke

¹¹⁵ Det ble i februar 2008 arrangert en konferanse om mangfold i kunst- og kulturlivet; *Are there foreigners in Art?* David Elliot, britisk kurator og daværende museumsdirektør for Istanbul Museum of Modern Art, holdt da et innlegg om bl.a.kvalitetsbegrepet.

hadde vært der i det hele tatt, eller at de hadde sneket seg ut rett etter at kulturministeren var ferdig med åpningstalen;

”Denne konferansen er for ”the decisionmakers”, ikke for dem som allerede er interesserte i og jobber med mangfold, men for dem som trenger å jobbe med dette, som har blitt pålagt å jobbe med dette. Direktøren snek seg ut rett etter kulturministeren, og jeg ser ikke én kunstkritiker i lokalet her.”

Dette illustrerer mye av den frustrasjonen og segregeringen som finnes i kunstfeltet i dag, og som til tider kom sterkt til overflaten i den perioden jeg gjorde feltarbeid.

4.2.2 Elitismen i kunstmiljøet

Både før og under denne lunsjen var jeg så heldig å få følge i hælene på Sofie hele dagen. Jeg tilbrakte hele dagen sammen med henne rundt på museet, og da arbeidsdagen offisielt var over tok hun meg med på en runde rundt i byen for å vise meg flere aktuelle utstillinger hun mente jeg kunne ha glede av. Vi pratet mye om mangfoldsåret, og hun fortalte meg om hvordan det var å jobbe med mangfold på museet. Samtidig var hun interessert i hvilke tanker jeg gjorde meg om mangfoldsåret etter å selv ha vært ”flue på veggen” siden januar.

Hun fortalte meg litt om hvordan hun opplevde det å jobbe med det ”mangfoldige”:

”Jeg er interessert i å formidle, jeg er opptatt av ‘det folkelige’ innenfor kunsten. Mange av de andre innenfor miljøet elitære, de er ikke interessert i å finne ‘noe felles’, de er snarere interessert i å finne ‘det som skiller meg fra massene.’ Jeg oppfatter mangfold som noe ”antielitært”, og det er det mange andre som gjør også. Det kan derfor virke truende på de som ikke er interessert i å gjøre kunst tilgjengelig for alle. Du må være klar over at mye av denne motstanden ikke er rasistisk. Dette er mennesker – nå snakker jeg jo bare om de jeg kjenner på museet, men – som er pressede. De er frustrerte på grunn av de stadige omorganiseringene som skjer på museet. Det finnes ikke penger, det er mye sinne og folk er redde for jobbene sine.”

Vi kom inn på kvalitet og maktdefinisjoner innenfor kunstmiljøet, og hun fortalte meg litt om hvordan hun opplevde dette;

”Mange tar denne jobben (som kurator) fordi kuratoren fremdeles har status som ‘opphøyd’, du vet, dronningen kommer på åpningen og sånn. Mangfoldsoppdraget skal jo røske litt opp i dette, den skal være med på å gjøre kunsten mer ‘folkelig’, og dette oppfatter mange som truende, ikke sant? De mister sitt hegemoni. Jeg har opplevd at folk med en annen bakgrunn enn norsk har opplevd å bli mye såret gjennom de årene de har jobber med kunstformidling i Norge. Et råd til deg er å være obs på det du leser og ser i media og hva du ser her i ‘kulissene’ her på huset. Folks oppførsel vil nok kunne variere etter hva som slås opp i media.”

Hannerz vil mene at kunnskap er ikke det samme som eiendom, man vil ikke få mindre kunnskap av å dele den med andre. Man vil tvert imot kunne bli enda mer kognitivt trygge” idet man innser at andre deler ens oppfatninger om ting. Dette taler for idealet om ”fri flyt” av kultur.¹¹⁶ Elitismen i kulturlivet kan sees som et eksempel på ”ufri flyt” av kultur innenfor et samfunn. Underforstått at vi kategoriserer kunnskap som kultur. Det er mangel på hva jeg vil kalle ”kunnskapsresiprositet” når en uvilje mot å dele kunnskap og hegemonier råder i kulturinstitusjonene. Hannerz kaller dette, når man ser det innenfor statlige rammeverk, for ”secrecy and censorship”, der ”censorship brukes som et verktøy til kontroll. I slike tilfeller blir kunnskap makt, ofte i forhold til prestisje.¹¹⁷

Hannerz henviser til Bourdieu og hans teori om ”kulturell kapital” og smak, en tråd jeg følger opp i sammenheng med at Sofie litt senere bringer på banen viktigheten av ”å kunne kodene” innenfor kunstmiljøet.

Ifølge Bourdieu skyldes en del av den ’tregheten’ i det ”sosiale rommets” strukturer at det er knyttet til det ”fysiske rommet.” En modernisering av det fysiske rommet vil derfor medføre et ”transplantasjonarbeid”, ting og mennesker må flyttes. Det reifiserte sosiale rommet vil framtre av ulike fordelte goder, og av individer og grupper som har mer eller mindre sjanser til å tilegne eller opparbeide seg noen av disse godene.¹¹⁸ Slik kan man også tenke om det Sofie kaller ’elitismen i kunstmiljøet.’

¹¹⁶ Hannerz, Ulf, 1992: 102.

¹¹⁷ Hannerz, Ulf, 1992: 109.

¹¹⁸ Bourdieu 1996:151.

4.2.3 Taksonomi

Hvis man stiller som utgangspunkt at kulturer kan deles opp og sees i forhold til hverandre, så kan man gjøre dette ved å dele inn i fire ulike måter å se kulturers forbindelse til hverandre; *taksonomi, komplementaritet, pluralisme og synkretisme*. Ut i fra et taksonomisk perspektiv kan man plassere kulturelle likheter og ulikheter inn i et hierarkisk system. Man opererer med to typer av målestokker innenfor et slikt perspektiv – en verdinøytral taksonomi (Linnés klassifikasjonssystem) og en verdibasert taksonomi (kastesystemet). Kunst- og kulturlivet vil for eksempel preges av en verdibasert taksonomi, ettersom forskjeller vil funderes i oppfatninger om kvalitet.¹¹⁹ Dette gjenspeiles i mitt empiriske materiale, når jeg viser hvordan diskusjoner rundt kvalitetsbegrepet blir fundamentert i kulturforskjeller. Kulturinstitusjonene forvalter (det vestliges) hegemoni om hva som er god og dårlig kunst. Dette ser vi både i empirien fra museet, ”det handler om å kunne kodene”, og fra teatret, ”vi kan lære dem kodene, vise dem hvordan ting foregår?”.

4.2.4 Pluralisme

”Pluraliseringen av kunsten, av kunstforståelsen og av smaken forutsetter et pluralistisk kvalitetsbegrep. Og et pluralistisk kvalitetsbegrep er en selvmotsigelse. Kvalitet er et relasjonelt fenomen. Noe er alltid godt og dårlig i forhold til noe annet.

Kvalitetsdifferensiering handler jo nettopp om klassifikasjon av sammenliknbare størrelser. Og da må en ha en noenlunde enhetlig norm å sortere ut fra.”¹²⁰ Som jeg nevnte tidligere finnes det en modell for å dele inn forholdet mellom kulturer. Taksonomi har jeg allerede vært inne på. Den pluralistiske måten å tenke om kulturer på har som utgangspunkt at man kan leve sammen på tross av uforenelige kulturelle forskjeller. Kulturforskjeller kan med andre ord sies å være irrelevante for den sosiale integrasjonen. En sãnn måte å tenke om kultur på vil bryte med den nasjonale tankegangen, hvor et samfunn vil sies å ha én kultur.¹²¹

¹¹⁹ Berkaak om Dumont, Louis (1998), 2002: 58.

¹²⁰ Bjørkås, i ”Norsk Kulturråds rapport nr. 33”, 2004: 131.

¹²¹ Berkaak om Dumont, Louis (1998), 2002.

”Den kulturpolitiske hovedparolen om lik tilgang til felles ressurser for alle minoriteter er et typisk barn av en slik pluralistisk tankegang. Det stilles ingen krav om—*kulturell* integrasjon, men det forutsettes at den sosiale arenaen er et åpent og sammenhengende felt.”¹²²

For det første mener jeg det er viktig å gjøre rede for hvorfor kvalitetsdebatten kan sies å være relevant når man snakker om kultur og kulturelt mangfold. Under feltarbeidet mitt la jeg merke til at diskusjoner rundt kvalitetsbegrepet og kulturbegrepet ofte opptrådte samtidig, at det ene gjerne gikk over i det andre, og at de to temaene overlappet hverandre. Dette gjorde at jeg valgte å trekke inn empiri fra kvalitetsdiskusjonene i forsøket på å danne et bilde av den verdensoppfatningen som informantene gav uttrykk for blant annet under disse gruppediskusjonene. For det andre så er det viktig å plassere kvalitetsdebatten inn i en større sammenheng, og for å gjøre det har jeg valgt å fokusere på makt- og hegemoniaspektet som ligger i kvalitetsdebatten. Begrepet ble blant annet brukt av Sofie da hun snakket om makt og kvalitetsdefinisjon innenfor kunstfeltet. En av faktorene som definerer det kulturanalytiske begrepet hegemoni er hvem som innehar makten til å definere evalueringskriteriene, altså de regler som avgjør hvorvidt en prestasjon kan sies å være vellykket eller ikke. Her blir kvalitetsbegrepet avgjørende, og hegemoniet omkring hvem som definerer kvalitet blir derfor interessant når man skal analysere informantenes diskusjoner rundt kvalitet.

4.2.5 ”Det handler om å kunne kodene”

En dag jeg var på museet ble jeg sittende og snakke med min ”nøkkelinformant” – Sofie. Hun var en av dem som ofte konfronterte meg med mitt valg av tema for mastergradsoppgaven, og som stadig gav meg forslag om hvordan jeg kunne vinkle oppgaven min. Jeg satte stor pris på hennes interesse for avhandlingen min, og vi fikk god kontakt gjennom de månedene hvor jeg stakk innom kontoret hennes og var med henne på ulike utstillinger og arrangementer. Sofie var blant annet opptatt av hvordan Mangfoldsåret 2008 kunne bli ”brukt” for å forsterke de forskjellene og barrierene som hun mente dette året i utgangspunktet kunne være med på å bryte ned.

¹²² Berkaak, Odd Are, 2002: 62.

”Vil dette kunne være en anledning (Mangfoldsåret) til at alt ’rusket’, ’kloakken’ av meninger kommer fram? At dette initiativet, som i utgangspunktet skal fremme toleranse blir brukt andre veien? (...) Det er mye rasisme i dette miljøet, mange av de som trekker til dette miljøet har en frykt for å være ”en i massene”. Det mener jeg er elitistisk.”

Når jeg spør henne om *”hva med rekrutteringen?”* svarer hun at det er farlig hvis Mangfoldsåret 2008 blir en hastesak.

”Man må ta tiden til hjelp. Det man må gjøre er å vente på at annengenerasjons-innflyttere begynner å studere humanistiske fag, at de ”lærer seg kodene”, både i det norske samfunnet generelt, men også mer spesifikt innenfor kunstmiljøet. På denne måten vil de kunne bli gode ambassadører, og integrasjonen vil bli helt naturlig.”

”Det verste man kan finne på er å hente inn nye ansatte bare for å fylle ’mangfoldskvoten’, som kanskje ikke sitter på disse ’kodene’, og da vil det krasje. Dette vil være perfekt for kritikerne i så fall. Da vil de kunne si ’hva sa vi, dette ble jo bare tull’, og så vil man måtte bruke flere år på denne prosessen.”

”Språket er en stor barriere, folk i denne bransjen vil se deg som dum hvis du ikke innehar en viss språkkunnskap. En av kuratorene her på museet, for eksempel, anvender seg av engelsk, på tross av lang tid i Norge. Dette vil kunne sees på som en måte å snu dette maktforholdet på, det er nå de norske som vil kunne føle seg underlegne i en situasjon der de plutselig vil måtte snakke engelsk. Jeg vet ikke om dette er bevisst fra hennes side, men jeg har tenkt på det noen ganger. For hun snakker jo kjempebra norsk når hun må det? Jeg vet ikke.”

Kapitalen som kunsteren innehar er en symbolsk kapital, ifølge Bourdieu. Han omtaler det som en ’percipi’, som hviler på tro, altså de kategoriene for persepsjon og verdsettelse som er virksomme i det feltet det er snakk om.¹²³

De ”kodene” Sofie her refererer til er de kodene som figurerer innenfor Bourdieus (1996) system av symbolsk makt. Kamp om hegemoniet, definisjonsmakt og symbolsk makt. Det anvendte kvalitetsbegrepet i kunstmiljøet springer ut fra en vestlig konsensus om hva som er kvalitetsmessig ”god” eller ”dårlig” kunst. Dette kan være med på å opprettholde en segmentering innenfor miljøet. Sofie gav uttrykk for at det var bevissthet rundt dette temaet, men at det likevel bunner i et spørsmål om makt. Kuratorene, fortalte hun, bygger

¹²³ Bourdieu, Pierre, 1996: 99.

sin legitimitet på å være besittere av kunnskap om hva som er kvalitet. Ved å gi fra seg kontroll over dette hegemoniet, vil de altså kunne sette seg selv i en uønsket situasjon. Ideologien om mangfold i kunst- og kulturmiljøet er i høy grad til stede, men når det kommer til endringspraksis er det, ifølge Sofie, liten grad av vilje til å gjennomføre dette skiftet.

'Kapital'

Innenfor et sosioøkonomisk system vil det ifølge Bourdieu (1996) være mulig å plassere aktører langs ulike akser, ut ifra det han kaller "økonomisk, sosial- og kulturell kapital." Disse ulike kapitalformene kan man erverve seg på ulike måter, man kan for eksempel omdanne én type av kapital over i andre typer av kapital, men det som er interessant å se på i denne sammenheng er den typen kapital som omhandler kulturell kompetanse, den "kulturelle kapitalen." Når Sofie snakket om "koder" viste hun både at hun hadde internert samfunnsvitenskapelig teori i måten å tenke på kunstfeltet, og at hun visste å nyttiggjøre seg av den i samtaler hun hadde med meg om utfordringer hun mente det var viktig å sette søkelys på i arbeidet med kunstformidling.

4.3 Davids Story

Sofie fortalte meg senere mer om hva hun opplevde som en av de største utfordringene ved å jobbe som kurator under et av museets mangfoldsprosjekter. *Davids Story* var et prosjekt som tok sikte på å få inn unge, uetablerte kunstnere til å snakke om kjente, norske kunstverk, kunst som representerer den norske "kulturarven". Hensikten var at de unge kunstnerne skulle relatere verkene til sin egen bakgrunn. Hensikten med dette prosjektet var at man skulle tydeliggjøre at "kulturarven" tilhører alle;

"Når jeg kontakter personer som skal være med på Davids Story sier jeg ingenting om Mangfoldsåret. De jeg kontakter vet om det, de vet at det er mangfoldsår, men vi bare nevner det ikke, det blir for sårt for dem det gjelder. Jeg fokuserer på dem som individer, ikke at de plasseres med andre i en 'sekk'. Det er nesten ingen som spør; 'who else?', de er redde for svaret de vil få, da det er så tydelig at Davids Story er et grep i mangfoldsarbeidet. Det er viktig for meg at det blir et positivt møte mellom de unge kunstnerne som ikke er vant til å forholde seg til store, tunge kunstinstitusjoner. Dette er også viktig i nettverksbyggingen. Både for meg og for dem. De får vist seg litt fram, og får se hvem som er hvem innenfor miljøet – jeg får flere og flere navn på mailinglisten min som jeg kan trekke frem senere. Vi

må bruke dem vi har, det er foreløpig mange av dem som fremdeles er kunststudenter. Men etter hvert vil vi få flere og flere ferdig utdannende med innvandrerbakgrunn.”

”Vi må bruke det som om vi graver små bekker, hvis du skjønner? Vi lager små stier. Etter hvert som folk ser at dette går bra, at museet ikke fylles opp av terrorister fra Midtøsten, så blir de mer og mer positivt innstilte. De ser at livet fortsetter som før, at det ikke er noe dramatisk knyttet til det. Men det er likevel en lang og slitsom prosess. Man må trå så innmari varsomt.”

”Når det gjelder Davids Story så prøver jeg å jobbe med det i det stille her på huset. Jeg unngår å snakke noe særlig om det med de andre kuratorene. Jeg vil ikke plassere det under noe mangfoldsprosjekt heller. Det er en egen liten greie, det er dét det er. Jeg venter lengst mulig med å presentere programmet for neste gang, sånn at folk på huset ikke kan protestere. Hvis en ikke-Munch-ekspert skal komme og snakke om Munch i forhold til sin egen kultur, religion eller lignende, så vil alle Munch-eksperter på huset begynne å krangle på det. ”Hva vet vel han om Munch?”. Jeg tror det er litt sånn som med feministbevegelsen på 70-tallet. Ikke alt de gjorde var like bra, men de gjorde i hvert fall noe. Og litt etter litt så betalte det seg jo også.”

Når Sofie møter motstand mot prosjektet Davids Story er det nærliggende å tenke på Hannerz flow-metamorfe, der ‘lekkasje’ inngår som metafor for dem som ‘lekker’ fra kunnskapshegemoniet. Noe som burde forbli ”inne” kommer ”ut”. Jeg ser Sofie som en aktør som er pådriver for en slik lekkasje, og reaksjonene hun fikk fra resten av miljøet var ikke alltid like positive. Hun gir ”andre” innsikt i koder, og utfordrer kulturelitens kvalitetshegemoni. Hun rokker ved det asymmetriske etablerte maktforholdet som baserer seg på et kvalitetshegemoni.

De som ikke innehar attraktive identiteter, som ikke sitter på meningsmonopoler eller er skapere av betydningsfull meningsproduksjon, vil per definisjon være tapere.¹²⁴ Igjen gjør også Bourdieus teorier om symbolsk makt seg gjeldende, som vi ser av dette empiriske eksempelet, i tillegg til at det viser kunstnernes motstand mot å bli ”brukt” som del av det de gjerne oppfatter som et integreringspolitisk prosjekt.

4.4 “Afrikaprojektet”

Museet hadde flere prosjekter som gikk under fanen “mangfoldsprosjekt”. Et av dem var “Afrikaprojektet”. Dette prosjektet – ble jeg fortalt – hadde blitt en del av museets

¹²⁴ Hannerz, Ulf, 1992: 111.

mangfoldsprogram via "ad hoc"-lignende løsninger. Jeg traff koordinatoren for Afrikaprojektet, Merete, på nyåret 2008. Da fortalte hun meg at verken hun eller noen av de andre som interesserte seg for mangfoldsproblematikk på huset hadde håp om at det i løpet av dette året skulle skje store omveltninger. I likhet med Sofie så hun det som en prosess som nødvendigvis kom til å ta lang tid. Mye lengre tid enn ett år. *"Jeg tenker vel heller at det blir små drypp, som på lang sikt kan være med på å skape endring"*. Hun var opptatt av kvalitetsdebatten innenfor kunstmiljøet, og hun mente at mangfold innenfor kunsten var blitt mer "stuerent" etter at det som hun kalte 'orientalske verk' hadde kommet med i noen av de siste større utstillingene. Noe av poenget med Afrikautstillingen var ifølge henne å øke kompetansen til kuratorene, ikke bare å vise Afrikansk samtidskunst. Hun kritiserte ledelsen ved museet for å være det hun kalte 'besatt' av kvalitetsbegrepet. Hun hadde for eksempel blitt motarbeidet da hun søkte ledelsen om å få utstillingsrom til utstillingen. Hun hadde blitt konfrontert med følgende; "Kan ikke utstillingen vises på et etnografisk museum?" Videre fortalte hun meg at et annet prosjekt hun hadde jobbet med, som også skulle være en del av mangfoldsprogrammet, hadde blitt strøket fra programmet av ledelsen to måneder tidligere, uten at hun hadde blitt informert om det.

"Og noe av det verste med det var at det ikke kom en eneste reaksjon fra departementet da prosjektet ble strøket fra programmet! Så lett er det altså, det er bare å presentere et program spekket med aktiviteter som bygger opp under mangfoldsåret, slik vi har blitt pålagt det av regjeringen i tildelingsbrevet.¹²⁵ Når så programmet har blitt presentert for byråkratene er det bare å stryke det fra programmet, og ingen vil merke noe til det."

"Museet har utstillinger og prosjekter som de iverksatte lenge før Mangfoldsåret, som gjerne har hengt i åresvis. Men da programmet skulle presenteres, og mangfoldssatsningen skulle fram i lyset, ble disse prosjektene plutselig en del av den nye mangfoldssatsningen. Ikke for det, noe av det som er viktig er jo at det blir satt søkelys på det, men det føles jo likevel som om ting skjer litt på falske premisser, kan du si. Ta Davids Story her ved museet, for eksempel, prosjektet til Sofie; ledelsen ville ikke ha pressekonferanse, de ville ikke "brukes" under mangfoldsåret. En fra ledelsen sa at "det viktigste er å vise den norske kulturarven, vi vil ikke ha afrikansk kunst inn i vårt museum."

¹²⁵ I disse brevene blir de institusjonene som mottar støtte fra KKD bedt om å gjøre rede for strategi for mangfoldsperspektiv i forhold til programprofil, publikumsarbeid, styresammensetning og personalprofil.

På samme måte som sin kollega, Sofie, hadde også Merete opplevd at de kunstnerne med minoritetsbakgrunn hun kontaktet var skeptiske til å "bli brukt" som minoriteter. Hun fortalte meg at de hun hadde hatt kontakt med, for å eventuelt samarbeide om prosjekter, hadde sagt at de ikke ville 'brukes'. *"Det er synd,"* fortalte Merete meg, *"det er jo han som muslimsk kunster, hybriditeten i ham, som er interessant. Det samme skjedde da jeg kontaktet en journalist jeg kjenner, som har flerkulturell bakgrunn. Hun nektet å bli med på noe som helst, hun sa hun ikke ville 'brukes' under mangfoldsåret."*

Det er en klar svakhet i datagrunnlaget mitt at jeg ikke fikk tilgang til observasjonsdata og førstehåndsdata fra ledelsen ved museet. Som jeg viste i metodekapittelet var tilgang i det hele tatt en gjennomgående utfordring ved museet. Ledelsen hadde gitt tillatelse til at jeg gjorde feltarbeid i formidlingsavdelingen, men ingen av dem var utover det spesielt interessert i å snakke med meg eller i å svare på henvendelser fra meg. Dette gir datagrunnlaget mitt en tydelig svakhet, idet jeg ikke fikk mulighet til å konfrontere personer fra ledelsen med den informasjonen jeg fikk fra informantene mine.

Som jeg var inne under overskriften 'Oss' og 'Dem', var diskusjonen rundt det å 'bli brukt' og oppfatningen av 'Oss' og 'Dem' oppe flere ganger. Dette ser vi både fra empiriske eksempler fra teaterets prosjektgruppe, og ut i fra det Sofie og Merete fortalte meg om sine erfaringer ved museet.

4.4.1 "Det skal bli et 'naturlig' mangfoldsprosjekt"

Merete tok opp et tema som tydeligvis var viktig for henne en dag jeg var innom kontoret hennes:

"Det er viktig for meg at dette ikke blir presentert som et 'hjelpeprosjekt', men at det blir et 'naturlig' mangfoldsprosjekt. Men hele opplegget på huset gjør at det er vanskelig å gjennomføre i praksis. De hadde i utgangspunktet ingen på huset som ville ta ansvar for å jobbe med mangfoldsåret, derfor ansatte de meg. Bare det at jeg har blitt ansatt som en utenfra gjør jo at det er vanskelig å integrere prosjektet som en naturlig del av museets øvrige program. Jeg er her fordi jeg må være her, fordi museet har blitt påtvunget å jobbe med det."

Kritiske røster

Jeg ville gjerne høre mer om dette Afrika-prosjektet, og jeg tok opp temaet med Sofie en dag vi ble sittende inne på hennes kontor og snakke. Vi snakket i utgangspunktet om prosjektet som hun holdt på med, *Dauids Story*, men etter hvert penslet samtalen inn på et annet stort mangfoldsprosjekt som var i gang på huset, og som var det prosjektet Merete hadde hovedansvaret for.

Sofie fortalte meg at Khalid Salimi, leder av stiftelsen Horisont som arrangerer Melafestivalen, hadde uttalt at mange ville komme til å skvise mangfoldsåret til å passe til det de har lyst til å gjøre. Hun opplevde at det var akkurat det som hadde skjedd på museet, og henviste til Afrikaprojektet.

”Afrikaprojektet har møtt stor motstand på museet. Men ikke fordi kritikerne nødvendigvis er rasister. Sånn her er det: Jenny (en av kuratorene) jobbet med noe som het Afrika- biennalen, det var en skikkelig stor greie. Hun hadde permisjon fra museet i ett år, hvor hun reiste rundt i Afrika og jobbet med dette. Men noe gikk skeis, hun kranglet med dem eller noe, jeg vet ikke helt hva som skjedde, og hele greia ble kansellert. Dette er to, tre år siden nå. Det som så skjedde var at da Merete kom for å jobbe med Mangfoldsåret, så ble dette hentet fram igjen for å kunne brukes som mangfoldsprosjekt. Jeg synes det blir litt feil, fordi man ”bokser” det. Hvorfor akkurat Afrika? Hvor er mangfoldet i det? Man bruker jo bare et allerede eksisterende prosjekt? Men plutselig hadde man en mulighet, og midler, til å ta det fram igjen. Det er mye der motstanden på huset ligger. Alle vet at dette er bakgrunnen for prosjektet og lurere derfor på ”hvor mangfoldet ligger”.

På spørsmål om viktigheten av ressurser og overskudd i mangfoldsarbeidet, svarer hun at det er helt avgjørende. Ikke før Merete kom og hadde midler og ”oppdraget” ble det mulig å gjennomføre noe slikt som *Dauids Story* for min del. Men fra å ligge under Meretes budsjett, så ligger dette nå under ”formidlingsbudsjettet” på huset.

”Hva med ideologi?” – spurte jeg. ”Er det viktig eller nødvendig å være idealist for å jobbe med dette? Eller blir det bare som å jobbe med hvilket som helst mandat eller oppdrag?”

”Alle jeg møter som er engasjert i dette har en form for erfaring i det internasjonale, bodd utenlands, vært gift med utlendinger, flyttet mye osv. En kvinnelig kurator som jeg kjenner, og som er utrolig ivrig og engasjert i mangfoldsarbeid, bodde lenge i England, hun var gift med en engelskmann, og har erfaringer fra hvordan han ble mottatt i det norske kunstmiljøet da de kom til Norge for å jobbe. Jeg tror det er en av de tingene som trigger

henne til å jobbe så hardt med dette. Han ble visst møtt av en vegg av fordommer da han kom hit for å jobbe, og det var visst nesten umulig for ham å få oppdrag. I dette arbeidet må man trø varsomt, stein for stein, tålmodighet og varsomhet er viktig. Man må ikke slite seg ut, for da mister man overskuddet som er viktig når man skal jobbe med dette.”

Afrikaprojektet ble senere kansellert.

4.4.2 Kulturrelativisme

Kvalitetsdebatten innenfor kunst- og kulturmiljøet, og forestillingen om at kvalitet bygger på en vestlig forståelse av hva som er god og dårlig kunst, gjør det nærliggende å ta et opp klassisk sosialantropologisk tema – etnosentrisme. Det er en underliggende etnosentrisme i dette som bør nevnes uten at jeg skal vie mye plass til det her.

Sofie – en av formidlingskuratorene på museet– sa blant annet dette til meg tidlig i feltarbeidet mitt:

”Et forslag til deg kan være å se på alt det grumset som kommer opp under dette året. Tidene har endret seg, folk sier mye mer enn før. Før var det bare ”hysj hysj”, men nå skal det være ytringsfrihet, alle skal kunne si alt. Men det er ikke gråtoner, noe er faktisk bare galt. Moralsk sett.”

Tankene mine gikk umiddelbart til Unni Wikan og den antropologiske debatten omkring kulturrelativisme versus etnosentrisme. Når Sofie påstår at man ikke kan tillate seg ha som helst på bakgrunn av ytringsfrihet, er det lett å trekke parallellen til motstandere mot den klassiske kulturrelativismen. Wikan er motstander av at kultur kan brukes som en ”unnskyldning” for det hun oppfatter som moralsk gale handlinger. Æresdrap, tvangsgiftemål og bruken av hijab er noen av de områdene Wikan har engasjert seg i, og hvor hun har vært tydelig framme i media og kritisert en kulturrelativisme som går på tvers av individers personlige rettigheter.¹²⁶

Sofies uttalelse om ytringsfrihet får meg igjen til å tenke på Gerhardsens ”antisnillisk-kampanje” på nittitallet, som var starten på det Gullestad (2002) mener var en ”helomvending” i forhold til hva som var ’lov’ å si og fremdeles bli oppfattet som ’anstendig’.

¹²⁶ Wikan, Unni, 1995.

Man kunne "ta lokket av kjelen" og få ut all oppsamlet frustrasjon. Dette omtalte man som et mer "realistisk" syn på innvandring, da man nå åpnet opp for å kunne se innvandring som et "problem" og en "byrde".¹²⁷

Gullestad snakker også om grums– mer spesifikt om det hun kaller 'grumset i folkedypet'.¹²⁸ Her forsøker hun å male et bilde av det hun mener politikere og sosiale eliter omtaler som 'grums'. Hun påstår at de fleste mennesker er fanget av begreper som begrenser hvordan man tenker. Dette er for så vidt ikke en revolusjonerende og nytenkende påstand, men det er likevel interessant i denne sammenhengen fordi hun ved å si at "eliten viderefører, produserer og legitimerer mange av de ideer og forestillinger som danner grunnlaget for diskriminering og trakassering"¹²⁹ både henspiller til noe av det samme som tas opp i informantenes kvalitetsdiskusjoner, og fordi ordet grums og bruken av det tas opp. Man kan trekke en tydelig parallell til Sofies uttalelse om at "grumset" som vil komme til å dukke opp i løpet av mangfoldsåret, ville kunne sees som et resultat av det økende fokuset på mangfold og det hun mente var et resultat av "økende ytringsfrihet". Marianne Gullestad setter 'grums' og 'anstendighet' opp mot hverandre, som to ord som hun opplever blir oppfattet som kontraster. Informanten ved museet gir uttrykk for noe av det samme, ved at hun gir uttrykk for at det er galt, ut i fra et moralsk ståsted, å snakke om alt av problemer som dukker opp i kjølvann av fokuset på mangfold i kulturlivet. Dette mener hun får grums til å komme til overflaten.

4.4.3 Sammenligning av kvalitetsdebatten

Min opplevelse av kvalitetsdiskusjonene ved henholdsvis teateret og museet, var at jeg ofte tenkte at de liknet hverandre. Vi kan se av empirien at informantene ved begge institusjonene for det første var opptatt av å diskutere kvalitet, i tillegg til at mange av de samme argumentene for hva som danner grunnlag for kvalitetsprinsippet gikk igjen. Jeg mener å kunne si at det i begge institusjonene ble opplevd som en "urett mot mangfoldet" at kunst- og kulturlivets kvalitetsprinsipper er tuftet på en vestlig oppfatning av hva som er

¹²⁷ Gullestad, Marianne, 2002: 31.

¹²⁸ Gullestad, 2002:77.

¹²⁹ Gullestad, 2002:78.

god og dårlig kunst. Jeg opplevde også at informantene uttrykte et behov for endring. De mente at en endring måtte til før ulike kunstuttrykk og kunstformer som ble kategorisert som 'mangfoldige' kunne bli tatt på alvor, og ikke minst – bli kritisert på alvor. Teater og kunst som blir kategorisert som 'mangfoldsteater' eller 'mangfoldskunst' vil gjerne oppleve at de ikke får anmeldelser i media – fordi det ikke er 'ordentlig' kunst. Kunstkritikere vil ha vanskeligheter med å kunne gi en kritikk ut i fra de kriteriene de er kjent med. Den manglende anmeldelsen av arrangementene og konsertene under Melafestivalen er et eksempel på dette.

”I Norge ser man imidlertid fortsatt at mange såkalt flerkulturelle utstillinger unndras vurdering. Eller at kunsten trekkes inn i en etnisk ramme – som gjør det vanskelig å omtale eller anmelde den på en normal, konstruktiv måte”

Uttalelsen sto i et intervju med Marith Hope i magasinet *Billedkunst* nr.6/08.

Hva vil være en mulig løsning på denne problematikken? At kunstkritikere og kuratorer får kunnskap og forståelse for all verdens kunstformer og kunstuttrykk? – eller at selve grunnprinsippene for det som danner utgangspunktet for kvalitetsbegrepet må gjennomgå en ”revisjon?” Og hvem skal i så fall stå for denne revisjonen? Noe av grunntanken ved mangfoldsåret var å endre maktstrukturer, som igjen kunne bli en katalysator for endring av kvalitetsbegrepet innenfor kunsten. Bjørkås (2004) hevder at det økende fokuset på evalueringsmetoder innenfor kunsten kan være et uttrykk for at kunsten er i ferd med å gjennomgå en demokratisering. Jeg vil ikke bestrebe å gi noen analyse av hvorvidt jeg synes dette har vært vellykket eller ikke i de institusjonene, ettersom det ikke er her hovedfokuset for avhandlingen ligger. På den annen side synes jeg det er viktig å nevne det for å vise bredden av problematikken som ligger i feltet, i tillegg til at det er et tema det er vanskelig å komme utenom ettersom informantene la såpass stor vekt på det under hele feltarbeidet.

4.5 Tilleggsempiri

Medier, da hovedsakelig aviser. Videre har Mangfoldsårets hjemmeside, samt ulike rapporter, blant annet fra Norsk kulturråd, vært sekundære kilder. Hvordan forsvare relevansen av å bruke en slik type tilleggsempiri i avhandlingen? Jeg velger å ta utgangspunkt i Tordis Borchgrevinks rapport, utgitt av Institutt for Samfunnsforskning. 1999. Ifølge henne

er ”den empiriske foreldelsesfristen ganske kort. Og i et felt hvor det står såpass mye på spill også i samfunnsmessig forstand, er det grunn til å være oppmerksom på at gårtdagens empiri kan bli ”støy” i forståelsen av dagens problemstillinger.”¹³⁰

Sosialantropolog og journalist Lorenz Khazalehs skriver i en artikkel i avisen *Utrop*¹³¹ at ”tanken bak mangfoldsåret 2008 er god, men vil den være med på å reprodusere tvilsomme verdensbilder?¹³² Han mener det er et utbredt verdensbilde at verden består av forskjellige kulturer. Disse ulike kulturene kan igjen sies å inneholde felles historie, språk og tradisjoner. Og hver av oss vil nødvendigvis tilhøre en kultur. Dette trenger ikke nødvendigvis ha noe med politisk ståsted å gjøre, presiserer han. Både høyre- og venstresiden i det politiske landskapet kan se kulturer som avgrensede, og kan oppfatte blanding som noe ”potensielt dramatisk”. Han mener at denne måten å se verden på ikke bare er feil, men også er en trussel mot muligheten for å kunne skape et samfunn der folk har lov til å være seg selv og bli respektert for det.¹³³ Dette går rett til kjernen av det prosjektgruppen i institusjonsteateret sa de vil jobbe med under mangfoldsåret. Nettopp det å kunne ”Å være seg selv i verden som man er”. Hva de mente med dette, er noe av det jeg har forsøkt å belyse i denne avhandlingen. Khazaleh uttalte senere samme år, i et intervju med Klassekampen, 21. november 2007, at han skulle ønske at man ikke automatisk koblet mangfold til nasjonalitet, og at mangfold også har å gjøre med klasse.¹³⁴ Oscar Pripp – forsker i kulturanthropologi og etnologi ved Uppsala Universitet – figurerer i den samme artikkelen, og han kommer med følgende uttalelse etter å ha ledet et forskningsprosjekt i forkant av det svenske Mångkulturåret;

(...) I tillegg anbefalte vi å ha et bredt begrep om mangfold – at man ser det ikke bare som en gruppes uttrykk eller etniske tradisjon, men at det også kan være ulike sjangre, stiler og uttrykk og kunstformer. Det viktigste er at alltid utøveren selv bestemmer hva man er –

¹³⁰ Borchgrevink, 1999: 10.

¹³¹ <http://www.utrop.no/Om-oss-22>. Her definerer avisen seg selv som ”minoritetenes arena for fri informasjon, samfunnskritikk og debatt”.

¹³² Lorenz Khazaleh, <http://www.utrop.no/13099>, 22.5.2007 (Lesedato: 23.10.2009)

¹³³ Lorenz Khazaleh, <http://www.utrop.no/13099>, 22.5.2007 (Lesedato: 23.10.2009)

¹³⁴ Lorenz Khazaleh, <http://www.klassekampen.no/48347/article/item/null> (Lesedato: 23.10.2009)

uttrykk for en etnisk tradisjon, noe blandet, eller om man ikke vil forbindes med noe – det kan ikke vi bestemme.

Mangfold är framtiden” – evalueringsrapport av det svenske ”Mångkulturåret 2006”. Finnes det et sammenligningsgrunnlag i erfaringsmaterialet?

Oscar Pripp er en av dem som har vært med på kartleggingen og evalueringen av det svenske Mångkulturåret. Han har uttalt at noe av det som gikk feil i Sverige var at det regjerte en uenighet og maktkamp om de ulike definisjonene av kultur. Mange oppfatter ifølge ham mangfold som integrasjonspolitik, der innvandrerne er ofre som på en eller annen måte må hjelpes.¹³⁵

”Mangfold er ikke en sektor” – lød Trond Giskes kronikk i Aftenposten, 08.11.2006. Allikevel ble arbeidet med mangfold i institusjonene stort sett plassert innenfor en liten sektor av institusjonen. Det var med andre ord langt fra et sektoroverskridende prosjekt, men heller noe som ble isolert fra resten av virksomheten.

Majoran Vivekananthan uttaler i et intervju med *Billedkunst* at man ved å gi ekstra midler ville ha skapt en ny sektor, og at dette ikke er ønskelig. ”Vi vil at alle skal tenke mangfold innenfor sin ordinære virksomhet, og omprioritere innenfor de rammene som allerede foreligger. Det er på tide at kultursektoren begynner å gjenspeile at en stor del av Norges befolkning har minoritetsbakgrunn”.¹³⁶ Et eksempel på hvordan mangfold kan sies å være en isolert sektor innenfor institusjonene er hvordan prosjektlederen ved teateret først i juni presenterte innholdet for teaterfestivalen for de øvrige ansatte utenfor prosjektgruppen. Dette ble forklart ved å vise til hvor komplisert det var å skulle få samlet alle de ansatte til et informasjonsmøte.

¹³⁵ Klassekampen 21.11.2007.

¹³⁶ *Billedkunst* nr.6/08.

4.5.1 Medias rolle

Medienes rolle i alt dette var heller ikke uten betydning. Da premiereforestillingen hadde gått av stabelen, champagnen var drukket, og åpningskvelden for festivalen var vel overstått, var prosjektlederen fornøyd med den sammensatte publikumsgruppen som hadde vært til stede under åpningen. Ifølge henne var det en skjønn forening av ”unge og gamle, kvinner og menn, brune og hvite!” Det var forfriskende, synes hun, å se en helt annen type blanding av mennesker tilstede på en slik type åpning enn det hun ellers var vant til å se.

Det samme inntrykket fikk jeg av å snakke med de andre i prosjektgruppa, i tillegg til at jeg selv registrerte det jeg mente var en heterogen sammensatt gruppe av mennesker, både hva alder og etnisitet angikk. Som nevnt innledningsvis er jeg selv ikke særlig ”bevandret” hva teatermiljøet angår, men jeg merket meg at publikumssammensetningen likevel virket ”ukonvensjonell”. Da omtalene kom beskrev journalistene likevel publikumssammensetningen på åpningskvelden som skuffende tradisjonell og homogent sammensatt. Det kunne virke som om de hadde gjort seg opp en mening om hvordan kvelden kom til å forløpe seg før den i det hele tatt hadde funnet sted. Verken jeg eller de andre jeg snakket med kjente seg igjen i denne beskrivelsen av åpningsfesten.

I Sverige ble det i evalueringsskrivet hevdet at mediene skrev om det svenske Mångkulturåret som om de allerede på forhånd hadde bestemt seg for at det var et mislykket prosjekt. Dette formet følgelig oppslagene under året.¹³⁷ Mine informanter ble også påvirket av alle oppslagene i media, i tillegg til at jeg selv også fulgte de ulike debattene, leste kronikker, artikler og reportasjer. Informantene mine lot seg påvirke på ulike måter – til tider brukte de kritiske oppslag til å le litt av hva de kalte ”hele opplegget”. De kunne da gi uttrykk for at de syntes hele året var ”litt tullete” og at ”de holdt jo bare på med det fordi de var blitt pålagt det fra høyere hold. Ikke så rent sjeldent ble det også uttrykt frustrasjon over medias ensidige dekning av Mangfoldsåret. Det kom ofte reaksjoner på at media igjen og igjen fokuserte på at det ville være umulig å få gjennomført drastiske endringer av kulturinstitusjonene på det ene året som var mangfoldsår. ”Har media fremdeles ikke forstått at dette er en langvarig satsning” – hørte jeg ofte informantene mine klage over.

¹³⁷ Matthis, Moa, ”Det kritiserade Mångkulturåret – om den mediala logiken”, i *Mångfald är framtiden: slutbetänkande*, SOU, 2007 (104–129).

4.6 Og hva så?

Så kan man spørre seg selv – og hva så? Hva har det å si om informantene har et emisk kulturbegrep som ikke er i overensstemmelse med det samfunnsvitenskapelige, eller om de variantene av kulturbegrep de bruker ikke nødvendigvis stemmer overens med hva som i academia anses å være ”korrekte” innholdsmessig? Vil det i det hele tatt ha noe å si at informantene bruker multikultur når det de kanskje egentlig mener er transkultur? Eller at de bruker transkultur om et fenomen som egentlig ikke kan sies å være transkulturelt? Konsekvensene er de samme som de alltid er når begreper brukes uklart og tvetydig. Det oppstår forvirring om hva man egentlig snakker om. De felles referansepunktene man i utgangspunktet trodde man hadde forsvinner, og det oppstår en unødvendig forvirring omkring hva som skal være det felles grunnlaget for handling. Når begrepsbruken svikter, vil kommunikasjon likevel kunne foregå. Muligens er det det Unni Wikan kaller resonans som gjør seg gjeldende. Informanter kan uttrykke seg uklart fra hvert sitt hold, de kan gi uttrykk for en verdensoppfatning som – hvis vi skal tolke dem ut fra begrepsbruken – kanskje ikke stemmer overens med den verdensoppfatningen de selv tidligere har påstått at de har. Jeg, som antropolog, kunne også til tider vente meg reaksjoner fra de andre i prosjektgruppen, idet uttalelser som ”vi skal lage multikulturelt teater!” ble utbasunert fra den ene siden av bordet. Senest uka før hadde de jo alle blitt enige om at det siste de skulle gjøre var å lage multikulturelt teater. Når reaksjonene likevel uteble kan man jo spørre seg hvorfor det. Orket ingen å mobilisere krefter til å ta diskusjonen for ente gang? Det er en mulig forklaring, men sett i lys av de heftige diskusjonene som av og til oppstod, og alle de sterke meningene som informantene (ved teateret) vanligvis gav uttrykk for, tror jeg ikke det er en plausibel forklaring. Var det rett og slett slik at informantene i prosjektgruppen skjønnte hva hverandre mente, til tross for de uklare formuleringene og den sprikende begrepsbruken? Og hva kan vi i så fall tilskrive det? Resonans? ¹³⁸

Som Hannerz uttrykker det “(...) when bureaucrats define a thing as real, it has a way of becoming real in its consequences. They have their culture too.”¹³⁹

¹³⁸ Wikan, Unni, 1996.

¹³⁹ Hannerz, Ulf, 1996:42.

5 Konklusjon

De erfaringene jeg gjorde meg under feltarbeidet, og i tiden før og etter, var at forvirring rådet. Dette har blitt påpekt i rapporter, evalueringer og i media, men da med et overordnet fokus på gjennomføring og gjennomslagskraft. Man kan si at det har vært fokusert først og fremst på det instrumentelle når året skulle oppsummeres. Denne avhandlingen har fokusert på det kulturteoretiske ved gjennomføringen av Mangfoldsåret i institusjonene, mer konkret tvetydigheten av de anvendte begrepene, "Hvem skal det være for?"-- var et tema som var gjennomgående hos teateret, mens det ved museet ble lagt mer vekt på "hva er kvalitet?" Hva kan man da konkludere med? Jeg kan blant annet understreke at det i teaterprosjektet til tider ble vanskelig å skjelne konkrete målsetninger, ideologier og den vekten som begrepene ble tillagt fra hverandre. Meninger og begrepsbruk framstod som tvetydige, noe som understreker hvor problematisk det kan være å tenke at meningsytringer og begrepsbruk er rasjonelle. På tross av dette ble det likevel gjennomført en ti dager lang teaterfestival av stort kaliber, noe som viser at sprikende begrepsbruk, utdelige målsetninger og kategorier ikke hindret kreativiteten og samarbeidet. Ting ble til litt til på veien, selv om det var litt uklart hva det var man ville gjøre, og om det man ville ha var det man til slutt også fikk.

Som jeg har vist, fikk den rådende forvirringen utslag på flere måter. Ved teateret gjorde det at det aldri så ut til å råde konsensus omkring hva betegnelsen kulturelt mangfold skulle ilegges. Selv om det implisitt var blitt bestemt at de skulle følge anbefalingen fra mangfoldssekretariatet, og følge Unescos definisjon av kultur og kulturelt mangfold. Når denne definisjonen gir en tvetydig definisjonsbetegnelse av kultur, i og med at den kan sies å gi en definisjon av kultur som er motstridende, er det naturlig at forvirring oppstod. Dette gav seg utslag i at motstridende kulturbegrep ble brukt om hverandre og på samme tid for å beskrive utgangspunkt og målsetninger for teaterfestivalen. Begrep som transkultur og "blanding", og uttalelser om at "det skal hvertfall ikke være et multikulturelt prosjekt" gikk hånd i hånd med uttalelser om at "vi skal lage multikulturelt teater!", og implisitte uttrykk for en "oss" og "dem"- dikotomi. Jeg har forsøkt å gi et bilde av hvorfor dette kan sies å være en tvetydig bruk av kulturbegrepet, ved å redegjøre for de ulike begrepenes betydning, sett

ut i fra et kulturteoretisk perspektiv der jeg har anvendt bidrag fra Hannerz, Friedman, Appadurai, Eriksen og Berkaak, mot et bakteppe av sosial- og kulturpolitisk kontekst.

På museet var det et fokus på kvalitetsbegrepet, i forhold til hva som kunne klassifiseres som god og dårlig kunst, kvalitetshegemoniet, og rådende "koder" i miljøet. Jeg fikk her innblikk i den motstand som rådet mot å oppgi definisjonsmakt, og hvilke strategier Sofie og Merete anvendte i mangfoldsarbeidet. Jeg har også forsøkt å knytte dette opp til ulike teorier om statens rolle som formidler og administrator av kulturelle goder.

Når jeg valgte å inkludere informantenes diskusjoner og tanker omkring kvalitet i kunst- og kulturlivet var det fordi jeg registrerte at dette ofte hang sammen med betraktninger og diskusjoner om hva som var kulturelt mangfold, og hvilke begreper på kultur som skulle anvendes i operasjonaliseringen av Mangfoldsåret 2008.

Informantenes bruk av begreper om kultur, kulturelt mangfold og kvalitet har altså blitt brukt for å si noe om hvilke verdensbilde de gir uttrykk for å ha. Det har også blitt brukt for å si noe om det problematiske ved kulturbegrepet, i og med at det brukes for å si noe om mange forskjellige ting, og da gjerne på samme tid. Empirien jeg har presentert viser hvilke utslag dette fikk i operasjonaliseringen av Mangfoldsåret 2008.

Presentasjonen av tilleggsempirien fra media og andre kilder har fungert som et verktøy for å plassere året inn i et større og bredere perspektiv. Ikke bare for at den som leser avhandlingen skal se Mangfoldsåret i et større perspektiv, men fordi det også er en del av den informasjonen og bakgrunnskunnskapen som informantene hadde som utgangspunkt når de skulle sette seg ned og operasjonalisere mandatet. Jeg brukte selv en del tid på å klare å skille ut informantenes begrepsbruk, i og med at de anvendte begreper jeg selv bruker som verktøy, og i og med at det stadige skiftet i måten de snakket om kultur på fikk det til å gå i surr når jeg skulle forsøke å se logiske sammenhenger i det de sa. Det er da det har vært nyttig å lene seg på tidligere erfaringer fra det svenske Mångkulturåret og de erfaringene de gjorde seg der, for å klare å holde fokuset og orientere seg i feltet. Jeg vil ikke gi noe forsøk på å anbefale hva "veien videre må være", annet enn at det kan virke som om det er behov for å ha klare begrepsdefinisjoner å forholde seg til når man bruker disse begrepene aktivt for å si noe om – i dette tilfellet – kultur. Ikke for det, begge kulturinstitusjonene gjennomførte store prosjekter på hver sin kant, noe som igjen kan tale for at begrepene ikke var avgjørende for å få gjort, ja – *noe*.

Litteraturliste

Abu-Lughod, L. (1986): *Veiled sentiments: honor and poetry in a Bedouin society*. Berkeley, Calif.: University of California Press.

An open Europe. <http://www.anopeneurope.org/pub/opensite/projects/?aid=60> (Lesedato: 02.11.2009).

Appadurai, A. (1996): *Modernity at large: cultural dimensions of globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Bak kulissene. (2008): Oslo: Kultur- og kunnskapsdepartementet

Barfield, T. J. (1997): *The Dictionary of anthropology*. Oxford: Blackwell.

Bauman, Z. (1993): *Postmodern ethics*. Oxford: Blackwell.

Berkaak, Odd Are, Jan Sverre Knudsen. *Forsøk med flerkulturell musikk i Akershus*. URL: <http://folk.uio.no/janskn/rapport98.htm> (Lesedato: 12.03.08).

Berkaak, O. A. (2002): *Fri for fremmede: en evaluering av signalprosjekt Open Scene*. Oslo: Norsk kulturråd.

Between universalism and relativism: A critique of the UNESCO concepts of culture URL: <http://folk.uio.no/geirthe/UNESCO.html> (Lesedato: 08.12.08).

Bjørkås, Svein (2003): "Kvalitetsparadokset" I: Meyer, Siri & Bjørkås Svein (red.): *Risikosoner – Om kunst, makt og endring*, Rapport nr. 33 fra Norsk Kulturråd.

Bourdieu, P. and A. Prieur (1996): *Symbolisk makt: artikler i utvalg*. Oslo: Pax.

Dammen, C. (2002): *Musikkens kraft: om kulturmøtets harmoni og disharmoni i et flerkulturelt musikkprosjekt*. Oslo: C. Dammen: 144 s.

Durkheim, É. and W. Guneriussen (2006): *Selvmordet: en sosiologisk undersøkelse*. Oslo: Bokklubben.

Egeland, H. (2007): *Det ekte, det gode og det coole: Södra teatern og den dialogiske formasjonen av mangfoldsdiskursen*. Linköping, Linköpings universitet, Institutionen för studier av samhällsutveckling och kultur. no. 402: 228 s.

Ellingsen, A. (2008): *Music and ethnic integration in Norwegian state policies*. Oslo: Department of Social Anthropology, Faculty of Social Sciences, University of Oslo. no. 129: VIII, 213 s.
Omhandler bl.a. Rikskonsertene

Epstein, Mikhail. *Glossary*. URL: <http://glossary.isud.org/2007/11/transculture.html> (Lesedato: 04.11.2008).

Eriksen, Thomas Hylland (2003): "Creolization and creativity" I: *Global Networks*, Blackwell Publishing Ltd & Global Networks Partnership (Volume 3 Issue 3, Pages 223 - 237, Published Online: 10 Jun 2003)

Eriksen, Thomas Hylland (1998) *Små steder - store spørsmål : innføring i sosialantropologi*
Oslo : Universitetsforlaget.

Eriksen, T. H. (1997): *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Tano Aschehoug.

Eriksen, T. H. (1994): *Kulturelle veikryss: essays om kreolisering*. Oslo: Universitetsforlaget.

Eriksen, T. H. and T. A. Sørheim (2006): *Kulturforskjeller i praksis: perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal akademisk.

European commission Culture. URL: http://ec.europa.eu/culture/index_en.html (Lesedato: 02.11.2009).

Friedman, J. (1994): *Cultural identity and global process*. London: Sage.
Bibliografi: s. [254]-263.

Frøystad, Kathinka (2003): "Forestillingen om det "ordentlige" feltarbeid og dets umulighet i Norge",
I: Marianne Rugkåsa & Kari Trædal Thorsen (red.): *Nære steder, nye rom: Ufordringer i antropologiske studier i Norge* Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 32–64,.

Fuglerud, Ø. and T. H. Eriksen (2007): *Grenser for kultur?: perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax.

Geertz, C. (1993): *The interpretation of cultures: selected essays*. London: Fontana.

Gellner, E. (1998): *Nasjonalisme*. Oslo: Spartacus.

Gellner, E. (2006): *Nations and nationalism*. Malden Mass.: Blackwell.

Giske, Trond (1997) "Mangfold er ikke en sektor." I: Aftenposten 08.11.2006.

Epstein, Mikhail. *Glossary*. URL: <http://glossary.isud.org/2007/11/transculture.html> (Lesedato: 04.11.2008).

- Gullestad, M. (2002). Det norske sett med nye øyne: kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt. Oslo: Universitetsforl. Bibliografi: s. [313]-3432. oppl. 2008 med 13-sifret ISBN
- Hall, Stuart (2000) "Conclusion: The Multicultural Question", I: 2000; *Un/Settled Multiculturalisms: Diasporas, Entanglements, Transruptions* . Hesse, Barnor (red.) London & New York: Zed Books.
- Hannerz, U. (1992): *Cultural complexity: studies in the social organization of meaning*. New York: Columbia University Press.
- Hannerz, Ulf. *Flows, boundaries and hybrids: keywords in transnational anthropology* URL: <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/hannerz.pdf> (Lesedato: 12.02.2009)
- Hannerz, U. (1996): *Transnational connections: culture, people, places*. London: Routledge.
- Haugen, Karin. *Klassekampen*. URL: <http://www.klassekampen.no/48347/article/item/null> (Lesedato: 23.10.2009).
- Harris, M. (1979): *Cultural materialism: the struggle for a science of culture*. New York: Random House.
- Herzfeld, M. (1997): *Cultural intimacy: social poetics in the nation-state*. New York: Routledge.
- Hesse, B. (2000): *Un/settled multiculturalisms: diasporas, entanglements, transruptions*. London: Zed Books.
- Knudsen, J. S. and O. A. Berkaak (1998): *Følg tonen verden rundt!: prosjekt flerkulturelle musikkforsøk i Akershus : evalueringsrapport*. [Oslo], Akershus fylkeskommune.

Khazaleh, Lorenz *Utrop*. URL: <http://www.utrop.no/13099> (Lesedato: 23.10.2009)

Kofstad, Hege. *Utrop*. URL: <http://utrop.no/15877> (Lesedato: 13.06.2009).

Mangfoldsåret. URL: <http://www.kultureltmangfold.no/2008/09/03/kulturinstitusjonene-tar-grep/>
(Lesedato: 25.10.2009).

Mångfald är framtiden: slutbetänkande (2007): Stockholm, Fritzes.

Møller, B. G. (2009): *Med forbehold om endringer: anbefalinger og rapport fra Mangfoldsåret 2008*. Oslo: Kultur- og kirke departementet.

Niemi, E., J. E. Myhre, et al. (2003): *I nasjonalstatens tid, 1814-1940* Oslo: Pax

Norsk kulturråd URL: http://www.kulturrad.no/eus_kulturprogram/andre-europeiske-tilskuddsordn/
(Lesedato: 02.11. 2009).

Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon av 17.oktober 2003 om vern av den immaterielle kulturarven. (2006): Oslo: Utenriksdepartementet.

Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon av 20.oktober 2005 om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk (2006): Oslo: Utenriksdepartementet.

Palmblad, E. and M. Börjesson (2007): *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber.

Pike, K. L. (1967): *Language in relation to a unified theory of the structure of human behavior*. The Hague, Mouton

Rugkåsa, M. and K. T. Thorsen (2003): *Nære steder, nye rom: utfordringer i antropologiske studier i Norge*. Oslo, Gyldendal akademisk.

Said, E. W. (2004): *Orientalismen: vestlige oppfatninger av Orienten*. Oslo: Cappelen.

Statistisk sentralbyrå. URL: http://www.ssb.no/emner/02/sa_innvand/arkiv/sa83/kap1.pdf. (Lesedato: 19.2.2009)

Taylor, C., K. A. Appiah, et al. (1994): *Multiculturalism: examining the politics of recognition*. Princeton, N.J., Princeton University Press.

Tylor, E. B. (1871): *Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom*. London

Vike, Halvard(2003): "Formelt organiserte verdener", I: Rugkåsa og Thorsen (red.), *Nære steder, nye rom: Utfordringer i antropologiske studier i Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 188–228,.

Vivekananthan, Majoran. *Utrop*. URL: <http://www.utrop.no/Om-oss-22> (Lesedato: 25.10.2009)

Werbner, P. and T. Modood (1997): *Debating cultural hybridity: multi-cultural identities and the politics of anti-racism*. London: Zed Books.

Werbner, P. and T. Modood (1997): *Debating cultural hybridity: multi-cultural identities and the politics of anti-racism*. London: Zed Books.

Wikan, U. (1995): *Mot en ny norsk underklasse: innvandrere, kultur og integrasjon*. Oslo: Gyldendal.

2008 som markeringsår for kulturelt mangfold. (2006) Oslo: Kultur- og, k.. Departementet.

